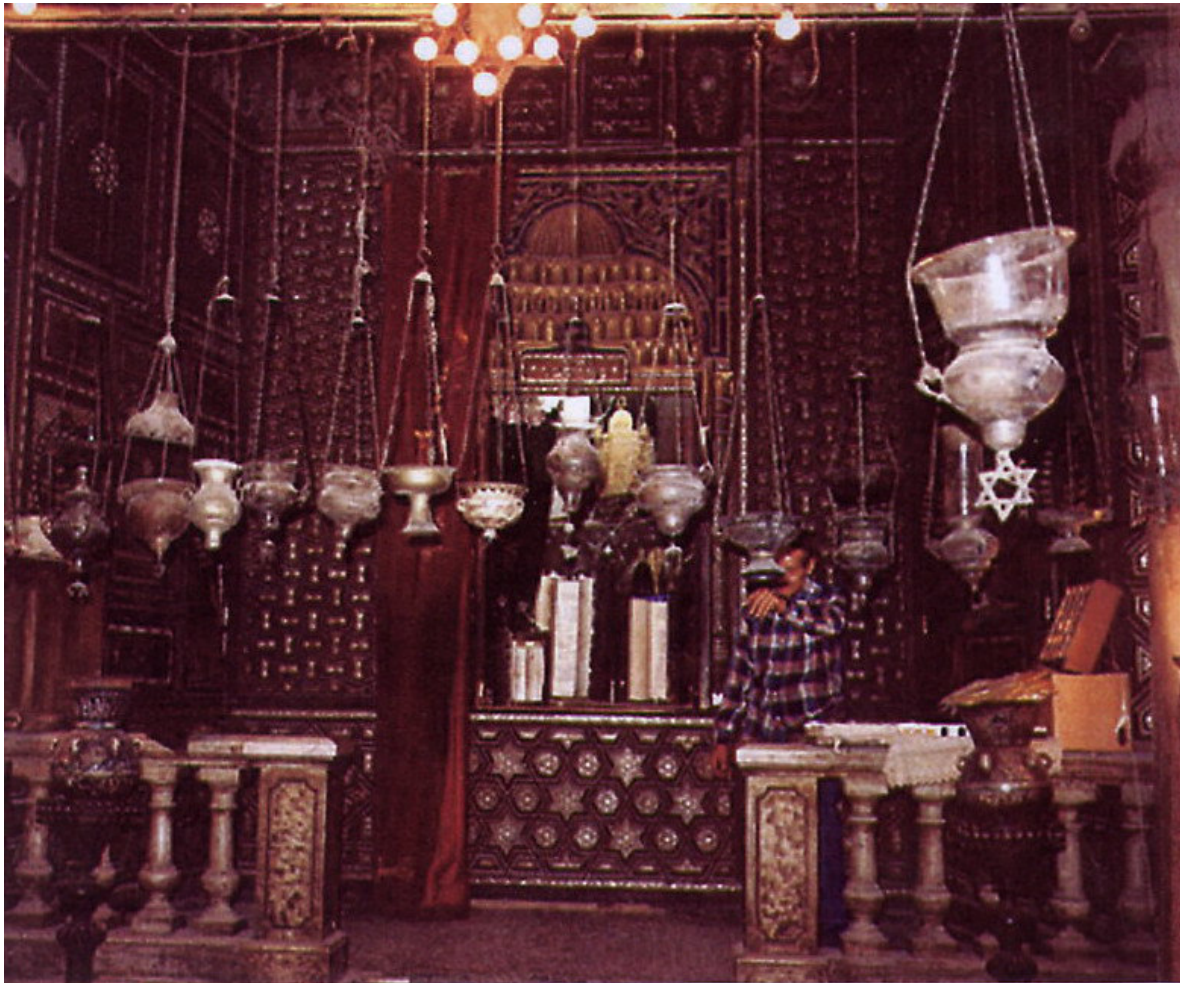

המרכז לחקר מורשת יהודי מצרים

קיץ 2006

עלון 6

בית כנסת העתיק "בן-עזרא" בקהיר, באדיבות ארכיון התמונות של בית-התפוצות

המרכז לחקר מורשת יהודי מצרים
ת.ד. 65141 תל-אביב 61651 פקס-03-6424065
aries@post.tau.ac.il

תוכן עניינים

4. אגרת ברכה מאת פרופ' איל זיסר
5. ברכות מראשי קהילות אלכסנדריה וקהיר
5. איחולים לד"ר רות קמחי
5. מנויי כבוד לכל חברי הפרשה
6. חדשות הקהילה בארץ
- הרצאה על ז'קלין כהנוב מאת פרופ' דוד אוחנה
 - הרצאה מאת יצחק גורמזאנו-גורן
 - ערב לזכרה של הגר הלל ז"ל מאת ד"ר חיים סעדון ופרופ' ירון צור
 - סקר נתוני הגירה, גירוש וקליטה - דיווח עדכני
 - מונודרמה מאת יפה טוסיה-כהן
 - קבלת עלון מספר 21 - אפריל 2005 - קבוצת גושן מחיפה
 - קבלת עלון מספר 1 - לשנת 2005 - התאחדות עולי מצרים
15. חדשות מהקהילה במצרים
- בית העלמין בסאתין בקהיר מאת כרמן ויינשטיין
 - היולת הרבי אבו-חצירא בדמנהור מאת פרופ' אריה שלוסברג
 - דוח המרכז האקדמי הישראלי בקהיר מאת ד"ר שליו שראל מתומצת ע"י סוזאן בן-אברהם
 - בחזרה למצרים מאת פרופ' אריה שלוסברג
20. חדשות מהתפוצות
- לונדון – קבלת דף מידע מספר 21 של אגודת יוצאי מצרים בממלכה המאוחדת
 - פריז – טקס זיכרון לגירוש היהודים שנת 1956, עלון "נהר מצרים" מס' 27
 - מילאנו – ארגון חדש של יוצאי מצרים
22. מדפי ההיסטוריה של יהודי מצרים
- גירוש ארצישראליים למצרים בשנת 1915 – עדות ראיה מאת ד"ר אהרון גורליק תורגם ע"י ריטה מטלון
 - יציאה ללא חזרה מתוך עיתון "אכיר סעאה" נובמבר 1956 הוכן והובא לפרסום ע"י עידן בריר
 - מקהלת בית הכנסת אליהו הנביא באלכסנדריה מאת אריה אביגור
 - יציאת מצרים מאת יונה ארדיטי
 - יהודי פורט סעיד מאת אלי מאיו
 - היהודים בתעשיית הקולנוע במצרים – מאת אייל שגיא (המשך) הובא לפרסום ע"י סוזן בן-אברהם
 - המלחמה העולמית וארץ ישראל 1917 מאת בן-ציון טראגאן

- 35. ספרים שהופיעו בארץ ובעולם**
- "מבחר משלים ופתגמים מארץ הנילוס" מאת אריה אביגור
 - "המטבח של אמא ושאר דברים טעימים" מאת אתי שאול
 - "במיה ומולוחיה" מאת ניסים זוהר
 - "בחזרה לפורט סעיד" מאת סילביה מולדבסקי
 - ספר The Jasmine Nacklace III מאת סוזאן וידל
 - Cairo, The Glory Years "ימי תפארתה של קהיר" מאת סמיר ראפעת
 - "ירושלים שלי, א"י שלי, העולם והאדם" מאת שפרה דאהן
 - חוברת לזכר מרק רומנו ז"ל
 - "בין שני עולמות" מאת ז'קלין כהנוב
- 39. לשון מצרית יהודית**
- 41. קול דור ההמשך מאת רונית מוסקונה ומירה דעואל**
- 42. כתבות**
- הגירת יהודי יוון במצרים מאת פרופ' כרם
 - רשת אורוז די באק מאת פרופ' קופרשמידט
 - הגירת יהודי סוריה בלבנון למצרים מאת ד"ר ירון הראל
 - מוראד פראג מאת ד"ר יוסף מרזוק
 - הקהילה היהודית במצרים – עדות ראשונה – השגריר לשעבר אפרים דובק
 - השמש האחרון מאת פרופ' ששון סומך
 - חווית ההגירה של יהודי מצרים לאוסטרליה מאת רשלין ברדה
- 57. לזכר חברים**
- ד"ר חיים סעדיה ז"ל מאת פרופ' נחם אילן ד"ר יוסף מרזוק
- 57. חיפוש מידע**
- 58. איסוף חומר תיעודי (ממורביליה)**
- 59. פרויקטים בארץ**
- סקר על קהילת יהודי מצרים בארץ
 - רישום ספרים אודות קהילתנו בקטלוג הספרייה באוניברסיטת תל-אביב
- 60. תנאי קבלת מלגות המרכז**
- 61. מטרות המרכז**
- 62. טופס הצטרפות**
- 63. הועד האקדמי של המרכז**
- 64. חברי המערכת**

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין
החוג להיסטוריה של המזרח התיכון ואפריקה

לכב'
פרופ' אריה שלוסברג
המרכז לחקר מורשת יהדות מצרים
ת.ד. 65141
תל שמר
תל אביב 61651

מכובדי,

יחסי ישראל ומצרים ידעו עליות ומורדות מאז נחתם הסכם השלום בין שתי המדינות במרץ 1979. ובכל זאת, הסכם השלום נשמר ואף שרד את כל האתגרים הרבים שבפניהם ניצב. למעשה, מחצית מתוך 58 השנים שחלפו מאז קמה מדינת ישראל במאי 1948, עומדות בסימן של שלום ישראלי – מצרי מאז ביקור סאדאת בירושלים בנובמבר 1979, ומעטים הישראלים שעוד זוכים מציאות של לחימה ומלחמה בין שתי המדינות.

ובכל זאת, המלאכה לא תמה. הסכם השלום עדין לא היכה שורשים, ובקהיר יש מי שפועל ללא לאות כדי לבטלו ולכלל הפחות כדי לצמצם את מימדיו. אף בישראל אין הרבה נחת מן העובדה שההסכם נותר מוגבל בהיקפו, ומכאן שיש לפעול כדי להעמיקו ולהרחיבו מעבר ליחסים דיפלומטיים בין נציגים רשמיים משתי המדינות.

בשנה האחרונה היו יחסי ישראל ומצרים עדים להתחממות חסרת תקדים. יוזמות מדיניות שבהן נקטה ממשלת ישראל, כמו גם שיקולים מדיניים וכלכליים של הממשלה המצרית, הביאו לגל חום מקהיר שכמותו אין זכרים בירושלים זה שנים רבות.

יש לקוות שהפריחה ביחסי ירושלים וקהיר תימשך ואף תעמיק. אבל גל חום זה מעניק הזדמנות נוספת לנסות ולהחיות, ואולי הפעם בסיוע השלטונות המצריים, את מורשת יהודי מצרים – מורשתה של קהילה מפוארת בעל עבר מפואר שראויה לכך שיסופר סיפורה. יתירה מכך, אפשר מאוד שדווקא החייאת זכרה של קהילה זו ושימור וטיפוח מורשתה יהוו נדבך נוסף וחשוב במאמץ שלו כולנו מחויבים להביא לשיפור נוסף ביחסי שתי המדינות.

אבל טיפוח מורשת וזיכרון קהילת יהודי מצרים הוא בראש ובראשונה מפעל בעל מימד אנושי רב ערך ומשמעות, קודם לכל, ליוצאי מצרים החיים בישראל וברחבי העולם. אכן, ראויים אנשים אלו שיסופר סיפורם ושתישמר מורשתם. אחרי הכל תולדותיה של יהדות מצרים עתיקים ומעובי שורשים מתולדותיה של המדינה המצרית, ודומה שאף מסיפורן ההיסטורי של רבות מקהילות ישראל.

אין לי, אפוא, אלא לשלוח ברכות חמות למרכז למורשת יהודי מצרים על מפעל חשוב וייחודי זה שלכם. קשה להבין כיצד עד כה לא קרם הרעיון של טיפוח המורשת ההיסטורית של יהדות מצרים עור וגידים. המפעל חשוב לאנשים המעורבים בו ולבני משפחותיהם, אך יש בו מימד בעל חשיבות לציבור הישראלי ולמדינת ישראל כולה, ואפשר שגם למדינה המצרית.

שאו ברכה והתמידו במלאכה.
בברכה
פרופ' אייל זיסר
ראש החוג

קריית האוניברסיטה, ת"ד 39040, רמת אביב, תל אביב 69978, טל' 03-6409450, פקס 03-6406934

TEL AVIV UNIVERSITY. P.O.B 39040, RAMAT AVIV, 69978 TEL AVIV; TEL. 972-3-6409450, FAX. 972-3-6406934

איחולים וברכות

חברי המרכז וועד המנהל מתיחדים עם חברינו אסירי ציון ומשפחותיהם

ד"ר משה מרזוק ז"ל מהנדס שמואל עזר ז"ל

שהועלו לגדום

מאיר מיוחס ז"ל יוסף (ארמונד) כרמונה ז"ל צזאר כהן ז"ל מקס בנט ז"ל
ויבדל לחיים ארוכים האדריכל מאיר זעפרן ואלי נעים

בקבלת אות הכרת המדינה כגיבורי "הפרשה" מאת

מר משה קצב כבוד נשיא המדינה

עמדתם הגאה והשלמה תהא אות ומופת לדורות הבאים.

ועד המנהל החליט להעניק להם **תואר חבר כבוד** של המרכז לחקר מורשת יהודי מצרים

חברי ועד המנהל של המרכז לחקר מורשת יהודי מצרים מברכים את

ד"ר רות קמחי על קבלת התואר דוקטור למדעי המדינה

עבור עבודתה החשובה בחקר יהודי מצרים

אנו מאחלים לה המשך הצלחות והישגים בחקר יהודי מצרים

בתקווה שתתרום למרכזנו כפי שעשתה בעבר

מאת יו"ר הקהילה היהודית בקהיר:

"אריה היקר,

תודה עבור ברכותכם ואיחולכם. הנני גם מברכת אתכם מכל הלב בשמי ובשם כל הקהילה בקהיר.

מי יתן שחג זה של תקווה יביא בחובו את שלוות הלב והנפש".

גב' כרמץ ויינשטיין.

מאת יו"ר הקהילה היהודית באלכסנדריה:

"פרופ' אריה היקר,

הנני מעביר אליך דרישת שלום מאלכסנדריה, בתקווה שהנך נמצא בקו הבריאות. כל חברי הקהילה מצטרפים אלי באיחולינו.

ד"ר מקס סלמה.

חדשות הקהילה בארץ

"ג'קלין כהנוב - מבשרת התרבות הים - תיכונית בישראל"

הובא על ידי ריקי גרין

הרצאה מיום: 29.3.2005

דברי הקדמה: פרופ' ששון סומך

הרצאה: פרופ' דוד אוחנה-אוניברסיטת באר-שבע

ג'קלין כהנוב היתה אוהבת ישראל ופטרויטית, אך ביקורתית כמו כל ישראלי. היא כתבה באנגלית (היא לא למדה עיברית מעולם). לאחרונה עומדים להוציא לאור זו הפעם הראשונה את הכתבים שלה באנגלית, אשר יחולקו לפרקים. החלק הראשון – הכי אוטוביוגרפי, העיוני, שמביא את הז'אנר לכדי עיצוב טוטלי שנקרא "מכתב למאמא קמונה". זהו סיפור על סבתא טוניסאית שלא ידעה קרוא וכתוב, והיתה כותבת להם מכתבים באותיות לטיניות, אבל בשפה הטוניסאית.

אני נדהם כל פעם מחדש כשאני קורא את הטקסט הזה, מאיכות הכתיבה האדירה של האשה הזו, שעברה קשיים רבים: מעבר ממקום למקום, עבודה וחיי משפחה, בריאות לקויה. סיפור עצוב לכאורה, אבל בסיפור ובכל דבר שהיא כתבה, לא מוצאים עצבות טוטלית של אדם שמתחנן וטוען: "אני מסכן". יש עצבות אוניברסלית של הקיום, אבל לא ברמה האישית. מעולם לא שמעתי אותה אומרת: "אני מסכנה". וממקור ראשון אני יכול להעיד כי היתה אשת ציבור שמעטות כמוה רואים בתל אביב. ביתה הפך להיות מועדון ומקום מפגש לסופרים ואינטלקטואלים שכותבים בעיברית.

נושא ההרצאה: ג'קלין כהנוב – מבשרת התרבות הים – תיכונית בישראל. אני אדבר בעיקר עליה, ולא על הים תיכוניות. אפשר לדבר על שתי מטאפורות שמתרוצצות לגבי הזרות של ישראל במרחב שלנו. צלבנות ים-תיכונית. המטאפורה הצלבנית שהיא פופולרית מאוד בקרב הערבים מזה קום המדינה, וגם בקרב חוגים מסוימים בישראל. היא מסמלת את הקיטוב בין מזרח ומערב. יהושוע בראבו, ההיסטוריון של הצלבנים, ניסח את הקטע שלו בכך שלצלבנים "אירופה שמעבר לים". משך 200 שנה הצלבנים הכניסו לשפתם הלטינית 30 מילים בערבית. 200 שנות נוכחות של צביליזציה במרחב מסוים והשפעה כל כך מזערית. פשוט כי הם לא רצו. מטאפורה זו מעידה על יסוד של זרות. אנו האירופאים כאן. אנו נציגים של המערב. כמובן המערב הדקדנטי. אנו אשכנזים, אך מעבר לכך, יש לנו התחלה אמצע וסוף. כמו לצלבנים. לכן זה היה

מיתוס כל כך מגייס...עדיין. בקרוב יופיע הספר שלי "אני לא צלבני" ששם אני מפרט את העניין הצלבני הזה. הוא מרתק מבחינת השיח הישראלי. עמנואל סיוון כתב על השיח הערבי. אני עקבתי אחרי אלפי התייחסויות למה שאני מכנה "החרדה הצלבנית" של הישראלים, בתגובה שלהם לאנלוגיה הציונית – צלבנית. "אני לא מה שאתם חושבים" "אולי לא הסתכלנו במראה, אולי חששנו, אולי יש לנו ניסיון של היסטוריות שהסתיימו, בית ראשון, בית שני, אולי אנחנו מרגישים זרים, אולי יש משהו באנלוגיה הזו, אולי אנחנו תורמים לה משהו". כל מיני דברים... הפסיונים יצרו את הדיון הזה כאשר גרסו שאנחנו ישות קולוניאליסטית. לכן הדיון הצלבני יתרים את המישוג הקולוניאליסטי בשנות ה-90. בכל אופן, צלבנות מעידה על דיכוטומיה בין מזרח ומערב. אין שום קשר. בקלטת הראשונה של בן-לאדן הוא מדבר על הברית הצלבנית – יהודית, אבל זה לא הנושא...בכל אופן, המטאפורה הצלבנית מעידה על זרות, ניכור, קיטוב ודיכוטומיה שאינה ניתנת לגישור בין מזרח ומערב. מלחמת תרבויות. אתם שם – אנחנו פה. כנגד המטאפורה הצלבנית אני מעמיד את המטאפורה הים-תיכונית. שאני חושש שאנחנו רק בתחילת הדיון לגבי זהותנו האמיתית.

אחרי שסגרנו את הים עם מלונות, אחרי שהתנכרו למקום שלנו, המקום שמאגד שלוש יבשות, שלוש דתות מונותיאיסטיות, הרס התרבות האנושית האוניברסלית, מקום שמגשר בין מזרח ומערב. ולהתנכר למקום שיש לו כזה פוטנציאל, להיות עוד סניף של מקדונלדס, עוד צעד של תהליך הגלובליזציה, האמריקניזציה. לכן הים תיכוניות היא לא לבנטיניות, לא של מזרח ולא של מערב. היא הדיאלוג ביניהם, בניגוד לדיאלוג של דיכוטומיה של המטאפורה הצלבנית. ים תיכוניות היא השיח המשותף שמנסים ולקחים משני הצדדים. כלומר: אנחנו מיכה שיטרית וארקדי דוכין. והביחד הזה יוצר את הישראליות. ג'קלין כהנוב התרימה את כל הדיון הזב כבר מסוף שנות ה-50 כשהגיעה לארץ, ושהתה שנתיים במרכז קליטה בבאר שבע. זה מדהים כמה היא באמת ראויה לתואר "מבשרת התרבות הים-תיכונית בישראל". ראויה גם ראויה. והיא הקדימה את השיח שהיה אמור להתנהל בארץ. השאלה הנשאלת: מדוע היא? שחשה מנוכרת מאוד ב-4 תחנות בחייה, ולא רק ביקורתית. בתחנה הראשונה – היא שהתה עד גיל 24 בקהיר, ואכן בקהיר היא דיברה רק עם משרתות בערבית. היא כותבת: "שהיתי במצרים של נציב עליון בריטי, ואצולה טורקית, ובורגנות יהודית, ומסחר איטלקי, ומשרתים סודנים, ואינטלקטואלים יוונים, ותרבות צרפתית ואומנות מצרית". איזה עושר!!! אני אולי האחרונים לדור של מהגרים שחלקנו התביישו באידיש ובמגרבית, אבל איבדנו את כל העושר הגדול שישראל דווקא זכתה לו ב-50 השנים האחרונות של ילדי הסנדביץ האלה בין ההורים לבין הסבים שלנו. עושר של בליל של תרבויות שכל אחד

ידע 2-3 שפות, לבין הילדים הכנעניים הילידים הנורמליים שלנו. ואולי זו הבעיה שלנו. אולי אנו צריכים לדעת את שפתנו בלבד, כפי שצרפתי יודע את שפתו. אבל יש לי כבוד לאנשים לא נורמליים בארץ הזו, ואני חושב שב-50 השנים האחרונות היה לנו את העניין הרב תרבותי הזה באמת, שילדינו המסכנים לא ידעו רק עיברית.

עם העושר הגדול של הקהילה הקוסמופוליטית במצרים הקולוניאליסטית, ג'קלין כהנוב ספגה הרבה תרבויות, דברים רבים חילחלו לתוך ההווייה שלה, והיא לא שמרה זו לעצמה. זו אחת הסיבות שהיא היתה "סוכן" של התרבות הים תיכונית בישראל וגם "המבשר". בגיל 24 היא היגרה לארה"ב ולמדה עיתונאות וספרות באוניברסיטה של קולומביה בניו יורק. כאסיסטנטית צעירה ויפהפיה (...כשאמרתי זאת בפעם הראשונה התנפלו עליי פמיניסטיות...) היא היתה המאהבת של קלוד לוי שטראוס בשנות ה-40. זה עניין של כוח, אבל מבחינתה זו היתה צלקת לכל החיים. עד סוף חייה, למרות שנישאה פעמיים, היא סבלה... זו היתה האהבה הגדולה שהיא צרבה לעצמה וכאב גדול. למי שזכה להכירה בסלון שהקימה בבת ים, לאחר שהגיעה מבאר שבע בעין ים. בארה"ב היא פרסמה סיפורים קצרים, זכתה בשני פרסים ספרותיים של הירחון "אטלנטיק"... היא פרסמה נובלה "יעקב".

בשנת 1946 היא שבה למצרים לאחר מלחמת העולם השנייה, שהתה שם שלוש שנים, ולאחר מכן היגרה עם אחותה לפריז. בשנת 1954 ג'קלין כהנוב שוב עלתה לישראל, והחלה לפרסם. ניסים רגיאן הכיר אותה לאהרון אמיר וזה הציע (לזכותו הגדולה, יש לאמר) ונתן לה במה חשובה מאוד ב"קשת", ריכוז וליקט ואסף את כל מסותיה. היא היתה בעיקר מסאית, וזה זיאנר שחסר לנו בארץ. בדלות החומר של העיתונים, אין שום מרחב לכתוב משהו היום. אני חושב שהזיאנר הזה של מסאות, לא שהיא פובליציסטיקה פוליטית של טומי לפיד, אלא מסאות עם אורך נשימה, עם הסיפור האישי שלך שמושך לאיזו שהיא אמירה אוניברסלית. אני חושב שזה חסר מאוד, וזה הזיאנר המובהק של ג'קלין כהנוב.

אספתי רבות מהמסות שלה, והן ייצאו לאור ב"כתר" בעוד כחצי שנה, ואני מאמין שזה יחזיר אותה לקדמת הבמה ולדיון מחודש בה. היא נהגה לומר שהמושג המרכזי בכתביה ועיקר בשורתה, זה הלבנטיניות. אבל היא התכוונה ללבנטיניות למה שאנו מתכוונים היום לים תיכוניות. לא לבנטיניות של מזרח אלא לבנטיניות כמו של בירות ואלכסנדריה ששילבו מזרח ומערב. זו הלבנטיניות. והיא ידעה את כובד המשקל השלילי של המושג הזה בעיקר בישראל ההגמונית של שנות ה-50 וה-60. ודווקא בחרה במילה המנועצת ביותר להגיד "דווקא!!!". "שם אתם הולכים! אז קדימה!". במובן זה היא היתה לדעתי אינטלקטואלית

רדיקלית. רדיקלי זה לא קיצוני. הפירוש המילולי של זה, זה Radic "שורש". והיא הלכה לשורש העניינים. ולדעתי שורש זהות זה העניין הלבנטיני, או הים תיכוני של המפגש הזה בין מזרח למערב. את זה היא הבינה כבר בזמנו. מדהים כמה היא גילתה והתיידדה עם אנשים. למשל, לפני 40 שנה היא כתבה על לוינס, הפילוסוף היהודי החשוב ביותר במחצית השנייה של המאה ה-20, שחזר לצרפת לאחר שנת שבתון בירושלים, והתלונן שלא הוזמן אף פעם לשבת אצל מישוהו... והיא כתבה עליו לראשונה, ויידעה את הקוראים הישראלים ב-1968 בעקבות "ארבע הארצות היהודיות" שהתפרסם בפריז. היא היתה ידידה טובה של הזוג גיאבס, והפוסטמודרניים גילו אותה פה בשנות ה-90 כשדוד מנדלסון כתב עליו, וגיאבס היה ידוע לפני כן, אלבר ממי שהיא היתה ידידתו. היא היתה בת בית של תרבות קוסמופוליטית ים תיכונית יהודית מפויסת, בדיוק המודל שחסר לנו. לא ש"ס ולא לפיד. ג'קלין כהנוב.

בביקורת על לוינס היא כותבת: "יהודים רבים חיים מבחינה תרבותית בכעין שטח הפקר תרבותי, בישראל ומחוצה לה". לא תרבות אורתודוקסית, ואף לא התרבות הציונית הצרה המופצת ע"י מוסדותינו, ואף לא הצבריות ילידת הארץ שהיא תרבות סגורה למדי. כל אלה אינן משיבות תשובה של ממש על תחושת האבדון של היהודי המודרני, על רגש החרדה של ההתנתקות. לוינס חשוב מאוד משום שהוא מכיר בתחושת החרדה והאבדון הזו. "ההכרה של הרציפות של המסורת היהודית התרבותית, היא ערוץ התקשורת בין ישראל המסורתית לישראל המודרנית" – כך היא טוענת. בין התרבות היהודית לבין תרבות המערב. ובמערב הזה היא מנהלת דיאלוג עם טייס ישראלי צבר שהתרבות היהודית זרה לו לגמרי. ובשיחה שלה עימו על מאמר של לוינס "ארץ מובטחת או ארץ מותרת" – זה ויכוח על ארץ ישראל השלמה. היא מנסה לשכנע אותו שהתנ"ך והתלמוד צריכים ליצור את הגרעין האוניברסלי של המשמעות שלהם.

לוינס היה גאון בלהפוך את התלמוד לאקטואלי. לדבריה, הוא היה יכול לבוא ולגשר באופן מודרני ופלורליסטי, ולהביא את הבעיות של זמננו דרך הפריזמה הזו של התלמוד. היא משכנעת את הטיס. ובטוב טעם. כמו כל מסותיה הן לגבי השלום, הפמיניזם המוקדם שלה. היא היתה פמיניסטית מדהימה. כתבה הרבה על סופרות ועל נושא זה, ועל רב תרבותיות. נושא שעלה פר רק בשנות ה-90, מוזיקה מזרחית, השלום... היא זכתה שנה לפני זה כסאדאת הגיע לארץ, היא כתבה כמה מסות. חבל שבגין לא לקח אותה בטיסה למצרים....

היא במסותיה מכניסה את נושא התנ"ך. למשל המסה על יעקב. היא עוסקת במסה זו בסיכסוך ישראלי – ערבי. ובתום מלחמת ששת הימים, היא מנסה לבדוק את היחסים של מיתוס והיסטוריה.

העיסוק הזה במיתוס חשוב כדי להבין את שורש הסיכסוך הזה, שעד שלא נרד לעומקו, לא נוכל לפתור אותו.

בתקופה שהתנ"ך פלש להיסטוריה והתמוג עם ההווה, היא פונה ל"יעקב" כדי לקבל תשובות אקטואליות. לקבל תשובות חדשות או לשאול שאלות חדשות. בתקופה בה המיתוס שוב פולש וחוזר לתחום בזמן ההיסטורי הסופי והמוגדר, אי אפשר שלא לחשוב על יעקב שנאבק עם עשו אחיו כמו שאנו נאבקים עם אחינו- אויבינו על אותה זכות באותה הארץ. והיא בוחנת את היריבות בין יעקב לעשו, אשר הופכת לקטטה פוליטית היסטורית. בסיפור המיתי היא מתארת: "האחים הם תאומים, בני אם אחת, והברירה היא בין אחווה של אחים אמיצים לבין האפשרות שאחד מהם יעולל לאחיו מה שעולל קין להבל". וכאן היא בוחנת במסה מזהירה את היחסים בין המיתוס התנכ"י להיסטוריה הפוליטית של ישראל לאחר ביקור סאדאת, ובמסה נוספת "אחי ישמעאל", היא רואה בהחלטה של המצרים לבקר בארץ עניין שחורג רק מהמשמעותיות הפוליטית ונוגע שוב ברבדים המיתולוגיים. המאבק של יצחק ושל ישמעאל, המאבק לזכות להיקרא "בנו של אברהם". היא מדברת על המיתוס השמי העתיק המשותף ליהודים ולערבים, על אודות עם שמוכן להקריב בשר מבשרו, קורבן לאלוהיו, והמיתוס הזה עכשו מפריד בין יהודים לערבים. היא מזהה בבשורה של סאדאת לבקר בארץ, הצעה מהפכנית של הכרה הדדית בין האחים, בין ישראל וישמעאל. הבנים יגורו זה לצד זה ויכירו בזכויותיו הלגיטימיות של אחיו וזכות הלידה שלו. לכן היא נוגעת בתיאולוגיה, לא פחות מאשר בפוליטיקה, ולטענתה לא פלא שסאדאת בחר לבוא לירושלים ולהתפלל באל-אקצה ביום חג "עיד אל איתרא" – שמציין את נכונותו של אברהם לעקוד את יצחק. אולם הפעם, להבדיל, האב-סאדאת מציע את עצמו כקורבן כדי שהבנים יוותרו בחיים. את זה היא אומרת לפני שסאדאת נרצח, אגב. זה באמת ניתוח מבריק. מחשבה מקורית ממש של השילוב בין הניתוח לבין הבנת ההיסטוריה.

עניין נוסף שלה זה עניין של ספרות של "מוטציה חברתית". היא איתרה מוקדם מאוד, בעשרת השנים האחרונות, שנוצרה חטיבה גדולה של ספרות בידי סופרים אשר מצאו את עצמם ניצבים על פרשת דרכים של תרבויות רבות של צביליזציות וארצות שונות, ואשר אי אפשר לסווגם שום סיווג לאומי. סופרים אלה הם פרי קולוניאליזם ממושך, וספריהם משקפים מעבר או מוטציה מהתרבות המסורתית של קודמיהם, אל תרבות חדשה. וספרות זו היא ספרות חדשה שמתהווה, שיש בה קשר בין מזרח למערב, ורק הקולוניאליזציה הביאה אותה. לטענתה, לסופרים אלו יש לעיתים נפשות מפוצלות הנקרעות בין הכוחות השונים שעיצבו אותם והכתיבה משמשת אותם כאמצעי למיזוג יסודות נבדלים אלה ל"שלם מלאכותי".

יותר, ולהשכנת סדר גם במציאות פנימית סובייקטיבית ואובייקטיבית. לעיתים הם נותנים ביטוי לבינלאומיות חדשה המגלה פתאום צירופים חדשים של תרבויות קיימות, כשם שלתרכובות כימיות יש להן תכונות משלהן השונה לחלוטין מהיסודות שמרכיבים אותם. היא מציעה פה מודל פנטסטי כשהיא מקדימה את זמנה. היא מנבאת את רושדי ואת הסופרים הפלשתינים שכותבים בעיברית, ובעצם את כולנו, שאנו פרי של כמה דברים. תערובת כימית של יחידה ממוגת שני יסודות הנוגדים באיזושהיא צורה סינתזה. והיא רואה את היסוד הגלובליסטי הזה, את טאהר בן ז'אלוד, היא צופה בפריז את סנטרון הספרדי הכותב בצרפתית ומתגורר בצרפת, את מני התוניסאי היושב בצרפת ואת קמי, ואת נגיב מחפוז שהוא באמת מצרי והוא לא נקרע מהמתחים האלה.

זה לא "הקשת המזרחית", זו לא תרבות של תיסכול, אלא תרבות של עושר, לא אידיאולוגיה של אוואנגרד תרבותי, שבלעדיו אין לישראל זכות קיום. אוונגארד שאומר: מה אני יכול לתת מהעושר התרבותי שלי? מהמפגש של צביליזציות שאני זכיתי לו, שמעיד שלא רק אני קיים בעולם, שאני מנהל דיאלוג עם מישהו אחר, והאחר מפרה אותי לא פחות. לכן היא האוואנגארד. היא חיל חלוץ שמקדים את המחנה בהרבה תחומים. גיקלין כהנוב היא מודל ראוי שתמיד הייתי בטוח בה, תמיד אמרו לי אלה שהכירו אותה, שמתחרים תמיד בלאהוב אותה.

בחיים שאני חוזר לישראל. ואני מאוד מקווה להצליח להגשים את החלום של אלף שנים של משפחת גורמזאנו, שכאן זה הבית ולא "בית מלון ללילה אחד".

תיאטרון

רמי קמחי:

שלום לכולם. אני כבר שמעתי את "ההרצה" הזו כבר כמה פעמים, ותמיד זה מרגש אותי מחדש.....אני רוצה לפתוח בעדות אישית על המפגש הראשון שלי עם יצחק והכתיבה שלו. אני מכיר אותו כ-20 שנה וב-87' כשנפגשנו לראשונה, עשיתי את ה- MA שלי בספרות עיברית, ולקחתי קורס מיוחד שעיקרו היה "נייתוח וביקורת של רומנים חדשים שזה עתה יצאו, ומפגש עם היוצרים שלהם". וראינו מספר יוצרים שפרסמו את ספריהם באותה השנה. יצחק פרסם אז את "בלאנש", ולפני שהגיע לכיתה, המרצה פרופ' דן מאור אמר שאנחנו הולכים לפגוש בשבוע הבא ספרות קצת שונה. אני לא כל כך הבנתי אז למה הכוונה, ולכן, מסקרנות, הלכתי לקרוא לפני הפגישה עם הקורס, והמפגש שלי עם הספר היה פשוט משיב נפש. קודם כל – התוכן. זו היתה הפעם הראשונה שבה פגשתי בספר שהוא חלק מהקורפוס של הספרות העיברית. מהחיים באלכסנדריה. לא תל אביב, לא ירושלים, לא קיבוץ ולא ברלן ואפילו לא בוצ'ץ של עגנון. אלכסנדריה מתוארת באופן עצמאי כשהוא מנותק מהסכסוך הישראלי – ערבי. פגשתי באלכסנדריה שמדברת צרפתית, איטלקית ולדינו, כפי שדיברו אבי ואימי. אלכסנדריה שבנות הולכות לקולנוע ומשוחחות על כוכבים הוליוודיים, כמו אמא שלי, ולא מתביישת להתאפר ולשים לקה על הציפורניים ופתאום פגשתי מילים מוכרות שאותן הכרתי מהבית, אבל לא מהספרות. כמו: קורניש, רמלה סטיישן... ופתאום העולם הזה שהורי דיברו עליו כל הזמן היה בשבילי כמו עולם פנטסטי או ממוצא. פתאום הוא נברא לנגד עיני. עולם שהיה רחוק מאוד מהשיח הישראלי, וממה שהמציאות הישראלית אומרת. קראתי את "בלאנש" וחשבתי על אמא שלי שהיא בת גילה. אחר כך קראתי את "קץ אלכסנדרוני", ואני חושב שהניסיון והמפגש הזה נתנו לי את הלגיטימציה והדחיפה לעשות כעבור 10 שנים את הסרטים שעשיתי על משפחתי. אני רוצה לחלוק עמכם את החוויה שלי עם המפגש הראשון עם הכתיבה של יצחק, ולקרוא לכם קטע השיחה של בלאנש:

"בלאנש נפנפה בידה על צינור הברזל של מעקה הקורניש. קילופי הצבע המזדקרים מעל לפצעי החלודה, דיגדגו את קצות אצבעותיה, לאט לאט שרטו את עורה ופיצצו את חודי הציפורניים האדומות, עד שביצצו טיפות של דם. לרגליה,

"מה פתאום גורמזאנו?"

מאת יצחק גורן
גורמזאנו-סופר ובימאי

הובא על ידי ריקי גרין

הרצאה מיום: 24.5.2005

דברי הקדמה והרצאה:
יצחק גורן גורמזאנו
מראיין: רמי קמחי

שמי יצחק גורמזאנו, בעבר היה רק גורן, אבל בעבר הקצת יותר רחוק השם היה גורמזאנו. כשעלינו לארץ, הגורן שלח את הגורמזאנו חזרה לגולה. אז מה פתאום גורמזאנו? הרי גורן הוא שם שימושי, קצר, קומפקטי, עיברי... אבל באיזה שהוא מקום גורן זה לא אני. "לא מן הגורן ולא מן היקב". אני מהגולה. השם גורמזאנו מייצג את הגורל שלי, ואת גורל אבותיי, ויכול להוות מן משל לגורל של העם היהודי. מאות שנים של נדודים וחיפוש אחר בית.

גורמזאנו הוא שם ספרדי למהדרין. לא? כמו שטולדנו הוא של אנשי טולדו, כך גורמזאנו של אנשי גורמז של צפון גרמניה ורמייקה. אבותי היו שם בזמן מסעי הצלב כשהחלו השחיטות, ולאבותיי היה המזל והם ניצלו. הם ברחו והיגרו לאמריקה, אבל אז עדיין לא גילו את אמריקה... זו אמריקה של הזמנים ההם כשהגיעו לשם אנשים מספרד, אנטישמים, "אשכנזיפטים"... גורמזאנו, שם שחציו גרמני וחציו ספרדי – מיזוג גלויות בשם אחד. ואבותי התאהבו בספרד וברומנסות היפות. אחר כך הם עברו לשבדיה, אבל סבתי תמיד אמרה שלאנשי גורמזאנו יש "טוסיק עם שפיץ" ולא יכולים לשבת במקום אחד, ולכן גם את שבדיה הם עזבו, לפני כמה מאות שנים, אחר כך היגרו לטורקיה בעקבות השמש. סבתא שלי אהבה את הטורקים. היא הרגישה שם בבית. היא תמיד נהגה לומר: "טורקי לא יכה יהודי". היא גדלה באיזור בגבול טורקיה – יוון, והיוונים היו די אנטישמיים. אחר כך, במצרים היו יחסי אהבה-שנאה בין יהודים ליוונים, כפי שאתם יודעים. ובכל זאת, מכל המלחמות הבלקניות האלה, סבי אמר: "דע את היום" – היום זה שוחט את זה, והשני ישחוט את האחר, ולכן החליט לנסוע למצרים, לאלכסנדריה. אח"כ הגענו לארץ. כעבור שנים לקחתי את אשתי וילדי ועברנו לארה"ב, שם סוף סוף נהיינו "ישראלים". במשך כל שנות הגלות של משפחתי, היינו תמיד זרים במקום שבו היינו. היינו צריכים לחזור לגולה כדי לקבל ולגלות את הזהות הישראלית. שהינו בארה"ב כ-6 שנים, וכשחזרתי מאמריקה החלטתי בפעם הראשונה

בתחתית הקיר הזקוף המשובץ צדפים עוטי זקן של אצות, ניפץ הים את אגרופיו על הגרניט, והשמיע מחאות נזעמות כל אימת שנהדף לשוב את מצולתו הגועשת. החי הענקי המנודה והמודחק לו שם למטה, לא אבה להרפות מהחלום הישן הזה, לעלות ולבלוע את היבשה המתנשאת מעליו, ועימה את עיר החמדה הזו. את אלכסנדריה. אלכסנדריה. זו אלכסנדריה העדינה המצטחקת צחוק של זימה לכל ניסיונות השוא המגושמים של סבר יעקב".

ממתי יש בספרות העיברית של הזרם ההגמוני המרכזי, יש לגיטימציה לבנות שהולכות עם לקה אדומה על הציפורניים? ממתי יש לגיטימציה לאישה – גיבורה שאין לה קוקו ולא סרפאן ולא נושאת בחיקה אקדח? ממתי הים התיכון מעניין? מתי בפעם האחרונה בסיפרות העיברית תוארה המציאות באופן כל כך חושני, וביחד עם זה כל כך מלאה ומציאותית? יש הרבה דרכים לפתוח שיחה עם יצחק, ואני רוצה לפתוח דווקא מהכיוון הזה, בהבדל בינו לבין זרם הכתיבה המרכזי של הסיפרות העיברית, ולשאול אותו, איך הוא מרגיש, מה ההבדל בינו לבין יוצרים מרכזיים בספרות כמו: א.ב. יהושע או עמוס עוז?

גורמזאנו:

יוצר הוא קודם כל יוצר, ואחר כך בדיעבד הוא מגלה שהוא נמצא בתוך אסכולה, או שהוא יחד עם הזרם או נגד הזרם המרכזי. כשכתבתי את "קפיץ אלכסנדרוני", הייתי בן 37, די מאוחר...כי כל השנים ניסיתי לכתוב תל אביב, ולכתוב קיבוץ, ולכתוב את ההווה הישראלית, ולא הלך....הגעתי לכאן בגיל 10, ואני מכיר את הישראליות "מהתחת"....לא מכיר את זה מתחקיר, ובכל זאת הכתיבה על תל אביב והחוויות שעברתי כאן לא התחברו. ברגע שבאופן מפתיע ביותר, עלה בדעתי שאני בעצם כותב על אלכסנדריה שעזבתי בגיל 10. וכשכתבתי את "קפיץ אלכסנדרוני", זה היה לפני השלום, ולפני שהיתה אפשרות לבקר שם. כלומר: הכל היה מתוך הזכרונות שלי עד גיל 10. כאילו שכל אלכסנדריה נכנסה לתוך קופסא שחורה, ונשארה סגורה בכל התהפוכות בישראל, ובשלב מסוים, כשהחלתי שאני פותח את התיבה, יצאו הזכרונות מאוד רעננים. כשקיבלתי מחמאות לא רק על הספר, על האוטנטיות של האנשים והמקומות, אלא גם על הפרוצדורות של המשפט, למשל....לא רציתי לעשות תחקירים לפני הספר. כתבתי מתוך זכרונות ואינטואיציות. כשיצא הספר הייתי בארה"ב, וכתב על זה: "הישג וחיזוש בספרות העיברית החדשה" – הוצאת הספרים כתבה את זה עליי, במקום מבקר ספרות. מבחינה ספרותית, אולי יש קצת חיזוש, מבחינת התוכן, אבל לא בצורה, כי קודם לא כתבו על אלכסנדריה. אני לא רוצה להתייחס לשאלה מה אני מרגיש כלפי סופרים שהם מהזרם המרכזי של הסיפרות העיברית. הם מלח הארץ והם הזרם המרכזי, ואני חושב (מתוך המלחמה בעניין המזרחי) ש"קו פרשת המים" עובר בנושא הרגש. הרגש, האירוטיות....למשל אני תמיד אומר שאני מאוד

אירוטי בספרים, מקווה שלא פורנוגרפי. אני מחפש ניואנסים. אני מחפש את המעודן. התחושה שלי שהתרבות- הציונית- הצברית- האשכנזית (בניגוד לתרבות האשכנזית שהיא מאוד ריגשית) שמה ללעג את הרגשנות של היהודי בגולה, של היהודי שהוא סבא שלו. אתם שבאתם מארצות ערב שחשבו שהם ארצות מפגרות, אני הגעתי בגיל 10 לארץ, ילד אירופאי מעונב, וראיתי את הילדים הצבריים כאן...הם נראו לי כמו פאלחים. אבל סטיגמה היא סטיגמה, ולכן אני קורא לספרות האשכנזית "צחיחה" "צחיחות" – יש בזה חיכוך מסוים, יבש. אני חושב שהכתיבה של כל הסופרים שאני מכיר היא שכלתנית (ואני לא מתכוון לאינטליגנציה...) כרציונליסטית. כאילו עדיין נמצאים בצרפת במאה ה-18.

קמחי:

יותר מזה...בניגוד לסופרים מזרחיים נוספים שכותבים אחרת מעמוס עוז וכאלה...שם יש הרבה כעס על השיח הציוני כשיח מדכא, והחברה הישראלית כמדכאה, ואילו אצלך יש יותר יחס סלחני שגובל בזלזול כלפי השיח הציוני, ומי שקורא את "קפיץ אלכסנדרוני", "בלאנש" ו"בדרך לאיצטדיון" – מקבל תחושה שאתה מתייחס למציאות הישראלית כמציאות פרובינציאלית, המרכז הוא אלכסנדריה, וישראל היא פרובינציה, וירושלים היא עיירה מוכת טרור, ובאר שבע היא חור....

גורמזאנו:

בוא ניקח את זה בפרופורציה. מכל מי שהזכרתי, אני אולי הכי מליטנטי. אני מאוד מליטנטי בפעילות שלי בתרבות הישראלית. עובדה! הקמתי תיאטרון שמביא את הנושא המזרחי חברתי "קדמת עדן" כבר 20 וכמה שנים, הקמתי הוצאת ספרים שנקרת "בימת עדן", ויש כתב עת שנקרא "הכיוון מזרח" שאני מריץ. אני פטריוט שאוהב את הארץ ואת האנשים בה, למרות הצעקנות הגסה שלה, ואני לא מחבר אותה לממשלה הנוכחית, למרות ההשגות שלי כלפיה....אבל אני מליטנטי יותר מכל הקוטרים האלה עם השנאה העצמית האופנתית. נכון שהעתי לארץ, לא ידעתי שאני אמור להיות ילד מזרחי מקופח, באתי כאינדיבידואליסט מאוד, עם הערכה עצמית שירשתי מאבותי הספרדים. לא חשבתי שאני צריך להעריך את אלה שבאו מהפלמ"ח, ולכן הקיבוצניקים נראים לי עילגים, עדריים. כל הגישה שלי היא אחרת. אני טוען שחלק מההווה התל אביבית- האמריקאית- היפית, דומה לאלה שבאו מאלכסנדריה לפני כ-50 שנים. כלומר: הייתי בסרט הזה, ויש לי את הפרופורציות, ולא חושה שאני צריך להיות עם עיניים נוצצות מול התרבות המערבית, על כל יתרונותיה. אבל יש לה גם חסרונות...אחד הדברים שאני מכה על חטא על זה שהוריי לא חשבו לנכון ללמד אותי ערבית. וזה חבל.

קמחי:

לזרם הפוסט-מודרניסטי בסיפורת. כאילו, לפרק את הסיפור הקלאסי, למעט (מלשון: למזער) את סמכות הסופר. "בדרך לאיצטדיון" – הספר בנוי מצירוף של טקסטים שמאוד שונים אחד מהשני בסגנון: זכרונות של אביך, זכרונות של קטעים בדויים, ציורי ילדותך, תמונות דוקומנטריות בשחור-לבן, קטעים מספרים קודמים... הכל צורף לפסיפס אחד. יש רצף שהוא קשה לקריאה באופן עקרוני, וזה גורם לאיבוד חלק מקוראי היעד. אני אישית חושב שזה נפלא...

גורמזאנו:

דע לך שהרבה אומרים לי שזה נפלא, אבל אחרים... קודם כל, לפני "בדרך לאיצטדיון" כתבתי את "מקלט בבבלי" שמתרחש בישראל ומתייחס בהומור לישראל בשנות ה-80, בימי מלחמת לבנון, ועוסק בהתכחשות של המזרחים. זהו ספר יותר מגויס ומשקף את עמדותיי. אמרו לי: אתה צריך לכתוב בעיתון. מה פתאום ספרות מגויסת? אמרתי להם: הספרות הצרפתית שאתם אוהבים 90% היא ספרות מגויסת. מישהו יודע על זה? בספר הזה יש אישה, ותוך כדי כתיבה, באופן טיבעי, התגבש אצלי הסגנון הזה של אלמנטים, כביכול, שלא שייכים זה לזה, אבל שאתה צריך לראות את היחד. מה ההבדל בין "הגישה המזרחית" שלי לבין הגישה "המערבית"? כשמישהו מ"הגישה המזרחית" האיינטגרטיבית רואה מוזאיקה – הוא אומר: תראו איזו תמונה יפה! אבל "הגישה המערבית" תגיד: הן, יש כאן אבנים צבועות. וזה ההבדל! המערב עושה דיסקלקציה מכל דבר: זה התחום, מחלקים אותו לתת תחום, אחר כך לתת-תת-תת תחום וכיוצא ב"ב", בעוד שהמזרחים רואים תמונה כללית. אז אמרו לי: אתה יודע, זה הספר הפוסט-מודרניסטי הראשון שכתב בסיפורת העיברית. אמרתי: טוב, לא ידעתי מזה, אבל קבעו לי.....

כשהגעתי ל"בדרך לאיצטדיון", זה נראה לי טבעי ביותר להכניס תמונות מהמשפחה שלי. כי אני מספר אמת אולי דוקומנטרית, אבל מתברר כי אבי רצה כל הזמן לכתוב רומן כשיצא לפנסיה... נכון שעבד כל הזמן והיה עסוק, אך לא היתה לו בעיה לשחק קלפים בזמנו הפנוי במקום להתחיל לכתוב... הוא היה צריך את ה- Peace of Mind. המוטו שלו היה: "רצוי לשלוט בגיהנום מאשר לשרת בגן עדן". רצה הגורל ובגיל 63, חודשיים לפני הפנסיה, וכתובת הרומן שלו, הוא נלקח מאיתנו. אני עברתי את הגיל. כשכתבתי את הספר הייתי בן 61, וחשבתי... מעניין אם כל הדברים שאני עושה לאבי בספר, באהבה רבה, הערצה וביקורת – והחלטתי לכתוב בשבילו את הרומן שלו... הוא כתב בצרפתית. מצאתי 7 מחברות שהא כתב. לקחתי ותירגמתי לעיברית, לא לפי הסדר (בניגוד לאבי המסודר), ואז אני רואה שכל הסיפור שלו מתקדם, התרגום שלי הופך לאיבוד... כמו נושא הסקס... הוא היה פורטיני או ויקטוריאני, ולאט ברומן הזה, הספר שלו הופך להיות יותר ויותר שלי. האמת היא שאבי בעצם לא כתב את הספר. אני

יש בספריך הרבה היסטוריה יהודית של האזור, והם קשורים בדעות החברתיות של איכשהו, ואתה מצהיר בתוך הטקסט הספרותי על העמדות הספרותיות, האידיאולוגיות שלך, המוטיבציה לכתוב את הסיפור כמו שאתה מתערב בתוך הטקסט הדימוי – כמספר, ופונה לקורא ישירות כמו ב"קיש אלכסנדרוני". אתה פותח ברציונאל של הסיפור, למה אתה רוצה לספר את הסיפור....

"משפחת חמדי אלי... מהי?... הרי שמחת החיים, המזג הים תיכוני הבלתי נדלה, כן, הים תיכוני, דווקא אולי בזכות הים תיכוני הזה, אני יושב כאן ומגולל את הסיפור הזה. כאן, בארץ ישראל השוכנת לחופי הים הבלטי. לעיתים אתה תוהה אם אמנם וילנה היא ירושלים או ליטא, או שמא ירושלים אינה אלא וילנה בארץ ישראל..."

גורמזאנו:

(בצחוק) אני לא ידעתי גיאוגרפיה... שיכנתי את ישראל על חוף הים הבלטי....

קמחי: יש כאן מראה למול הניסיון של השיח הצינוני לשכן את ישראל באירופה. להוציא אותה מהמרחב האזורי. אתה, לכאורה, רוצה להחזיר אותה חזרה למרחב הזה, מה שסופרים אחרים לא עושים....

גורמזאנו:

אלכסנדריה היתה משאת נפש, ואני כותב על העניין הזה, וההערצה לפרנקופיליות. לא כל מה שאני כותב יש לקחת ברצינות. כמו שאני לוקח את הכל בהומור במקום לכעוס, אני לוקח את עצמי גם בהומור. אין כמעט הומור בתרבות הישראלית. יש צחוקים.... אבל אין הומור. כי הומור אמיתי הוא הומור עצמי. והסיפורת הישראלית לוקחת את עצמה מאוד ברצינות. ובסך הכל-לאכול ולזיין יותר חשוב מספרות.... אין לי כוח לסופרים האלה שיושבים עם הפייף, ועם הבעה שכל "הפלצה מהפה" אתה צריך להתעלף מזה.... את האומנות יש ליצור בשיא הדקדקנות, והפנטיות המקצועית שיכולה להיות. אבל הומור עצמי עושה את זה יותר עמוק ויותר רציני מאשר משהו שבאופן מסוים גאל את העולם... "בלאנש" אני קורא ליהודים מצרים "יהודים גויים". לא בגלל שהרוב היה אתיאסטי, אלא בגלל שהמצרים לא סוחבים איתם את הפרוגרומים של אלפי שנים ורגשי אשמה כשהגענו לארץ, היה פשע לבלות. תמיד צריך סיבה חינוכית. אצל יהודי מצרים, מותר לשמוח רק לצורך השמחה, מותר לחגוג רק בגלל התאגה. את שמחת החיים הים תיכונית, אני מחפש לעומת הרצינות וכובד הראש הקודר של יהודי אשכנז. זה ההבדל.

קמחי:

אני רוצה לעבור, ברשותך, לפן האסתטי של היצירה שלך. גם מבחינה ספרותית אתה מייצג זרם משוחרר יותר מאשר התבניות המודרניסטיות. הנובלות של, בעיקר "בדרך לאיצטדיון" שייכות

כותב מתוך נאמנות ש"אם היה כותב, איך היה כותב!" – אבל היצר גובר עליי, אני מתחיל "לבגוד" בנאמנות שלי, ומתחיל לספר סיפורים על עצמי. כי הספר הוא שלי באותו זמן שאני שאני מספר / ממציא את סיפורו של אבי... אבל היצר רוצה לספר בעצם את הסיפור שלי. קל לי לזהות את הרגשות שלי, ואז הרומן מקבל תפנית מהסוג הזה. אבל אבי, במקום לכתוב ספר, אהב לשחק קלפים, ואני כילד כבר אהבתי לצייר והתחלתי לצייר בספרים מצויירים כפי שהנכם רואים... ולכן, יצרתי את הפרקים: "שער היצירה" ו"שער הקלפים"... מספר שאיך כילד הלכתי לצייר במקום לשחק קלפים בבית. ואני מספר איך פגשתי את אשתי בגיל 16 בקרית אתא, ואיך הרומן פרח בנינו, ואנו חיים עד היום. לכן אני קורא לזה "רומן ישראלי", בניגוד ל"רומנים אלכסנדרוניים" של אבי, וגם להגיד שזוג נערים מהגרים שהגיעו לארץ לפני 50 שנה, להצהיר כי הרומן שלהם הוא יותר ישראלי, לא פחות מ"פרקי אליק" של משה שמיר. זו אמירה לגיטימית ללא לגיטימציה. לפני שנסעתי לארה"ב, הרגשתי כאן את הניכור, וכך כשחזרתי אמרתי שהשניים האלה שנפגשו בתיכון וחי חתי זהות של פה ושם – זה היה הכי ישראלי שיש.

קמחי:

הרבה יוצרים מזרחיים עוסקים בחברים, במשפחות והילדות שלהם: סמי מיכאל, בן הרוש... יש לך הסבר לזה?

גורמזאנו:

סיבה 1 – למה גיימס ג'ונס כתב את "דיוקן האומן כאיש צעיר"? הוא בא מאירלנד, גלה לצרפת. הנטייה היא לכתוב ביוגרפיה. זה מישהו עם עוז, זהות מולטיקולרית, או חיפוש אחר זהות. ולכן היצירה היא חיפוש של זהות. סיבה 2 – אתה בא למקום שאומר: אין תרבות מזרחית, אין ערכי רוח מזרחית, אין ספרות שעוסקת באלכסנדריה....

קמחי:

יותר מזה... אתה בא למקום שאומר לך: אתה מזרחי! יהודי מצרים לא תפסו את עצמם כמזרחיים.....

גורמזאנו:

ודאי... אז אמרתי: אתם חושבים שאני מזרחי? וואלה – כן! ועשו אני אתחיל להילחם נגד התרבות שאתם מייצגים. נכון שאת המזרחיות המציאו האשכנזים, כנו שאת היהודיות המציאו הגויים... כלומר, לבוא ולהגיד: הנה, יש תרבות ויש תרבות. הספר שאני עוסק בו עכשיו, זה רומן ביוגרפי שנקרא "השקר הקדוש". השקר של האנוסים. משום שהשקר שלהם כלפי האינקוויזיציה הרבה יותר קדוש מאשר האמת למי שאמר את האמת ושרפו אותו. ולכן, בעיני השקר לפעמים

הרבה יותר קדוש ואני ממליץ לשקר... אם אתה נמצא מול מבצר אטום וחזק ממך, המשתמש בכוח שלו – צריך לשקר כדי לצאת מזה. אני לא אוהב את המרמה, אבל כשיש צורך (בניגוד לאיך שחינכו אותנו להיות טובים) – צריך לשקר כדי להינצל.

הספר שהוא רומן אוטוביוגרפיה הוא על דונה גראציה מנדס שהייתה אישיות מקסימה, אחת הנשים המדהימות בהיסטוריה בכלל ובהיסטוריה היהודית בפרט. אבל תשאלו ברחוב עליה – אף אחד לא מכיר אותה! אולי הטבריינים, וזה בזכותו של בעל "אמסלם טורס" שבמלון שלו הקים מוזיאון מדהים על הבית של דונה גראציה מנדס. ממש יפה. בית רנסאנסי עם מיטב הרהיטים שייבא מאיטליה וטורקיה – עשוי לעילא! ברגע שנפתחות הדלתות, אתה נכנס ממש לארמון. מקסים.

כך שהספר הזה, מעבר להנאה שכתובה על הדמות הזו – שהקדימה את הרצל, כשהיתה הראשונה שהלכה את השולטן וביקשה ממנו לקנות חלקה בארץ ישראל, ובחרה בטבריה, כדי ליישב יהודים. כלומר: היתה לה גישה מדינית ולא משיחית, לעומת יהודים שישבו בצפת וכתבו "שולחן ערוך". לכן, היא ואחיינה, דן יוסף מסית, החליטו ליישב בטבריה מקום חילוני. אבל משום מה הציונות לא מתחילה ממנה... כי כתבי ההיסטוריה הולכים קודם כל לפוגרומים שהיו במזרח אירופה. והיא – גם אישה גם ספרדייה. בגרמניה ההיו פרופטורים ואנשי רוח גויים שהתלהבו ואהבו את תקופת משוררי ספרד... ומאז יש קפיצה... ואילו הספרדים נגמרים במסעו של א.ב. יהושע "מסע אל תוך האלף", בסביבות השנים 1000 – 1100, בתום "תור הזהב" בספרד ונעלמים מההיסטוריה... חלק מהמגמה, זה לבוא ולהגיד: היו יצירות ויש יצירות – אבל זה כמו ארכיאולוגיה, צריך לבוא ולדלות אותן, לכן, חלק מהעשייה של יוצר מזרחי, היא היצירה העסקנית במובן הטוב, להביא ממורבליה וכו'...

הסרט שנקרין עכשיו, הוא מתוך פרויקט של ערוץ 8 של הטלוויזיה שנקרא "פרויקט מקום". המפיק של הפרויקט הוא אחייני, עמית גורן, איש קולנוע שגם יצר בעבר סרטים אוטוביוגרפיים, ביניהם "שנת 66' היתה טובה לתיירות", שבו סיפר על אחי ומשפחתו, והציע לי להשתתף. אני הצעתי לעשות את הסרט על המעברה שלי. המיוחד הוא ששנתיים קודם לכן, אחרי שעשרות שנים לא ביקרתי שם – הלכנו אישתי ואני למעברה כי גם לה יש זכרונות, סבתה היתה שם. אנחנו רואים דבר מוזר. כל הגבעה, למעלה יש בית ספר לעבריינים, ועל מישור עצים... מה שלא היה בזמן המעברה, ובטונאדות... כל הבטונאדות והרצפות נשארו וכל העץ נעלם. האבנים נשארו, אבל חלקי העץ נעלמו. לפני שאיזה "כריש" נדל"ן יעיר את כל הבטונאדות, רציתי להחיות את ההווי שהכרנו בעבר.

ערב לזכרה של הגר הלל ז"ל

מאת פרופ' ירון צור

היא, למה הגר? אנשים רבים פורשים מן העולם, מה הם משאירים מאחוריהם? איזה עולם של רגשות? מי משאיר מאחוריו, כמו הגר, שובל אחיד, ברור וחד של תבונה עמוקה, ענווה וצניעות אין-קץ, מסירות ונדיבות. דווקא אותה בחרה ההשגחה לקחת בדמי ימיה? דווקא אותה הכתה בעינויים קשים? אין תשובות ואין ניחומים. אבל הגר לא יצאה מן העולם כפי שבאה. האור שהפיצה בחייה הותיר אחריו שובל רחב, חזק, של חלקיקים. המגדלור שהיא הייתה ליווה וילוה אותנו, אנרגיה של כוח וחוכמה שנעשתה חלק מאיתנו, חבריה, אוהביה, חסריה.

מאת ד"ר חיים סעדון

ערב עיון לזכרה של ד"ר הגר הלל נערך באוניברסיטה הפתוחה במלאות שלושים לפטירתה. ד"ר הלל הייתה חברה במחלקה להיסטוריה של האוניברסיטה הפתוחה. היא כתבה קורסים בהיסטוריה של יהודי מרוקו וביחסים שבין יהודים למוסלמים.

ערב העיון הוקדש לנושא "עיתונות בעולם משתנה, יהודים וערבים בארצות האסלאם".

את הערב פתחו פרופ' אורה לימור, סגנית הנשיא לעניינים אקדמיים, וד"ר ירון צור, מאוניברסיטת תל אביב, שהציגו את אישיותה של הגר, את דרכה המחקרית ואת תרומתה לחקר העיתונות היהודית בארצות האסלאם.

את המושב הראשון בנושא, "העיתונות כמחללת שינוי בעולם הערבי ובקהילות היהודיות" פתח פרופ' חגי ארליך. פרופ' עמי אילון וד"ר חיים סעדון הציגו את העיתונות הערבית והיהודית בהדגשים שונים. פרופ' אילון עמד בעיקר על "צמיחתה המסחררת של העיתונות הערבית". ד"ר סעדון בחן את השפעת העיתונות על "המודרניזציה של הקהילות היהודיות". המושב השני יוחד לסוגיות. פרופ' יוסף שטרית תאר את "השיח המשכילי בין העיתונאים בצפון אפריקה" ואילו פרופ' גרשוני, שהנחה את ד"ר הלל בעבודת הדוקטוראט, הציג את מקומו של "ישראל" בין העיתונים האחרים במצרים.

את הערב ליווה בנגינה בקאנון ועוד מר אלעד גבאי.

הגר קיבלה פרס מטעם המרכז לחקר יהודי מצרים עבור הספר שלה. לאחר מכן היא תרמה בנדיבותה פרס זה לקרן המלגות המוענקות על ידי המרכז הני"ל. מלגה זו תישא את שמה.

משבאה, הייתה עוזרת מחקר למופת. אבל לא מיהרה לקדם את עצמה אישית, כחוקרת העומדת בפני עצמה. שוב נדרשו שכנועים רבים, שתיטול חלק בכתובה. כשנעתרה, הוציאה מתחת ידה את אחד מפירות הביכורים החשובים והבשלים ביותר בדור החדש של המחקר על יהודי ארצות האסלאם. היא נטלה עיתון נשכח שיצא בקהילת קזבלנקה – L'Avenir illustré - והראתה איך משתקפים דרכו כל היבטי החיים של יהודי מרוקו בין שתי מלחמות העולם. מאתיים עמוד של תבונה, רגישות ועומק. הדוקטוראט שלה, על עיתון ציוני במצרים – "ישראל" – שיצא לאור בשלוש שפות, צרפתית, ערבית ועברית – המשיך בדרך שפתחה בה. הדוקטוראט יצא לאור כספר בעת שהיא שכבה כבר על ערש דווי, הוא מכה כבר גלים, ולא קשה להתנבא: הוא ייחשב כעיון דרך חשוב, הן בחקר העיתונות היהודית והן, במיוחד, בתולדות המחקר על יהודי ארצות האסלאם.

אבל הגר לא הייתה בשבילנו, חבריה, רק חוקרת. היא, הקטנה, הצנומה, החרישית, הייתה מגדלור אנושי. לא נתקלנו מימינו באדם שידע להקשיב כמוה, מקלט לכל צרה ומועקה של האחר. מבוע שקט של אמפטיה, רגש ותבונה. הרגישות הייתה תמיד מגוייסת למען הזולת. החריצות, ההתמסרות שכה בלטו בעבודתה, היו חלק מאישיותה השלמה, וציינו לא פחות את יחסיה החברתיים. נדיר לפגוש באדם שנותן לזולת הרבה כל-כך, ולא מבקש ולא מצפה לקבל דבר בתמורה.

מותה של הגר, אכזרי וקשה כמו שהוא, לא בא עלינו בהפתעה. כמה שנים הוא ריחף מעליה, מעל בני משפחתה ומעלינו, חבריה, כמו צל, כמו עוף טרף, עד שבא ולקח את נשמתה החרישית, המעונה. ההפתעה

מסיבת מרים בפורט-סעיד בשנת 1937
התמונות באדיבות אלי מאיו

סקר נתוני הגירה, גירוש וקליטה

הוכן סקר על חברי הקהילה בארץ בייעוצו של פרופ' דה-לה פרגולה. הסקר מכסה לפחות שלושה דורות, אורח החיים במצרים, תנאי גירוש ותנאי עליה וקליטה.

פעילות המועדון היהודי בפורט-סעיד בשנת 1937

מונודרמה "אני, שלא הכרתי..." בביצוע יפה טוסיה-כהן ויובל זמיר

הופיעה בתיאטרון הסמטה ביפו. זוכת פרס
תיאטרונטו 2000.

קבלת עלון מספר 1- לשנת 2005- התאחדות עולי מצרים

העלון מכיל מאמרים על חיי היהודים במצרים
מהיבטים שונים כולל גסרונומיה.

קבלת עלון מספר 21- אפריל 2006 התקבל מקבוצת גושן מחיפה

העלון מתאר את פעילותיהם בליווי תמונות.

חדשות מהקהילה במצרים

הגניזה המפורסמת ביותר היתה זו שנתגלתה בבית הכנסת "בן-עזרא" בשנת 1890 ושהועברה לאוניברסיטת קמרידג'

מרתף הקבורה של מוסרי - או חוש מוסרי - כפי שהוא מוכר כאן, הוגדר ע"י מחלקת העתיקות של מצרים כאתר היסטורי.

לאחר מלחמת 1967 הושחת בית העלמין ע"י שודדים שהגיעו בלילה כדי לגנוב את לוחות השיש וכתוצאה רוב הקברים נשארו ללא מכסי השיש, ועל כן ללא שמות, וזה אינו אומר שמתים לא נמצאים שם - דברי המחברת. כאשר בשנת 1978 לקחתי על עצמי את התפקיד של השמירה על בית העלמין רוב לוחות השיש לא היו, ובשום אופן הדבר לא הדאיג את האחראים על הקהילה, אולם אני דאגתי וביחד אתי דר' גיאק חסון ז"ל, בפריס, נשיא ההתאחדות לשמור המורשת היהודית במצרים הם האחראים שלמו כספים עבור שומרים שהיו אמורים להתחלף כל 3 חודשים כדי שלא יהיו מושחתים בהשפעת הפולשים הגרים ברבים ממרתפי הקבורה.

העובדה שלבית העלמין לא היתה גדר עודדה את הפולשים להתגורר בה - אלה שבאו מדרום מצרים לקהיר כדי לעבוד בה. אז שום ארגון יהודי שאליו פניתי לארגן כספים לבניית גדר סביב בית העלמין לא טרח להענות לבקשתי. בכל אופן כאשר הממשלה החליטה להקים אוטוטרואדה והסתבר שדרך מקיפה זו עלולה לחצות את בית העלמין, אז התעוררו ייסורי המצפון. בשנת 1991 הפדרציה הספרדית העולמית שלחה כסף עבור בניית הגדר שהתחלתי להקים. זה לקח זמן רב לבצע את בניית הגדר מאחר שהיה צורך לפנות את הפולשים שהתמקמו בדרך - מסימה לא פשוטה מאחר שרובם היו פושעים שהסתתרו בבית העלמין ואיימו עלי ועל אלה שעזרו לי - אימו בגרוע שבאיומים - כולל סכינים ורובים. משרד הפנים הורה לתחנת משטרת אל בסאתין לעזור לנו ולאט לאט סיימתי את בנין הגדר בשנת 1996.

בית העלמין בסאתין לאחר שיקומו ע"י גבי כרמן ויינשטיין, התמונה באדיבותה

בית העלמין אל בסאתין - עובדות היסטוריות

**מאת כרמן ויינשטיין - אוצרת האתר
ונשיאת הקהילה היהודית בקהיר
תרגמה: ריטה מטלון**

בית העלמין אל בסאתין משתרע על כ-120 פדאן שחולקו בשווה בין שתי הקהילות היהודיות בקהיר: הרבנית והקראית, המגרש הוענק כמתנה ע"י הסולטאן טוסון לראשי הקהילות הנ"ל בזמנו, והוא צווה עליהם שלא להציב כל גדר מסביב לבית העלמין על מנת שיוכלו להתפשט בבוא הזמן. לרוע המזל זו היתה הסיבה לאיבוד חלק ניכר של בית העלמין - כפי שהוכח מאוחר יותר.

בית העלמין משתרע בין מרכז קהיר ופרבר אל מעאדי והיה באמצע שטח מדברי ומסביב לא היו כל בנינים, ורק דרך אחת שעוברת דרך בית העלמין המוסלמי של אל אימאם אל שאפעי קשרה אותו למרכז קהיר, וממעאדי הגיעו אליו דרך מעבר פסי רכבת קהיר/חלואן.

סופר על אנקדוטה משעשעת שהרכבת שעוברת דרך בית העלמין עצרה באזור לאחר מהפכת 1952 בספטמבר וכאשר ברח אחראי הרכבת מדוע עוצרת הרכבת באמצע המדבר, בספטמבר, שנה אחר שנה - הם נוכחו לדעת שזה היה התאריך האחרון שבו הרבה אישים חשובים של הקהילה היהודית נהגו לבקר את קברי משפחותיהם בתקופה שלפני ראש השנה. אלה שלא היה להם רכב, הרכבת היתה עבורם הדרך היחידה להגיע לבית העלמין, ולגבי חלק ניכר מהם - מונית נחשבה כמותרות.

חברים של הקהילה היהודית נהגו לשלם סכום כסף כדי לקבל חלקת אדמה. העשירים ארגנו לעצמם מרתפי קבורה משפחתיים. המרתף של משפחת מוסרי היה המפורסם ביותר, היה רחב למדי - בני משפחת מוסרי וקרוביהם נקברו שם. מרתפים אלה הכילו בנוסף לקברים מקושטים מאוד, גם מרתפי קבורה קטנים יותר וסגורים.

בשנות ה-70 התגלתה גניזה של ספרים ומסמכים, בגלל שכפי שידוע - כל מסמך או ספר שנושא את שם "הקדוש ברוך הוא" אסור היה לקרוע אז מסמכים אלה הוטמנו בבית הקברות או נשמרו בחדר נעול בבית הכנסת.

הילולת הרבי אבו-חצירא בדמנהור

הובא על ידי פרופ' אריה שלוסברג

השנה הגיעו לדמנהור במצרים כ-850 איש להשתתף בהילולה בקברו של הרב זצ"ל. רוב האנשים הגיעו מהארץ, ובודדים הגיעו מצפון אפריקה. השירים, הריקודים והתפילות התנהלו בסדר מופתי תחת שמירה כבדה. יש לציין שמסמפר המתפללים בשנה שעברה היה כ-180 איש. כל הטקסים והתפילות עברו בשלום מופתי. הטקס נערך בסיוע הנציגות הישראלית במצרים וגורמים אחרים.

ארכיון ברבנות הראשית, אלכסנדריה התמונה באדיבות אריה שלוסברג

מצבו של בית העלמין היה עצוב, רוב הקברים היו ללא שיש והשמות חסרים. הפולשים שחיו בסביבה ראו בו מקום להתפתר מהפסולת, שאריות של שברי שיש ואבנים היו מפוזרים - לאחר בניית הגדר של 2000 מטר סביב בית העלמין אני התחלתי להציב 3 שערי ברזל, לנקות עד כמה שניתן. בשנת 1997, מר יעקב גיל שבזמנו הוא היה האחראי של השגרירות הישראלית מסר לי צ'ק מכובד מאת ארגון ישראלי על מנת לשתול פרחים ועצים בבית העלמין. אני התחלתי את המלאכה וכעת בית העלמין מלא בסוגי עצים, עצי נוי ושחים עם פרחים שונים צבעוניים. הכל צמח יפה בבית העלמין וכשמו כן הוא, זה הפך לעיר גנים, הרי "בסאתין" בערבית פרושו "גנים" ואם בית העלמין אינו נראה כה מסודר ומתוכנן דוגמאת בתי עלמין אחרים, בכל זאת הוא נראה מכובד יותר מאשר בשנים קודמות.

לפני כמה שנים, אהרון קיויאט, סטודנט אמריקאי צעיר בקהיר אז, ביחד עם כמה חברים - מצרים ואמריקאים - סקרו את בית העלמין וערכו תוכנית שחשפה 4000 שמות של קברים שהשיש או הגרניט שלהם לא נגב על ידי השודדים, וכיכ קברים עתיקים כאשר השמות חרוטים בעברית, מלפני כ-200 שנים עדיין יש הרבה מה לעשות, יותר קברים מסומנים בעברית יש לפענח, יותר קברים יש לסדר בשורות, יותר עצים ופרחים יש לשתול וצורך להעסקת יותר אנשים לתחזק את בית העלמין והצמחים. לכן אנחנו מבקשים תמיד תרומות מאנשים שרוצים לבקר אולם למרבה הצער מעט מהם שאכן תורמים. בכל אופן לשמור על קדושת המתים היא מטרתם של כל אלה שעובדים אתי, ועלי לציין שהם אינם יהודים.

באשר לחלק שמאחורי דרך הגשר המעוגל, שבתוכו הרבה מערות קבורה חשובים כדוגמאת אלה של הרב חיים קפוצ'י, אדס, קטאווי... וכו' הקהילה פועלת יפה כדי להציל אותם מהשודדים. זו אינה מסימה קלה, אבל אני למדתי סבלנות מהמתים, ופעמים רבות כאשר התיאשתי, מישהו הופיע ומשהו קרה והקשיים נעלמו. אז אנו תקוה, שיום אחד - לא מאוד רחוק - להציל אותם.

ידו של השם עושה ניסים כאשר אנחנו הכי פחות מצפים להם.

המרכז האקדמי הישראלי בקהיר

תמצית מתוך הדו"ח החצי-שנתי
(מרץ 2005 – ספטמבר 2005)

מאת: ד"ר שריאל שליו (ראש המרכז)

תודות

המרכז האקדמי בקהיר חב את המשך קיומו ואת הפעילות המתנהלת בו לעובדיו המסורים: עמר זכריא (מינהל וספרייה), דועא עיסא (ספרייה ומזכירות), חסין עבד אלעזיז (אב-בית), השאם עאדל (נהג), נדיה חסין (תחזוקה), שולמית שדות (קשרים אקדמיים והזמנות מהארץ). לעזרתנו בארץ נרתם הצוות המסור של האקדמיה ובעיקר: רות חנוכה (ביצוע הזמנות בארץ וקשר קבוע וחס עם המרכז) ואמציה לוי (חיפוש וצילום חומר באוניברסיטה). המרכז ממשיך לקבל סיוע מינהלי מאנשי האקדמיה בירושלים בעיקר מרות חנוכה (טיפול שוטף, ציוד, משלוח חומר), יוסי לנץ (מנהל וכספים), יהודית ספונר (כוח-אדם ותנאי העסקה), נעמי שמואלי (הנהלת חשבונות).

פעילות שוטפת

המרכז ממשיך להיות פתוח כל יום (למעט ששי-שבת) מ-9 בבוקר עד 3 אחר הצהריים. מספר המבקרים (סטודנטים וחוקרים מצריים) ממשיך להיות מוגבל עם כי ניכר שיפור אטי במספר המבקרים במהלך שנה זו. עדיין תקף החרם שהטילו המוסדות האקדמיים המצריים על נירמול היחסים עם ישראל ולמרות הנסיונות החוזרים ונשנים שלנו לנסות להקל על כניסת מבקרים מצריים ולהקטין את הקשיים שמערימים גורמי הביטחון המצריים בכניסה לבניין, עדיין כל אורח שבא נדרש להצדיק בפני המצרים את הסיבות לבואו. למרות הקשיים הללו מספר המבקרים בספרייה הוא נע בין 12 ל-22 מבקרים בשבוע בחלוקה שאינה אחידה ו/או קבועה ולכן אינה ניתנת לחיזוי מראש. העליה האטית במספר המבקרים והמשתמשים בשירותי המרכז נובעת בעיקר מהאחדה ומיסוד נוהלי הזמנת חומר המחייבים את החוקרים לבוא ולמלא יחד איתנו את טפסי ההזמנה. כיום מוציא המרכז הזמנות למאמרים ספרים וחומר מדעי בסדר גודל של כ-50 פריטים בבליוגרפיים לחודש. העבודה המסורה של רות חנוכה בירושלים, אמציה הלוי בחיפה והמעקב השוטף של שולמית שדות בקהיר מאפשרים לנו לעמוד בלוח זמנים קצוב וקבוע, בו כל ההזמנות מגיעות אל החוקרים המצריים בקהיר בפרק זמן שאינו עולה על שלושה שבועות ולעתים קרובות הוא אף קצר יותר. כיום, רשומים במרכז 51 סטודנטים וחוקרים מצריים (מספר כפול מכמות החוקרים בשנה שעברה) המשתמשים באופן שוטף

בספרייה ובשירותי הזמנת חומר של המרכז לצורך מחקריהם באוניברסיטאות מצריות. חלוקת החוקרים והסטודנטים היא: 15 מאוני קהיר, 14 מאל-אזהר, 9 מאוני עין-שמס, 7 מאוני מנופיה, 3 מאוני חלואן. הקשרים האישיים שיצרנו עם מוסדות מחקר ומרכזי תרבות זרים בקהיר מתחילים להביא למרכז חוקרים וסטודנטים זרים (מצרפת, גרמניה, אוסטריה, צ'כיה, רומניה, ארה"ב) שמסתייעים בשירותי המרכז למחקריהם. במקביל אנו מספקים חומר ממצריים ליותר מ-25 חוקרים וסטודנטים ישראלים במוסדות מחקר בארץ. הספרייה ממשיכה לגדול ואנו ממשיכים לעקוב באופן שוטף אחר הפרסומים החדשים בארץ ודואגים להזמין את הספרות הרלוונטית והמעודכנת לספריית המרכז. במהלך שנה זו נוספו לספריית המרכז כ-600 ספרים חדשים.

מנהל המרכז, מר ענתבי קונסול כללי באלכסנדריה, גב' ויינשטיין נשיאת הקהילה בקהיר ופרופ' אריה שלוסברג (מימין) התמונה באדיבות מר ענתבי

הרצאות

במהלך השנה המשכנו להזמין שני מרצים אורחים מהארץ בכל חודש, למעט בחגים ובחופשת אוגוסט. ההרצאות מתקיימות כעת בימים קבועים: ביום ג' בשפה האנגלית, לקהל יעד רחב יותר והחל מאמצע השנה גם ביום ד' בשפה העברית במידה והנושא מעניין את המצריים דוברי העברית הקשורים למרכז. במסגרת הנסיון להחזיר את ההרצאות בעברית נעשה מאמץ מיוחד להביא יותר סופרים ומשוררים עבריים והסטוריונים כדי להתאים את ההרצאות לעניין של הקהל האקדמי המצרי. מספר משתתפים ממוצע בהרצאות באנגלית נע בין 15 ל-35 איש. בהרצאות בעברית אנו מגיעים לנוכחות ממוצעת של כ-10 שומעים ובמקרים מיוחדים נרשמה נוכחות של עד 18 איש. רשימת התפוצה האלקטרונית והטלפונית ממשיכה להתרחב ועומדת כיום על 263 כתובות דואר אלקטרוני ו-145 מספרי פקס (לא כולל שליחים ישראלים). להלן פירוט ההרצאות שהתקיימו בשנה האחרונה במרכז האקדמי בקהיר:

22.3.05 מר אליעזר יערי (סופר ועיתונאי): "ירושלים כמקום מפגש של תרבויות" (אנגלית).

23.3.05 מר אליעזר יערי (כנ"ל בעברית).

- 5.4.05 ד"ר מרים פרנקל (מכון בן-צבי ירושלים):
 "הרמב"ם: גיבור תרבות ודמות הסטורית" (אנגלית).
 6.4.05 ד"ר מרים פרנקל (כנ"ל בעברית).
 19.4.05 מר נסים זוהר (שחקן ומחזאי) הצגת יחיד:
 "מרק המלוכה של אמא" (אנגלית).
 20.4.05 מר נסים זוהר (כנ"ל בעברית).
 3.5.05 ד"ר שריאל שליו (המרכז האקדמי בקהיר):
 "מתכת בראשית תקופת הברזל: המיתוס התנ"כי,
 העובדות הארכיאולוגיות והאנליזות המטלורגיות"
 (אנגלית).
 7.6.05 מר אהרון שבתאי (משורר, אוני' תל אביב):
 "האם יש שירה פוליטית בישראל?" (אנגלית).
 8.6.05 מר אהרון שבתאי (כנ"ל בעברית).
 28.6.05 הקרנת סרט: "לילהסדה" (עברית עם תרגום
 לאנגלית).
 5.7.05 מר ישעיהו קורן (סופר): "הכל התחיל ברגליים
 יחפות" (עברית עם תרגום לאנגלית).
 7.7.05 מר אלי עמיר (סופר): "ספרות ופעילות
 ציבורית: מבט אישי" (אנגלית עם תרגום לעברית).
 19.7.05 גבי אגי משעול (משוררת): "כיצד חושבים
 משוררים?" (עברית עם תרגום לאנגלית).
 20.7.05 פרופ' דן מירון (האוני' העברית): "האשה
 המצרית של אברהם" (אנגלית עם תרגום לעברית).
 12.9.05 פרופ' שרה סטרומזה (האוני' העברית):
 "הרמב"ם והתרבות הים-תיכונית" (אנגלית).
 13.9.05 פרופ' שרה סטרומזה (האוני' העברית):
 "עולמם הרוחני של היהודים בימי הביניים:
 פילוסופיה ומדע בגניזה הקהירית" (עברית).
 27.9.05 פרופ' שמעון שמיר (אוני' תל אביב): "המגמה
 הים-תיכונית בשיח הרעיוני בישראל בהשוואה למגמה
 הים-תיכונית במצרים" (אנגלית).
 28.9.05 פרופ' שמעון שמיר (כנ"ל בעברית).

שונות

סדנאות וביקורי חוקרים: שתי סדנאות החוקרים (עם
 מכון בן-צבי ומכון ויצמן) שתוכננו ואושרו לביצוע על
 ידי כל הגורמים השותפים, בוטלו ברגע האחרון עקב
 המלצתו של היועץ לענייני טרור במשרד ראש
 הממשלה שלא לבוא למצרים. למרות ההמלצות
 ה"חמות" הללו הגיעו השנה חוקרים ישראלים
 שהוזמנו לכנסים בינלאומיים במצריים בנושאי חינוך
 מדעי, פסיכיאטריה וכדומה. החוקרים הישראלים
 שהגיעו למצרים קיבלו סיוע אדמיניסטרטיבי ואקדמי
 מהמרכז. ב-6 אוקטובר 2005, לדוגמה הגיעה למצרים
 קבוצה של גנרלים ישראלים בדימוס ובני
 משפחותיהם לסיור לימודי של שבוע ימים.
 אתר אינטרנט: העיצוב הגרפי של דף הבית לאתר
 האינטרנט של המרכז הושלם בסיוע המחלקה הגרפית
 של מכון ויצמן. כעת, אנו עוברים לשלב הכנת האתר
 למרכז (תוכן, קישורים וכדומה) בסיוע אנשי
 המחשבים באקדמיה בירושלים. בשלב זה, אנו
 מתמקדים בטיפול בקבצי ספריית המרכז והעברתם
 לתוכנה מודרנית שתאפשר בעתיד קישור לאתר
 ואפשרות חיפוש דרך האינטרנט.

קשרים מדעיים: בסוף חודש דצמבר 2004 פניתי
 במכתב לדיקני המחקר במוסדות האקדמיים בארץ
 להזכירם שהמרכז בקהיר עומד לרשותם ביצירת
 קשרים עם חוקרים ומוסדות מצריים ובהשגת חומר
 מדעי. כתוצאה מפניה זו, נמצאות עשרות בקשות
 חוקרים הנמצאות כעת בשלבי טיפול שונים. כיום,
 יותר חוקרים ישראלים נעזרים בשירותי המרכז
 ומקבלים חומר מדעי למחקריהם הקשורים למצרים.
 במקביל, מסתמנת עליה במספר החוקרים
 הישראלים המגיעים למצרים לצרכי מחקר. אנו
 מסייעים לחוקרים אלו בצרכים המנהלתיים
 והאקדמיים ודואגים להמשך הקשר. אחד הפרויקטים
 שנמצא כעת בשלבי ביצוע מתקדמים הוא תרגום
 לערבית של חוברת באתיקה רפואית לפסיכיאטרים
 שנכתבה על ידי ישראלי (פרופ' כרמי מאוני' חיפה),
 מרוקני וקנדי עם הקדמה של נשיא אגודת
 הפסיכיאטרים העולמית המצרי. החוברת שנמצאת
 כעת בהגהות בארץ, מתוכננת להיות מופצת על ידי
 UNESCO פריז לכל הפסיכיאטרים המצרים ובמדינות
 ערביות נוספות.

קשרים עם הקהילה היהודית: השנה ייצבנו את מצב
 שלוש הספריות היהודיות שליד בתי הכנסת עדלי, בן-
 עזרא והקראים (חיטוי, ניקוי, תיקון מאווררים
 וכדומה). כמו כן אנו דואגים כעת להשלמת שכר
 ולזכויות הספרנים. בעקבות פרסום כתבה בהארץ
 בנושא קיבלנו תרומה ייעודית מגורמים פיננסיים
 פרטיים לצורך מיזוג ומחשוב הספריות היהודיות
 בקהיר. בחודש ספטמבר 2005 סיכמנו עם ראש
 הקהילה היהודית בקהיר, הגב' כרמן וינשטין, על דרכי
 פעולה וביצוע ואנו מתכוונים כעת, לאחר הרמזן
 להיכנס לביצוע השלב הראשון. הרעיון המרכזי הוא
 להביא את שרידי התרבות היהודית בקהיר למצב
 סביר של שמירה פיזית ותיעוד, על מנת שיגדל הסיכוי
 שמורשת קהילת קהיר היהודית תמשיך להישמר גם
 אחרי שתועבר לידי המועצה העליונה לעתיקות
 המצרית בעתיד הלא רחוק. בראשית חודש ספטמבר
 2005 התחלנו, על פי בקשתה של ראש הקהילה
 היהודית בקהיר, בניקוי ופענוח כתובות על מצבות
 יהודיות בבית הקברות היהודי בבסאתין שלא תועדו
 עד כה. אנו מתכוונים להמשיך בפרויקט גם במהלך
 השנה הקרובה.

בחזרה למצרים לאחר 14 שנים

מאת פרופ' אריה שלוסברג

לנו שיתוף פעולה בפרוייקט מקצועי. נענינו בשמחה ובתקווה שנוכל לבצעו.

המלון ששכן על גדות הנילוס איפשר לנו בערב להנות מהקלה מחום היום. על שפת הנילוס היו עשרות בתי קפה ומקומות בילוי שהשרו אווירה של חופש מאופק ונעימות.

המקום הצפוף ביותר בקהיר, בין היתר, לדעתי, הוא המוזיאון הלאומי המצרי שנבנה בשנת 1905, שם יכולת לפגוש, קבוצות תיירים מהעולם כולו. הצפיפות בתוך הבנין היתה לעיתים ללא נשוא, כשכולם נוהרים לקומה של "תות-אנד-אמון".

בכיר "הטחריר" ("חופשי") הענק ביציאה מהמוזיאון זורמות ללא הפסקה מאות מכוניות, והולכי רגל אמיצים נכנסים ממש ביניהן ללא מורא ופחד. הייתי צריך לחצות כיכר זו תוך סכנת חיים בדרכי לחנות ספרים "מקבולי" שהוא

ה-BARNES & NOBLE בקהיר, לכן השתמשתי בשירות מונית להעבירני לצד השני של הכיכר. כשהגעתי לחנות המבוקשת, ביקשתי ספר, והמוכר צלל ללא היסוס לתוך ערימות ספרים מפוזרים ושלף את מבוקשי.

מרכז האקדמי הישראלי שכן ממש ליד בית המלון והוא נמצא בבית מגורים ואפשר להגיע אליו לאחר מספר בדיקות בטחוניות. אתה נכנס לדירת רחבת ידיים שהוסבה לספרייה, חדר קבלה ואולם ישיבות והרצאות. באותו יום פגשתי סטודנט מצרי המבקר בצורה קבועה, דובר וקורא עברית בצורה **רהוטה**. מדי פעם מתקיימות הרצאות על ידי מרצים מן הארץ, בנוכחות קהל מקומי.

בקהיר הרחובות הומים הולכי רגל. שכונות מסוימות מתעוררות לחיים בלילה. כל הדוכנים והחנויות מוארים בליווי מוזיקה מאחישת אזניים. אווירת חג אופפת מקומות אלה הנמצאים ברובעים העממיים.

חיפשתי לקנות דואה, ולא מצאתי, מכיוון שהיא צריכה להיות כידוע טריה, והבטיחו לי אך זה יהיה כפי הנראה לפעם הבאה! נפגשתי עם חברים מימים עברו, מבית הספר ומהאוניברסיטה. הקשר היה טוב, לבבי וחברי, כפי שהיה בעבר, והשיחה היתה גלויה וכנה. הוזמנתי לארוחות בביתם ואל בתי-הנופש שלהם, אך לגבי הזמנתי שיבואו גם לבקר אצלנו, נעיתי כי התנאים אינם מתאימים מאחר וישראל מוגדרת להפתעת עדי היום כמדינת אויב.

הקדשתי יום לבקר באלכסנדריה (עירי לשעבר). בנסיעה אליה בכביש המדבר, נדהמתי לראות כי כל הדרך הינו כביש רחב כשצמחיה מפרדה בין המסלולים, ומשני צידי הדרך מתגלים ערים חדשות, וילות, מבני תעשייה ובתי-קפה. לא האמנתי למראה עיני. בזכרוני הכביש היה צר ומדבר משני צידיו.

הכניסה לאלכסנדריה מביאה אותך ישר לענפוש ולקורניש הנמל המזרחי, כשמולך מבצר קיט-ביי המפורסם, ומימין אתה נוסע בקורניש שהוא רחב ידיים עם שלושה מסלולים מכל צד, וזה הביא אותי למתחם הקהילה היהודית ולבית הכנסת אליהו הנביא המפואר. מספרים שבית הכנסת נבנה במשך שנים רבות לפי פקודת מוחמד עלי, לאחר שנהרס במתקפה של נפוליאון. בנין מפואר, מרשים, מתוחזק בצורה תקינה וחזיתו צבועה מחדש הנותן לו את ההוד וההדר

נחתנו בסביבות השעה 17:00 אחה"צ במטוס שכור, לאחר טיסה מעל אדמות הדלתא צופת אוכלוסין וכפרים עם תעלות מרובות. חלפנו על פני הפירמידות ומסביבן מבנים, לאחר מכן עברנו מעל עיר חדשה כשמדבר סביבה, על מנת לנחות בשדה התעופה של קהיר. התכונה היתה רבה, מארחינו חיכו לנו כשאנשי אבטחה מרובים ושוטרים חמושים ניווטו אותנו לפינה לתוך אולם גדול של נוסעים נכנסים. אולם זה היה מלא עד אפס מקום, ואנשים עמדו בצורה שקטה בתור למבדקי הדרך. להפתעתנו, לא נשמעו קולות והיה שקט מופתי, חיכינו כחצי שעה עד שקצין משטרה אסף את דרכוני משלחת הרופאים הישראלים שהגיעה לכנס הבינלאומי בקהיר.

לאחר זמן, באופן יחסי קצר, קיבלנו הנחיה להתקדם לעמדת דרכונים ושם כל אחד קיבל את דרכונו בחזרה כשמסבינו פמליה של מאבטחים חמושים המכוונים אותנו לאוטובוס תיירים מפואר שהמתין לנו, בחוף.

יצאנו לדרך, לאחר בדיקה קפדנית של אנשי ביטחון שניים שהתמקדו ליד הנהג ושניים במושב האחורי, כשלפני האוטובוס נסע טנדר משטרה עם ארבעה שוטרים חמושים המפלסים לנו את הדרך, ומאחורינו היה ליווי נוסף של טנדר משטרה מאויש באותה צורה.

נסענו דרך שכונות חדשות בהליופוליס עם שדרות רחבות וירוקות, ובנינים חדשים ונאים. עברנו על פני המוזיאון לזכר מלחמת אוקטובר 73, ובפני מרכז הקונגרסים שבו התמקם הכנס הבינלאומי. המשכנו לכיוון קהיר כשהבתים נהפכו ליותר צפופים בשכונות עוני. הנסיעה הלכה ונהיתה איטית ביותר כשלפנינו שורות אינסופיות של כבישים קומתיים מרשימים אך פקוקים שבאו לפתור את מצוקת התחבורה, אבל הגידול הדמוגרפי של קהיר וגידול במספר כלי הרכב כפי הנראה גבר על פתרונות אלה.

במלון חיכו לנו אנשי ביטחון לבושים בגדים מחויטים עם עניבות (כשהוא סימן היכר ארצי למאבטחים אלה). תוך זמן סביר כל אחד קיבל את חדרו. המלון היה מפואר והיו לו את רוב השכלולים החדשים כולל אינטרנט. ראש הקבוצה דיווח על סידורי הסעה מהמלון למרכז הקונגרסים שבהליופוליס החדשה, כשעה נסיעה מהמלון. מרכז זה מפואר עם בנינים מפוזרים במתחם ירוק, עשיר בצמחים ועצים עם השכלולים הטכנולוגיים. לא היה בבנין מרכזי, אלא בנינים מפוזרים עם כל הדרוש לקיום הכנס. שאר הבנינים היו דומים אך מרוחקים ולכן היה צריך לנסוע במיניבוס והליכה די רבה. בהתחשב שנכחו מעל 5,000 רופאים מכל העולם, הכנס עמד בציפיותיו ברוב המצבים.

הכנס היה מוצלח ומעניין. נרקמו יחסים מקצועיים וידידותיים. מנהל בית חולים פסיכיאטרי ידוע הציג

שאני זוכר עוד מנעורי מגיל בר-המצווה. בספסלים מוטבעים לוחות עם שמות בעליהם לשעבר מזכירות את בני הקהילה הזאת אשר הצטמצמה לשלושה גברים ותשע נשים – כולם קשישים.

ד"ר סלאמה נשיא קהילת אלכסנדריה עם צוותו, פרופ' אריה שלוסברג ומר ענתבי קונסול הכללי לישראל אשר תרם את התמונה

נשיא הקהילה ד"ר מקס סלאמה רופא שיניים, בן תשעים ושלוש, שיש אומרים שהיה רופאו האישי של עבד-אל-נאסר, נראה צלול ומנהל את ענייני הקהילה ביד רמה. קיבל אותי כ"מישהו מאותו הכפר", לאחר ששמע את שם אבי שהכיר כרופא מקומי. סוכס בינינו כי יתפתח שיתוף פעולה בינינו.

בנין הרבנות, נקי ומסויד. לאחרונה שופץ האולם המכיל ספרייה של מאות ספרים שנקלטו מספריות בתי כנסת שונים ומסודרים באצטבעות, אך ללא קטלוג. כמו כן גם מחלקת התיקיה היתה מסודרת. מסביב נכחו אנשי ביטחון מרובים שלא הפריעו גם לביקור בבית הקברות "מזאריטה מספר 1" (ישנם עוד 2 בתי קברות אחרים נוספים). מורגש טיפוח והשגחה על הקברים שהם רובם במצב טוב ושמצביעים בשפות שונות, על עברה המפואר של הקהילה.

המרחק מהמתחם של הקהילה היהודית לטיילת (קורניש) הוא קרוב והתגלתה לי טיילת זו ברוב יופיה כשהוכפלו מסלולי הנסיעה. היא מאוד מרשימה ומוסיפה מין הוד לעיר הזאת. קיימת אמנם בעיה תכנונית שאין מעבר להולכי רגל מצד אחד לצד שני והוא כרוך בספורט הלאומי לחצות כבישים הומים מבלי להיפגע. ביקורת זו שמעתי גם מפי מקומיים. בקצה המערבי של הטיילת באיזור קיט-ביי (שאחדים טוענים, היה מיקום המגדלור העתיק המפורסם) קיימת מסעדה בשם "פיש מרקט" בו האוכל משובח ומאוד מומלץ. לפניך פרוסה העיר כולה והנמל המזרחי עם עשרות סירות מפרש.

למקום זה הגיע חבר ילדות אשר למדתי איתו באוניברסיטה, וקשר הידידות נמשך לאורך השנים, העלנו זכרונות מימים-ימימה, תוך אווירה חמה ונעימה. לאחר מכן ביקרתי במבנה המפואר המיוחד של הספרייה האלכסנדרונית החדשה (לזכר הספרייה המפורסמת מימי קדם שעלתה באש). התקבלתי בצורה מכובדת בביקור ממצה ומהנה במבנה המיוחד,

היוקרתי שמבטיח מאוד בעתיד במידה שהיא תמלא תפקיד חשוב להחלפת ידע וקשרים עם העולם הרחב. היחס היה אדיב, נעים וניתן לי חומר רב על הספרייה עם הבטחה של שיתוף פעולה בינינו. זמנים יגידו באם זה ימומש, נקווה שלטובה.

בחזרה לקהיר היתה לי ההזדמנות להיפגש עם הסופר ד"ר מוחמד אבו-אלג'יר שהזמין אותי לארוחת ערב תחת כיפה השמיים (כנהוג בימי הקיץ בקהיר). ישבנו על גג המועדון "המכוניות" (הממסי) "המצרי". הוא קיבל אותי בידידות רבה ושוחחנו ארוכות על כל חלקי ספרו שכתב על יהדות מצרים. הסברתי לו למה הנני חולק על מסקנותיו בדבר עזיבת היהודים את מצרים, ושעליו אולי להשלים ראיונותיו עם יוצאי מצרים כפי שעשה ולראיין את הקהילה שלנו בארץ. לא דחה את הראיון, ונקווה שיום יבוא וההצעה תתממש.

גב' כרמן ויינשטיין, נשיאת הקהילה היהודית בקהיר נענתה להזמנתי לארוחה. השיחה היתה נעימה, מעניינת והשאירה לי רושם חזק וחיובי לפיתוח לשיתוף פעולה בינינו.

הוזמנתי לארוחת צהריים אצל ידיד קרוב שלמדתי איתו בבית-ספר תיכון, ואשר ממלא תפקיד מרכזי בפעילויות תרבותיות במצרים. השיחה היתה חברית ונעימה ושנינו קיווינו לביקורים הדדיים יותר תכופים, דבר שהיה רוצה לזום בבוא העת. היתה לו ראייה מפוכחת ומציאותית על המצב העכשווי, ולגבי העתיד. קהיר מתעוררת בשעות הערב והלילה, כאשר החום נמוג ונעים יותר לטייל לאורך גדות הנילוס, ולבקר בבתי מרוח למיניהם שנמצאים גם על הסירות הגדולות העוגנות ליד הגדה. הכל נראה שליו, נעים, ידידותי ומבטיח.

ביקורי באלכסנדריה היה מוצלח ביותר, גם הודות למארחי הקונסול הכללי הישראלי מר ענתבי שהתקבל בכל מקום בסבר פנים יפות, וארגן את ביקורי באלכסנדריה בצורה מופתית. בכל האתרים שביקרתי התקבלנו באהדה ולבביות.

בקרב המצרים (משכילים ובני העם) התקבלתי כ"איבן אל בלאד" מ"אותו הכפר" שחי בישראל, בידידות ונעימות.

העם המצרי כידוע ניחן בהכנסת אורחים נעימה, בחיות, ובהומור, ובוה לא מצאתי שינוי, נהינתי מביקורי והרגשתי נינוח.

הלואי ומציאות זו תתפתח ותתגשם באופן הדרגתי בקרוב ליחסי שכנות קבועים !

חדשות מהתפוצות

הובא על ידי סוזאן בן-אברהם

פריז

בהזדמנות חמשים שנה למשבר תעלת סואץ, שתי כתבות על יהודי מצריים הופיעו בעלון יהודי איטליה "שלום". האחד "היהודים בצל הפירמידות" מסרנה פיאצה והשני, "הקהילה הגדולה של קהיר כבר לא קיימת" הוקדש לראיון עם דניאל פישמן, מחבר הספר "העולם האבוד של איטלקי מצריים" על תרומתם הרבה למצריים של היהודים האיטלקים והיהודים בכלל. דניאל פישמן הוא בין מקימי אירגון של יהודים יוצאי מצריים: "מצריים '56" (Egitto '56).

לונדון

בעלון קהילתנו באנגליה (Newsletter of the Association of Jews from Egypt לקטנו ידיעה - שהובאה על ידי אלן פרחי מצרפת - על מאמר בן חמישה פרקים, שהופיע בדצמבר 2005 באתר אינטרנט בערבית בשם אלף. המאמר, בשם "פוליטיקה, אומנות ועיתונות: נוסטלגיה לזכר יהודי מצריים" מביע דיעה חיובית על יהודי מצריים לשעבר, בניגוד למה שהורגלנו לקרוא בעיתונות המקומית בשנים האחרונות. המאמר הופיע באתר: www.elaph.com/ElaphWeb/Politics/2005/12/11_478.htm

מר ז'אק מאלה - עיתונאי ידוע שגורש ממצרים בשנת 1966 כתב בעיתון TRIBUNE JUIVE אומדן הפזורה המצרית של יהודי מצרים כדלהלן: 30,000 בישראל, 15,000 ברזיל, 10,000 בצרפת, 9,000 בארה"ב, 5,000 בארגנטינה ו-4,000 בממלכה המאוחדת.

עמותת היהודים יוצאי מצריים (AJOE) חגגה ב-6 למרס 2006 חמשים שנה ליציאת מצריים השנייה. בהזדמנות זו התקיים יום עיון בכותלי הסנט שבארמון הלוקסנבורג, תחת חסותן של שתי חברות הסנט: מישל אנדריי וריימונד לה תקסייר, לשעבר ראש עיר ווילייר לה בל (Villiers le Bel), עיר שקלטה רבבות של יהודי מצריים. יותר מ-200 איש פקדו את האירוע. נואמים ומרצים רבים השמיעו את דבריהם על נושא הכנס: "יהודי מצריים: עבר, הווה ועתיד". הרצאות יום העיון במלואם הובאו באתר העמותה: www.ajoe.org

"המרכז הקהילתי של יהודי צרפת יחד עם העמותה לשמירה על מורשת יהדות מצרים"

(ASPCJE) - עלון מספר 27

מארגנים ארבעה ימי עיון על יהדות מצריים, מ-19 עד ל-22 לנובמבר 2006. בתוכנית הרצאות ושולחנות דיון, רטרופקטיווה על טוגו מזרחי לילה מוראד וכן תזכורת על מפעלו של ג'ק חסון. לסיום, מופע. באפריל-מאי יצא לאור בהוצאת "נהר מצריים" הרומן של אדגר סיד: "אחרוני יהודי מצריים" מתאר ברגש והומור דמויות מ"חארת אל יהוד", לפני עלייתן ארצה.

בקיץ יצא לאור הספר המבוסס על מחקרו של עובדיה ירושלמי על העיתונות היהודית במצריים, בתרגומה של ס. בן אברהם. הספר מציג מידע רב על העיתונות היהודית ונותן תמונה מלאה חיים על הקהילה היהודית בתקופה שבין שתי מלחמות עולם.

פרטים: aspcje@france.com

ניו-יורק

מעמותת (International Association of Jews from Egypt) I.A.J.E, פרו. ויקטור סנואה מבסר לנו שיצאה המהדורה השנייה של ספרו על יהדות מצריים: "Egyptian Jewry: A guide to Egyptian Jewry in the mid-twentieth century". המהדורה החדשה בתפוצה ברוב חנויות הספרים בישראל ובספריות מחלקות ללימודי יהדות באוניברסיטאות. המחבר מכין מוסף לספרו אשר יכלול מאות של תמונות ממצרים שלפני 1948. הוא מבקש מאלה שברשותם תמונות ממצריים מאותה תקופה לשלוח אותם לוקטר סנואה: 2116 Quentin Rd. Brooklyn, N.Y. 11229 או sanuav@st-Johns.edu

מילאנו

מדפי ההיסטוריה של יהודי מצרים

גירוש ארצישראלים למצרים בשנת 1915

עדות ראיה מאת ד"ר אהרון גורליק (מתוך
אוסף מסמכי הממורביליה)

תרגמה: ריטה מטלון

שנת 1914 הייתה שנה קריטית עבור היהודים במזרח התיכון. השלווה שמאפיינת את המזרח הופרה. האנשים נעשו עצבניים מהרגיל, מדוכאים ומודאגים. זו הייתה תקופת המלחמה הגדולה. הכל היה שקט ונינוח לפני הכרזת המלחמה. היהודים נהנו מחופש דיבור ותנועה. פלשתינה, במיוחד, הייתה המדינה שבה היהודים הרגישו שמחים ואמביציוזיים. מספר ישובים הוקמו והם היו מאוד פעילים. תל אביב התרחבה והאוכלוסייה היהודית צמחה בכללותה. האווירה הייתה ברורה והנוער היהודי הייתה שמח. מצבם של היהודים בסוריה ומצרים היה דומה. היהודים נשארו עצמאיים. שלטונות טורקיה לא התערבו במעשינו, כל עוד המיסים שולמו על ידינו. עם הכרזת המלחמה, חל שינוי פתאומי.

לפלשתינה היו שני נמלים אליהם הגיעו אוניות לפריקת סחורות והורדת נוסעים. הגעת האוניות היוותה סנסציה גדולה בפלשתינה. כולנו נגשים לרציפים לקבל את פניהם של העולים החדשים, ולהכניסם למשפחותנו. אני טוען "משפחה" משום שלפני המלחמה כולנו חיינו יחד כמשפחה אחת. בפלשתינה וסוריה הסירות של מדינות "בנות הברית" (צרפתים, אנגלים ורוסים) הפסיקו להגיע לאחר פרוץ המלחמה. הסירות הגרמניות והאוסטריות לא הגיעו מפני שהפלגות הים תיכוניות הופסקו עם הכרזת המלחמה, ואוניות הסחר היחידות שראינו בתקופה הראשונה של המלחמה, בחופינו ביפו, חיפה או בירות – היו אלו האוניות הספרדיות, האיטלקיות היווניות והפורטוגזיות. האחרונות הגיעו לעיתים רחוקות. שינוי זה, אשר אינו משמעותי, לכאורה, הוביל לסופו של "הפסטיבל" שבו נתקבלו העולים החדשים על ידנו.

העלייה הופסקה. היהודים העשירים ממדינות "בנות הברית" יצאו מפלשתינה על כל אוניה. המצב במצרים היה שונה. אוניות גרמניות, אוסטריות וטורקיות הפסיקו להגיע, אולם כל סירות של מדינות

"בנות הברית" היו בשיא הפעילות, מביאות איתן חיילים ונשק. ...והחיים במצרים לא השתנו כלל וכלל.

בפלשתינה לא הייתה אפשרות לקבל מכתבים מחו"ל, מלבד מגרמניה ומבנות בריתה, כמו כן, ממדינות ניטרליות.

פתאום החיים לוו בחוסר וודאיות. ציפינו לשינויים גדולים, וחשנו את בואה של קטסטרופה. ונבואות אלו עש מהרה התממשו. ביום בהיר אחד, ציוו עלינו לשנות את נתינותנו ולהפוך לטורקים. אי היענות לבקשה זו גרמה לענישה חמורה. לאחר התרגיל הזה, נתפסו מספר אנשים וסבלו עינויים ע"י גורמי ממשל בלתי מתחשבים.

חופינו נבדקו לעיתים קרובות, כמעט יום יום, על ידי ספינות מלחמה של "בנות הברית", אולם לא הורשה לנו לצפות בהן מהגגות או מהחוף. נאסר עלינו להסתובב ברחובות מהשעה 22:00. האווירה הכללית הפכה להיות לא ברורה ואפילו לא נעימה.

ופתאום מהשמים הכחולים, כל בתי היהודים עברו חיפושים אחר נשק ומרגלים. אתם יכולים לתאר לעצמכם את הפחד שעבר על האוכלוסייה היהודית. העניין נמשך וכל יום נתווסף דבר חדש. הם הסתכלו על כולנו בחשדנות, וראו בנו כמרגלים של כוחות הברית.

נסיעה וחופש הדיבור היו אסורים. תל אביב אבדה את המראה השמח שלה והפכה למכרז חדשות אודות מה שקורה בעולם. עיתונים היו מעטים, ואלו הזכירו רק את ניצחונות גרמניה.

שגרירי "בנות הברית" עזבו את טורקיה, והיינו למעשה נתונים לרחמים של הפקידים הצבאיים הטורקיים והקונסול ההולנדי החלש.

מצב זה של חוסר וודאות נמשך עד חנוכה 1914. מיד לאחר חנוכה אירעו שינויים דרמטיים.

סטודנטים של הגימנסיה העברית היו אמורים לחפור תעלות בקרבת חופה של יפו על מנת למנוע מהאויב להגיע. התעלות נהרסו כעבור לילה מהרוחות והחול, מאחר שיפו היא חולית מאוד.

פעולה זו חזרה על עצמה מידי יום עד שיועץ נשלח ליפו. הוא הבין את כשלון הפעילות ושינה את התוכנית. מחפירה תעלות לגיוס צעירים לצבא. שבועות מספר לאחר חנוכה, בבוקר יום חמישי, כל הורינו נקראו להגיע ל"סאראיה" בניין עירית יפו. אנו הילדים שהיינו מודאגים לדעת מה קורה, הלכנו בסתר ל"סאראיה".

שרשראות אנושיות חזקות של שוטרים הקיפו את הורינו שהתאספו בחזית הבניין, על מנת לא לאפשר להם לעזור. הצלחנו לראות את הורינו ולהחליף עימם מילים ספורות. הבנו כי הורינו יגורשו כאויבים. לאן? לא ידענו.

חסרי נשימה, אנו הילדים, מיהרנו הביתה על מנת להזהיר בדרכנו את כל מי שיכולנו. עטפנו מספר

פעלו כך, ועל כן לא היו עם הוריהם. במילים אחרות: הורים נפרדים מילדיהם, בעלים מנשותיהם ולהיפך. אנו חיינו עד הערב בכנסייה הרוסית מבלי לדעת לאן פנינו מועדות. בערב זה אברהם שפירו, חלוץ יהודי זקן, המנהיג הראשי של פתח תקווה, הגיע לכנסייה ומסר לנו שאנחנו נועבר למצרים באונייה האיטלקית שהביא פליטים מבירות וחיפה. לבנו נרגע במקצת, כאשר חלק מאיתנו ידע שאנו חוזרים למדינה שממנה באנו. בשעה 20:00 בערב, הקהל נתבקש להגיע לעמדה של סירות המשוטים שיובילו לאונייה האיטלקית. הפקידים הטורקים מיקמו אותנו על כל סירת משוטים באופן שרירותי, מה שגרם לפילוג של משפחות על מספר סירות, ובאופן מכוון כזה שעל סירה אחת יהיו יותר נשים ולילדים ומעט גברים.

עליי לתאר לכם את החוף ביפו על מנת להסביר את מה שארע. יפו אינה עיר נמל קונבנציונאלית. בדרך כלל האוניות עוצרות במרחק של כמה מיילים מהעיר. המזח ובית המכס הרשמי היה בניין של אבנים קטנות. סירות המשוטים הובילו מבניין האבנים את האונייה.

מרחק זה היה רצוף סלעים היסטוריים ענקיים הנמצאים באמצע הדרך, מרחק של בערך כמייל אחד מבית המכס. הים סביב סלעים אלו תמיד סוער. סירות משוטים אלו מחכות זמן רב לפני שיוכלו לעבור את המעבר שבין הסלעים. געש הגלים מקשה על השיוט והמעבר בין הסלעים הינו מסוכן. לאחר שעוברים את הסלעים, הסירות יהיו בים הפתוח. הגלים חזקים מאוד, וזה מרעיד את הסירות. היה מסוכן ומפחיד מאוד.

היינו פעם בסירות אלו עם משפחות שהופרדו כפי שציינתי קודם. הסירות החלו להתקדם לכיוון הסלעים. בכל סירה היו כ-6 ערבים חזקים כדי להשיט אותה. היו לנו לפחות 30 איש בכל סירת משוטים. ובדיק כשהגענו לסלעים – שזו הנקודה המסוכנת ביותר – הערבים נסקו לגמרי מלהשיט את הסירה, כדי להשלים את המלאכה שהחל בה ה-Kaimekan בתל אביב. הם החלו לערוך עלינו חיפושים כדי למצוא מטבעות זהב. הם החלו לצעוק, לבקש מטבעות זהב, כסף, ולאיים עלינו שיזרקו אותנו מהסירה את לא ניעת לבקשתם. הם חיטטו בכיסינו, לקחו את כל השטרות בכסף שמצאו, טבעות, עגילים, שעונים וכל תכשיטי הזהב והכסף. אלו מבינינו שסירבו לדרישתם ונלחמו בהם, הופשטו על ידם וכמה מהם נזרקו לים. נשמעו צעקות חזקות. האימהות שדאגו שמא ילדיהן נזרקו לים נתקפו בפאניקה והיסטריה. זה היה מראה מזעזע מאוד. הלילה חשוך, הגלים חזקים, סירות שאיבדו את שיווי משקלן וההתקפות הפראיות של הערבים, צרחות הנשים, וזריקתם לים של המעטים שהתנגדו.

המחזה נמשך כמה שעות, והערבים שלא היה מרוצים מתוצאות השוד שבצעו, החלו להפשיט את הגברים

דברים והתחלנו ללכת לכיוון ה"סאראיה". באותו זמן, כל הקבוצה צעדה מה"סאראיה" לכיוון מאגר המים של תל אביב, תחת שמירה קפדנית. חדרנו בין השורות עם הורינו והודענו להם על האופן, כיצד סדרנו את העניינים בבית, ואודות הדברים שארזנו והבאנו עימנו. היה זה יום חם מאוד, וצמאנו מאוד, אולם לא הורשינו לעצור כדי לשתות. השוטרים הקפידו לשמור שלא נצא מהשורה. זה היה מחזה שובה לב. לרוב האנשים לא היה משהו מלבד הבגדים שלבשו. מעטים מהם היו בני מזל בזאת שילדיהם או חברים הביאו להם מעט מהדברים הנחוצים לנסיעה. למרות שבמשך כמה חודשים קודם, מנעו מאיתנו לחם וסוכר, באותו יום לא אכלנו ולא שתינו כלל. חיינו זמן ארוך ליד מאגר המים של תל אביב, ולבסוף, מושל יפו "Kaimekan" הופיע. הוא היה אדם קשוח מאוד וגס רוח. הוא אמר מספר מילים בטורקית: "תנו לי את מפתחות ביתכם". נאלצנו לציית אחרת היינו חוטפים מכות עם ה"קורבק" (חגורת עור לאילוף חיות) שהיה למושל ביד. "היה לנו הכבוד!" על אשר נענשנו או הוכינו אישית על ידו.

לאחר שלקחו את המפתחות הם ערכו חיפוש עלינו. חיפשו אחרי דברי ערך. הם החרימו מטבעות זהב ובטעות מכוונת גם טבעות, שעונים וכיוצא ב. הם גנבו את התכשיטים בצורה כל כך מתוחכמת שלא הבנו זאת בתחילה. עד מהרה מישוהו מהקהל הבחין בזאת והתחיל לצעוק. תלונותיו הושתקו במכות שוט של ה-Kaimekan ומאוחר יותר בסטירות לחי. כמו כן, נקשרו ידיו ורגליו כך שהוא לא יכול היה לומר מילה יותר. המחזה היה מאכזב ומסעיר. "גיבור" נוסף מהקבוצה מחה, באומרו שאנו אסירי אויב ויש להתייחס אלינו בהתאם. איש זה "הורגע" בצורה אכזרית יותר. קשרו אותו במותניו, ידיו ורגליו. והוא הוכה במוט על עורו החשוף עד זוב דם.

"הגיבור" נפל מעולף ו"ההצגה" הסתיימה בבעיטה של ה-Kaimekan, שהורה לו לקום מיד לאחר שחבט בו עוד. האיש המסכן, המעולף התרומם, והיה עליו לעמוד ולחכות להוראות הבאות. פצעיו דיממו, ופניו נהיו חיוורות מאוד. אף אחד לא העז להתקרב אליו, שמא ה-Kaimekan יסטור לנו אות יכה אותנו בשוט. "האינקוויזיציה הזו ביהודים" בשידור חי" נמשכה מספר שעות, וכל שעה דמתה למאה שנה. לבסוף ה-Kaimekan הורה לצעוד. שורה ארוכה התחילה בצעדה. לא ידענו לאן. עברנו את תל אביב ואחר כך יפו, ונדחפנו לתוך הכנסייה הרוסית שהייתה מאוד רחבה. ובמהירות התמלאה ביהודים, רוסים, אנגלים וצרפתים. לא קלטנו שהיה עלינו לעזוב את תל אביב לתמיד.

אני הזכרתי שאותו יום כמה ילדים השתוללו, והלכו ל"סאראיה" (בנין העירייה) כדי לראות מה קורה לחבריהם. אני הייתי אחד מהם. אבל ילדים רבים לא

והנשים מבגדיהם, ולמעשה הותירו אותם עם בגדים תחתונים בלבד. לבסוף הסירות החלו לשוט ולעבור את המעבר שבין הסלעים ולהתקדם לעבר האונייה. הגענו לסירה האיטלקית ואין בפי מילים על מנת לתאר אליו רגעים עברו עלינו. ציפינו שהאחראים של הסירה האיטלקית יהיו מארחים טובים יותר – אך זה היה בדיוק ההיפך. תחילה, עם סולם של הסירה שלא הונמד כלל, והיה על כולנו לטפס על חבל או להיזרק על ידי הערבים הללו, כמו עוד פריט של מטען. מיותר לציין כי מספר אנשים נפלו לים וטבעו, אחדים נזרקו לסולם ושברו את עצמותיהם, אחרים קפצו מסירה לסירה על מנת להגיע לסירה הקרובה ביותר לאונייה. מספר אנשים מעדו ונדרסו תחת רגלינו. דודי, שהיה אדם מאוד זקן, נדרס למוות באחת הסירות. לא ידענו כי היה עם ההמון עד שראינו אותו נזרק, ואנו היינו בסירה אחרת רחוקים מידי מכדי שנוכל להצילו. המחזה היה מאוד טרגי ולא יוכל להימחק מזיכרוני. נראה שהדבר שעשע את אנשי צוות האונייה האיטלקית שעמדו על הסולם, צופים בנו, צוחקים ומחייכים.

יסלח לי האל, אבל באותו הרגע חשבתי על האיטלקים כמו Nero, משתעשעים בצפייה על הנמרים שטורפים בני אדם בארנה. אנו כמובן, לא ציפינו לקבלת פנים "כה ידידותית" מ"חברינו" האיטלקים, ומיותר לציין שלבנו היה מלא מרירות כאשר סוף סוף עלינו על האונייה. הבעיות שלנו לא תמו שם. התחלנו לחפש את אלה שנשארו ממשפחותינו, זה ארך זמן רב, משום שלא הכרנו את האונייה. רוב הנשים התעלפו או שנתקפו היסטריה ולא נרגעו עד שמצאו את משפחותיהן. זכור לי שתפקידנו היה לחפש מים ולתת לאנשים זקנים ולסעוד את אלה שהתעלפו. לצערנו זה לא השביע רצון, משום שהרבה משפחות נהרסו ולא התאחדו עד עצם היום הזה.

ברל כצנלסון, איש ידוע ומפורסם שהיה על האונייה כמו גם יהודים אחרים בעלי שם. גווענו ברעב, לא קיבלנו אוכלו, ואפילו מים היה קשה להשיג. קטנה שמטרתה לטפל בבחורות צעירות שהגיעו לבדן. הועדה דאגה לכך שהאחראים האיטלקיים לא ינצלו לרעה את הצעירות.

באנוייה, סרבו פתאום לקבל יותר פליטים, ובמשפחות שלא אוחדו הצטרכו לחזור עם הערבים חסרי הרחמים. איני יכול לשכוח את המראה של משפחות מפוצלות. צעקותיהם, הדמעות, של אלו שחזרו לחוף. הצפירה של האונייה הייתה בערך בשעת חצות, ואז התחלנו את הפלטנו למצרים.

הלילה היה מדהים ויפה, הירח הופיע והים היה שקט, ולאט האונייה הפליגה לכיוון הים התיכון, פניה למצרים.

בחזרה לקהל הנוסעים של האונייה. הורשינו לשהות על הסיפון שהיה, השבח לאל, הזוהמה לשמה. תשושים מאירועי היממה, חלק מהקבוצה נרדמו, אחרים ישבו מודאגים ביחס לשאר בני משפחותיהם. למיטב ידיעתי, המסמכים שוכבים שם כאבן ללא הופכי ומחכים לאישור אגף העתיקות המצרי בשביל התחיל במחקרים ובגיוס האמצעים הדרושים לביצועם.

מיד עם פתיחת השגרירות ב-1980, האמנו שנצליח להעלות מעט היהודים אשר נשארו לפליטה במצרים. גישושים אצל השלטונות המצרים הראו שאין להם התנגדות עקרונית לכך ובלבד שהדבר יעשה בשקט ובמעין "התגנבות יחידים". התחלנו לפעול בקרב עניי

יציאה ללא חזרה מתוך "אכיר סאעה", 28 בנובמבר 1956

הובא על ידי עידן בריר

גירוש המסוכנים חסרי האזרחות!
תרומות לאויב... הקפאת כספים... הרס כלכלי
המסוכנים חסרי-האזרחות עזבו את נמל אלכסנדריה
ואוניות קיטור הובילו אותם אל מחוץ למים
הטריטוריאליים אל ארצם או לכל מקום שיחפצו בו עלי
אדמות. בחותמת שנטבעה בדרכון של כל אחד מהם נכתב
באות רחבה כי הם יוצאים את מצרים ללא חזרה.

רנדי הכסרונות חצי לא יעמסו עליהם אהבה מן הרוד השמי...

לובש תרבוש כדי שלא יתקוף אותו איש מבני
העם... הוא שכח שמצרים לא גילתה תוקפנות כלפי
אף זר במהלך המשבר הזה...

הסבל מסייע לאחת מן הזרות
לקשור את מיטלטליה... הגברת
הזרה בכתה והודתה לו בטרם
נסיעתה...

הנחל יסאנה אחי האיחית על חזק חגיגה...
לד בכת הסינה האיחית והי תשרה לילטרמה

...מצרים לא קיפחה אף אחד... החלטות הגירוש קובעות באופן מפורש תנאים המפורטים לעיל:
אלה שהזיקו לכלכלה המצרית.
אלה אשר ביצעו מעשים המסכנים את ביטחון המדינה ויציבותה.
אלה שנתנו יד ותמכו בתוקפנות כלפי מצרים.
זוהי זכותה של מצרים!

תצור חייס עיב الطيف

عزى بشي الواسق ال برسل من غير فوسج تحت حرمية البوسس
ال ان لقت به البعرة من الاسفوية حتى لا يهرب ويعد مرة الحسوك ا

رحلة بدون رجعة!
• تيرعات للأعداء.. وتجميد للأموال.. وتخريب اقتصادي

المدير العام لبنك باركليز الذي وضع
تحت الحراسة مع المؤسسات الإنجليزية

منכ"ל בנק ברקליז,
אשר הושם תחת
שמירה כמו כל שאר
המוסדות הבריטיים
והצרפתיים, בלית
עזריו כשהם בדרכם
ללונדון...

מקהלת בית הכנסת "אליהו הנביא" באלכסנדריה

מאת אריה אביגור

הנכנס אל בית הכנסת הנ"ל, הייחודי בחזונו הארכיטקטוני החיצונית והפנימית, בנושאו את עיניו אל על, יבחין בפינה מופרדת בקצה האגף הימני של עזרת הנשים מחיצת עץ מרושתת. בפינה זו היה מקומה של מקהלת הבנים-המזמרים. המושבים בפינה זו היו ספסלי עץ קבועים ברצפת העץ ומסודרים בצורת אמפיתיאטרון. ממולם בחלק התחתון מוצב היה העוגב של המנצח, הלא הוא מאסטר אלברטו חמסי זכרו לברכה. הייתה זיקה מסוימת בין תזמורת בית הספר של העדה היהודית באלכסנדריה (בית ספר אגיון) ובין המקהלה. המנצח היה ממונה על שני הגופים. כל חבר מקהלה חייב היה להימנות על התזמורת, אך לא להפך. חברי המקהלה היו נבחרים מתוך חברי התזמורת לאחר שנבדק טיב קולם.

התיאור ברשימה זו מתייחס לשנים 1940-1944 בהן שימשתי כחבר במקהלה וגם כנגן בתזמורת. לא ידוע לי מה היה גורלה של המקהלה לאחר 1949, השנה שבה עזבתי את מצרים. מקהלת בית הכנסת, שהייתה מורכבת רק מבנים בדומה לתזמורת (בין 30 ל-45 בנים) הייתה שרה בקביעות קטעים מסוימים בתפילה ומלווה את קריאתם של החזנים בערבי שבת, בשחרית ובמוסף של שבת ובכל מועדי ישראל, כולל חנוכה ולי"ג בעומר. הלחנים של "מזמור לדוד", "לכה דודי", "יגדל אלוהים חיי" וכן של "אדון עולם" היו מתחלפים מדי פעם, מן הסתם בהתאם לחילופי עונות השנה או לרגל החג ולתפארתו. לתפילות של החגים היו לחנים מיוחדים, כגון "אחות קטנה" בערב ראש השנה ו"כל-נדרי" בערב יום הכיפורים. על פי רוב נשמעו פרקי התפילה מושרים בשניים או בשלושה קולות. לשם כך היה מסיה חמסי מקיים חזרות רבות לחברי המקהלה. בסמוך לחגים התקיימו חזרות רבות בתיאום בין המנצח, החזנים (האזונים סוכר ודבי) והרב ונטוה במטרה, שטקסי התפילה יעברו בצורה הולמת את המעמד ואת החג. בימים שבהם לא היה לחץ לקראת החגים או לקראת אירוע כלשהו היה מקיים האדון חמסי עבור חברי המקהלה תרגילים לפיתוח קול. הוא היה גם דואג למצב בריאותו ולתזונתו. מדי שבת לאחר התפילה נשלחו המזמרים לחנות למוצרי החלב standard diary הסמוכה לשער בית הכנסת, ושם לגם כל חבר מקהלה מנת חלב סמיך, או לחלופין הוגש להם מאפה גבינה או תרד בשם בויס, וזאת על חשבון תקציב המקהלה. לא היה אפשר לתאר את בית הכנסת המפואר הנ"ל ללא המקהלה. היא היוותה חלק אינטגרלי מן ההווי הפולחני. במחשבה לאחור אוכל לקבוע כי חילוניים רבים נהגו לפקוד את בית הכנסת, בין היתר גם הודות למקהלה. זו הפכה אותו לבית תפילה מודרני ולמרכז רוחני יהודי אטרקטיבי. פונקציה נוספת ונכבדת הייתה למקהלה בטקסי החתונות. זכורות לי הרמות השונות של הטקסים,

אשר טיב ביצועם נקבע בהתאם לגודל ההשקעה של המזמינים:

חתונה אקסטרה

בטקס ברמה זו מקושט היה בית-הכנסת בירק ובפרחים. שטיח אדום היה נפרש מן השלב הראשון של מעלה המדרגות מחוץ לבניין, דרך הרחבה, לאורך המעבר בתוך בית הכנסת ועד החופה. מרגע צאתה מן המונית מניחה הכלה את רגלה על שטיח. כל האורות דלוקים והנברשות מוארות. בטקס זה מברך הרב הראשי, הרב משה ונטורה ז"ל, את החתן והכלה. המקהלה – בהרכב מלא: ילדים, גברים וסוליסטים בליווי נגנים בכלי מיתר ובעוגב. הפורט בעוגב היה המנצח אלברטו חמסי. מרגע התזמורת (ללא ליווי קולי בית הכנסת הייתה מנגנת התזמורת) (ללא ליווי קולי כמובן) את מרש החתונה של מנדלסון. השיר המרכזי בכל טקסי החתונה היה הפזמון "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל". הקהל לא ראה את המקהלה ואת התזמורת. הקולות והמנגינות בקעו מן הפינה שבעזרת הנשים ומילאו את חללו של האולם.

חתונה ברמה א'

כנ"ל, אך ההרכב של המקהלה מופיע ללא ליווי נגנים, אך בליווי העוגב בלבד. השטיח נפרש רק מפתח בית הכנסת. המשנה לרב הראשי, הרב אהרון אנו"ל, היה כל פי רוב מקדש את הזוג בחתונה ברמה א'.

חתונה ברמה ב'

השטיח האדום לא נפרש מפתח בית הכנסת. מקהלת הילדים בלבד (ללא ליווי הגברים), אך מנגינת העוגב ליוותה את הכלה במארש החתונה עד לחופה.

חתונה ברמה ג'

בחתונה ברמה זו המנצח חמסי לא מגיע כלל, והמקהלה שרה בהדרכתו של האדון סבאח. מלבד שלוש הרמות הנ"ל היו חתונות פשוטות ללא ליווי המקהלה. ילדי המקהלה היו מקבלים שכר חודשי קבוע ותשלום עבור כל חתונה, ולפעמים היה זוכה כל מזמר בקופסת מלפס. נהוג היה לכבד כל אחד מן המוזמנים בבונבונייה, קופסה של מלבס - שקדים מצופים בציפוי מתוק או בשוקולד. הקופסה הייתה דקורטיבית ועטופה בנייר צלופן ומלופפת בסרט מוזהב. על הקופסה היו רשומים שם החתן ושם הכלה ותאריך החתונה. הייתה בבית הספר אגיון גם מקהלה של בנות, טובה לא פחות מזו של הבנים. מקהלת הבנות הופיעה לרוב בטקסים לא דתיים שמחוץ לבית הכנסת. רק בטקס הקומיניון (בת מצווה לבנות), שהיה נערך באסרו - חג שבועות, היו הבנות שרות יחד עם בנות-המצווה ויחד עם מקהלת הבנים, שמקומה כאמור היה למעלה בפינה של עזרת הנשים.

פירוט על בית - הכנסת ועל הקהילה של אלכסנדריה בכלל מצוי בחוברת "קהילת יהודי אלכסנדריה" שבעריכת: באר-שבע, 17.1.05

יציאת מצרים שלי - שנת 1949

מאת יונה ארדיטי

הורו לי בינתיים לא להודיע לאף אחד, אפילו לא להורים.

באותה התקופה, עקבו אחריי הבולשת – איש שמן שחיכה על יד הבית, וליווה אותי לכל מקום: מהבית לעבודה, לביקורים אצל המשפחה. לא העזתי ללכת לישיבות עם שאר חברי הגרעין. בינתיים, ריקו השתחרר ממחנה ריכוז ורק איתו הייתי נפגשת.

הייתה בעיה לברוח מ"צילי" – אבל הצלחתי.

ביום שלישי הגעתי לאלכסנדריה בלי לספר אף אחד. לקחו אותי למשפחה שהייתי אמורה להיות אחת מהבנות שלה. משפחה מרובת ילדים שאחת הבנות שלהם נפטרה. היה להם פספורט בתוקף עם תמונה ישנה של כל המשפחה (כולל הנפטרת). להם זה היה דבר נדיר שיש להם פספורט. מסתבר שהיתה להם נתינות מצרית, כי באותה התקופה נתנו דף עם תמונה של הנוסע, שכתוב למעלה "לצאת בלי לשוב".

נודע לי שביום שישי מפליגים באוניה איטלקית מאלכסנדריה. נשאר לי מעט מאוד זמן, כדי להתארגן. חזרתי לקהיר ביום רביעי, ולא ידעתי איך לבשר להורים שאני עוזבת. אימי ז"ל, ביקשה ממני פעם, שאם יבוא יום ואעזוב את מצרים, שאודיע להם זמן למפרע ושלא אפתיע אותם. כמוכן שלא היתה ברירה, אלא למסור לה שאני מתכוננת לסוע למחרת, וביום שישי אני אפליג לנאפולי שבאיטליה. שיקרתי לה. ואמרתי שעשיתי "חתונה לבנה" (Mariage Blanc) זה היה מאוד אופנתי באותה תקופה. אסרתי עליהם ללוות אותי כי זה היה מסוכן, ושאני נוסעת וריקו מלווה אותי. ביקשתי גם מאימי שלא תגיד לאף אחד מאחיי (כך ציוו עליי).

באותו יום חמישי בבוקר, הלכתי לבית הכנסת לבקש מאלוהים לשמור עליי (חייתי בתוך משפחה מסורתית, והאמנתי שהוא ישמור עליי). חזרתי הביתה, וכמוכן "הצל" שלי אחריי. לא ידעתי איך להתפטר ממנו. בקשתי מהעוזרת שלנו להתלבש בבגדיי (היא ידעה שעוקבים אחריי, ולא פעם היא עזרה לי), ולמשוך אותו אחריה כאילו שהיא אני. התרגיל הצליח. מוניית חיכתה לי בפנית הרחוב, ועם מזוודה שלי עזבתי את קהיר, כשמול עיניי תמונת אבי יושב על המיטה, עפ פניו בין ידיו ומתייפח בבכי. הייתי הבת הראשונה שעוזבת את הבית למרחקים.

ביום שישי בבוקר, עם משפחתי החדשה נסענו לנמל. משפחה גדולה, וביניהם ילדה בת חמש שמסרו לה שאני אחותה "לוני".

מכאן, התחילה בשבילי "דרך הייסורים". כדי לצאת ממצרים, היינו חייבים לקחת רק 50 לירות מצריות. כל תכשיט זהב חייב באישור. האבא של המשפחה, הלך עם בנו הבכור למכס, כדי לשחרר את המזוודות ולהגיש את כל האישורים. אנחנו חיכינו על הרציף מול האוניה. פתאום אני רואה את אחי הגדול מופיע. (הוא

"יציאת מצרים הפרטית שלי". זה סיפור ארוך שספרתי אותו הרבה פעמים, בערבי נסח בקיבוץ יראון.

הייתי שייכת לתנועת "מכבי סנטרל" בקהיר. הייתי חברת גרעין שהתכוון ליישב את עצמו בארץ ישראל, וללכת להכשרה בקיבוץ.

ב-15.5.1948 רוב חברי הגרעי הוגלו, ל"הקסטפ" – מחנה ריכוז לכל הציונים, הקומוניסטים, והאחים המוסלמים. אזור מדברי בדרך לאיסמעאיליה.

מדריך התנועה ביקשו מאתנו להתחיל לסדר את הניירות שלנו כדי שיהיה לנו פספורט.

כאן התחילו הבעיות... לארגן ולהוכיח שלא יצאתי ממצרים מיום הולדתי. כמוכן שהצלחתי לארגן את הכל, עם תמונות פספורט וחמש לירות מצריות, כדי כאילו לקבל אזרחות מצרית. כי עד אז למרות שנולדנו במצרים לא היתה לנו אזרחות – וניגשתי למשרד הפנים. הגשתי את כל המסמכים. נתנו לי מספר, והסבירו לי לבדוק בעוד שלושה שבועות, אם הוא מופיע ברשימה שעל הלוח. מספרי לא הופיע (אולי כי בקרתי מספר פעמים ב"הקסטפ", כדי לבקר את חברי ריקו ז"ל). פעם באה הבולשת לערוך חיפוש אצלנו בבית. חיכיתי כמה שבועות, כשכל פעם ניגשתי לבדוק אם מספרי מופיע. אזרתי עוז ונכנסתי פנימה בבקשה לדעת מה קורה עם הבקשה שלי. העבירו אותי אחרי שלא ויתרתי, והכניסו אותי במשרד עם מגירות מלאות בקשות כדי לחפש את שלי. אז ראיתי כמה מכרים שלי ושל משפחתי עוזבים את מצרים. לא מצאתי את הניירות שלי. התעקשתי קצת בחוצפה שאני רוצה תשובה להיעלמות ניירותיי. קצין אחד לקח אותי והכניס אותי במשרד. שם ישב איש שתמונתו הופיעה בעיתונות כראש הבולשת (אם זכרוני לא מטעה אותי). הוא שאל לשמי ומה אני רוצה. הכל בטון מאוד סמכותי. שאלתי: "מדוע המספר שלי לא מופיע?". הוא נזף בי ואיים עליי במאסר. לא יודעת כיצד אזרתי עוז ועניתי לו: "תחזיר לי את כל המסמכים שלי וגם את חמש הלירות! טוב לי במצרים, אני לא רוצה לעזוב".

הוא ביקש ממני "לעוף" ממול עיניו, כל זמן שיש לו סבלנות. יצאתי, אבל אני מודה שרעדתי מפחד.

אחרי זה מסרתי לאנשי התנועה על מה שקרה, ומסתבר שהם החליטו להוציא אותי בדרך אחרת (עלייה ב!).

נדמה לי שהייתי המקרה הראשון שהתנועה העזה לעשות תהליך כזה.

לאחר מספר ימים, עד כמה שזכור לי, זה היה יום שני בשבוע – ביקשו ממני להתכוון לנסוע למחרת לאלכסנדריה, כדי להכיר את המשפחה שאיתה אני עוזבת את מצרים.

לגשת לרב החובל. הבנתי שמדובר בי. הוא היה מאוד אדיב, ואמר לי שהוא מוריד אותי בנאפולי, ושאחכה על יד הקבינה שלו ביום הגעתנו לאיטליה.

ההפלגה היתה איומה. 600 נוסעים חלקם על הסיפון וחלקם בבטן האוניה. עם רב מכל השכבות. חלק גדול מהגיסו (חארת אל יהוד) בזמן חלוקת הארוחות זה היה מחוזה מביש.

הגענו לנאפולי אחרי חמישה ימי הפלגה. ספגנו סערה חזקה על יד איי כרתים. כמוכן שחליתי במחלת ים. כשהאוניה התקרבה לרציף של נאפולי, התייצבתי כפי שביקשו ממני, והודיעו לשליח מהסוכנות שבא לקבל את חלק מהעולים ממצרים (היינו כ-600 עולים) שיעלה בלי המזכירה שלו. הוא בא ישר, צבר, גבוה, אפשר גם להגיד יפה תואר. כל צבר בעינינו, בתקופה ההיא, היה יפה תואר. הוא תפס אותי ביד בחזקה וגרר אותי דרך המדרגות לאוטובוס שחיכה לעולים, וכיבד אותי במילה (corvouol). עד היום איני יודעת למה. לאותו שליח קראו יוסף בן צור. חיכיתי באוטובוס לבד, מרוגשת כולי, גם קצת פוחדת. זאת היתה הפעם הראשונה שעזבתי את בית אבי. כבר התגעעתי לסיר הברש של אמא, לפינוקים שלה, לאהבה שתמיד הרעיפה. פחדתי ממה שמחכה לי בעתיד. סוף סוף העלו את כולם, ונסענו למקום שהיה פעם בית חרושת לעיבוד עורות. בית הרוס, שתי קומות בלי גג, מסרית. הוא העלה אותי לקומה השניה ואמר לי לתפוס מיטה. מיטות של שתי קומות, בלי מזרונים, איזה שכמייה צבאית עם חוסן לאורך, במקום מזרון. יוסף יצא מהאולם הגדול הזה, ואני עם מזוודתי אחרי. חיכיתי בחוץ ברחוב, כדי לראות אם מישהו מהחברה יגיע. הצטרפו אליי עוד חמישה חברים וחיכו איתי. סרבתי בכל תוקף להיכנס פנימה, הרגשתי שאני אמות אם יכריחו אותי. בשעה 03:00 לפנות בוקר, לקח אותנו יוסף, והביא אותנו לבית מלון בנאפולי, ומסר לנו שכל יום נקבל 300 לירות לכלכלה. אחרי כמה ימים הרגשתי פרוזיטית. אמרתי לחבריה: "בוא ניגש ונציע את עזרתנו ליוסף, הוא יקבל אותנו בברכה", ושם הכרתי אותו, אריה, בחור צעיר, לומד רפואה, שבא גם הוא לעזור...אחרי יום עבודה היה מזמין אותנו יוסף, לארוחת ערב במסעדה שמשקיפה על הים. זה היה תענוג.

56 שנים עברו מאז. כל תמונה חרוטה בזכרוני כאילו היה זה אתמול. במשך השנים האלו נטלתי חלק בבניית הארץ. חייתי 39 שנים בקיבוץ יראון, ילדתי ילדים, גידלתי נכדים, היו לי חיים טובים. בהתחלה קצת קשים, אבל לעולם לא התחרטתי על ההעזה שלי. במבט לאחור, אני לא פעם שואלת את עצמי: איך לא פחדתי? מסתבר כשצעירים לא חושבים הרבה אלא עושים...ומה שיהיה - יהיה!...

אחרי חודשיים בנאפולי, העבירו אותנו למרסיי שבדרום צרפת. שם היינו צריכים להיפגש עם שאר חברי הגרעין כדי לקבל הכשרה בחווה (Aix la Provence). היינו כמעט 45 חברים, ביניהם כמה צרפתים צעירים שהצטרפו אלינו כדי לעלות ארצה

בא מקהיר. אימי לא היתה שקטה ושלחה אותנו אחריי. ריקו ניגש אליו ואמר לו, לא להתקרב אליי. אבל אחי לא נענה לו ובא לחבק אותי ותחב את ידו בכיס המעיל שלי. באותו הרגע לא שמתי לב מה הוא שם לי בכיס - והלך. (מאוחר יותר, במקרה, הכנסתי את היד בכיס ומצאתי שטרות של דולרים ולירות שטרלינג. מזל שגם לא עשו חיפוש עליי, אז המצב היה גרוע ביותר).

היינו צריכים כבר לזוז. השעה היתה חמש וכבר כמעט כל הנוסעים עלו על האוניה חוץ מאיתנו. ביקשו מאיתנו לעלות אחד אחרי השני, וכל אחד יצביע על תמונתו בפספורט. אם המשפחה נתנה לי את בת החמש להחזיק בידה. כמעט הגענו לפתח האוניה כשהקצין המצרי הרגיש שבאצבע אחד הבנים טבעת מזהב (chevaliere), וכמובן, הוריד את כולנו למרות שאמרו לו שהאישור אצל האבא, ותיכף הוא אמור להגיע. זה לא עזר. "רוצים להברוח זהב? מי יודע מה אתם רוצים עוד להברוח?!"

אותו יום, יש לציין, הפיקוח היה קשוח ביותר. כי זאת היתה הפעם הראשונה שנתנו אישור לאלו שהיו ב"הקסטפ" לצאת בליווי של המשטרה המצרית.

ריקו עמד עם אחי, ואחד השליחים שהיו אז במצרים, ועקבו אחר המתרחש. סימנתי להם שיש עניין של טבעת. כמוכן שהשליח הלך במהירות מהמקום. בינתיים, האבא הגיע, ושוב התחלנו לטפס על האוניה, כאשר לאורך כל הדרך, ניצבו חיילים מצריים משני הצדדים.

סוף סוף, הגענו לפתח האוניה, אני עם הבת הקטנה, ראיתי שהמשפחה השאירו אותנו בסף (לא ידעתי מדוע). כשתפסנו - הילדה התחילה לצעוק וחטפה קריזה ובכי. הקצין המצרי היה כבר חסר סבלנות וצעק "ג'וריי" (הסתלקי, בערבית), ואפילו לא בדק את התמונה. חשבתי שניצלתי, אבל חיכתה לי הפתעה אחרת ולא נעימה.

בפנים היה איש צוות איטלקי שחילק כרטיסים לאוכל. שנשאר לו כרטיס אחד, ואנחנו היינו שתיים. הוא בדק עוד פעם, הסתכל עליי, ואז הוא תפס לפניי, שאני הייתי מיותרת, שלח את ידו אחורנית ושלף עוד כרטיס ואמר לי באיטלקית "לכי מפה". הקצין המצרי הרגיש במשהו ושאל "מה קרה?". איש הצוות ענה לו "כלום".

וכך נכנסתי לאוניה. את כולנו העבירו על הגשר. נפנפתי לאחי ולריקו, אבל אז תפסתי שהמשפחה שיצאתי איתה, לקחו עוד אחת במקום הבת שנפטרה, והם אפילו לא תפסו שהם מסכנים אותי ואותם.

קיבלתי פיק ברכיים. מזל שהיו עוד כמה חברי מהתנועה שגם הם הצטרפו לאותה נסיעה.

כשיצאנו מהמים הטריטוראליים של מצרים, ברמקול הודיעו שהבחורה שנמצאת ללא אישור מתבקשת

גאה בו, אבל שמחתי פגה כשירדנו : עברנו את האיבוק ב-D.D.T – דבר שממש הדהים אותי. אחרי שבוע, בשער עלייה, עברנו למעיין חרוד להכשרה. היינו מאושרים, מלאי מרץ ואהבה למולדת. כל חייל שבא בסוף שבוע לקיבוץ היה בעינינו גיבור. אבל האושר הזה לא נמשך זמן רב. כמו שאמרת, המפלגות שיחקו בנו וגרמו לפילוג בגרעין שלנו... חלק הבונים, חלק דרור.... ואני לא הבנתי מה רוצים מחיי. זה היה הפילוג הראשון בתנועת הקיבוצים.

ולחיות חלק מהגרעין. לא נשארנו הרבה בחווה הזו, כי לא היה מה ללמוד. הצחיל החורף, היה קר וחופץ מאורוה עם שני סוסים... היינו אמורים להיות שם שנה, והוחלט שאנחנו עולים ארצה. היינו אמורים להצטרף לקיבוץ ברור חיל, ואחרי כן להקים נקודה חדשה, אבל אז המפלגות שיחקו בנו.... הפלגנו ממרסיי על היכטה שהיתה של רוזבלט. היו לנו יחסית תנאים טובים. הגענו לחיפה בלילה ואז ראינו את הארץ מרחוק עם האורות היפים של חיפה. אף אחד מאיתנו לא ישן באותו לילה. הירידה מהאוניה התחילה בבוקר, על המקום פנקס עלייה. הייתי כל כך

קבלת פנים לתזמורת הארץ-ישראלית על ידי הרב פראטו בקהילה באלכסנדריה, 1940.

יהודי פורט סעיד

מאת אלי מאיו

קהילת יהודי פורט סעיד מנתה כ-300 נפש, והייתה השלישית בגודלה במצרים אחרי קהילת קהיר ואלכסנדריה. מצבה הכלכלי והחברתי היה טוב, ויחסים תקינים שררו בינה ובין המצרים. בני הקהילה תפסו עמדות מפתח בחיי הכלכלה, המסחר והבנקאות בעיר. מוצאם היה מארצות שונות בעולם, ובהם: טורקיה, יוון, עדן והממלכה האוסטרו-הונגרית.

מתיחות מה הייתה בשנת 1955 בעקבות פעולות התגמול של צה"ל.

זמן קצר לפני פרוץ מלחמת "קדש" נאסרו 27 יהודים. למרות שלא הופנו כלפיהם האשמות ברורות, המאסרים היו מעין "לקיחת בן ערובה" מכל משפחה.

מלחמת "קדש"

בתאריך 29.10.1956 צנח גדוד הצנחנים הישראלי 890 במעבר המיתלה, ונפתחה מערכת סיני. מלחמת סואץ הייתה מבצע צבאי שנועד להבטיח שליטה אנגלית – צרפתית בתעלת סואץ, אך מטרותיו המוצהרות היו "להבטיח מעבר חופשי" בתעלה, לאוניות של כל הארצות, וכן להפריד בין הניצים. כלומר: ישראל ומצרים. לכן, אנגליה וצרפת הגישו אולטימטום לישראל ומצרים, הקורא לצדדים לסגת עשרה מייל מגדות התעלה.

ישראל קיבלה את האולטימטום, ומצרים, כצפוי, השיבה בשלילה.

12 שעות לאחר שפג תוקף האולטימטום, תקפו מטוסים בריטיים וצרפתיים מטרות במצרים.

ההפגזות הקשות של צבאות אנגליה וצרפת החריבו חלקים נרחבים של פורט סעיד וגרמו לאבדות כבדות בנפש. בתי יהודים רבים נהרסו, אך פגיעות הנפש לא היו בקרב הקהילה היהודית שם.

קרבות מלחמת סיני הסתיימו ב-5.11.1956, ובעקבות לחץ האוייב, ובעיקר לחץ כבד מצד בריה"מ וארה"ב, הוחלט על הפסקת אש אשר נכנסה לתוקף בחצות הלילה שבין ה-6-7 לנובמבר. כך נבלמה ההתקדמות האנגלו – צרפתית מעט אחרי פורט סעיד.

מבצע "תושיה"

מבצע "תושיה" התרחש תוך כדי מבצע סיני ומלחמת סואץ. ההכנות למבצע החלו ביום 4.11.56 ונמשכו עד ליום 9.11.56. אז המריאה החוליה במטוס צרפתי לקפריסין. בתאריך 10.11.56 הגיעה החוליה לפורט סעיד ופגשה בח"מ (אלי מאיו) ליד בית הכנסת הגדול "אוהל משה".

שמונה ימים לאחר מכן, באמצעות שתי ספינות דיג של חיל הים הישראלי, הגיעו 56 ניצולים יהודיים, בבוקר

יום א' 18.11.56 שעה 04:30, אל חוף המבטחים בנמל חיפה.

כך בא אל סיומו מבצע "תושיה": מבצע הצלתם של יהודי פורט סעיד בידי חוליה ישראלית קטנה, אשר הורכבה מרס"ן אברהם דר, סא"ל לובה אליאב וסמל טומי אריאלי האלחוטאי של החוליה.

נשיף פורים בפורט סעיד בשנת 1937 התמונה באדיבות אלי מאיו

מר אהרון גורוביץ נשיא המועדון היהודי בפורט סעיד עם גביעי תחרויות פינג-פונג התמונה באדיבות אלי מאיו

יהודים בתעשיית הקולנוע במצרים

המאמר מאת איל שגיא הופיע בכתב

העת "הכיוון מזרח",

מס' 7, סתיו 2003

המשך מעלון מס' 5, יוני 2005
הובא ע"י סוזאן בן אברהם

לילא מוראד נולדה ב-1918 בקהיר. אביה, זכי מוראד, היה חזן בבית הכנסת וזמר ומלחין ידוע. כשנתגלה כישרונה בשירה, החלה לילא לשיר באירועים פרטיים ולאחר מכן להקליט את שיריה הראשונים במסגרת בית השידור המצרי. ב-1935 היא נבחרה לשיר את שירי הסרט "אל דחאיה" (הקורבנות); ב-1938 השתתפה בסרטה הראשון "יחייה אל חוב", לצדו של גדול המוסקאים המצרים: מוחמד עבד אל וקאב. שיתוף הפעולה עם הבמאי טוגו מזרחי הוליד סדרה ארוכה של סרטים אשר נשאו את שמה, ובכולם סימלה לילא את מצריים. מצריים הקצועה בין מזרח למערב". בסרטה "לילא בנת אל ריף" היא מגלמת דמותה של נערה כפרית שנשאת לבן-דודה (יוסף וקבי), רופא בהשכלתו אשר חי בעיר הגדולה חיים מערביים של הוללות ובוהמה. היא מטמיעה את אורך החיים המערביים מבלי לאבד את אמת המוסר המצרית. ב-1946, לילא מוראד נשאה לשחקן ובמאי אנוור ווגדי ובשל כך התאסלמה. נישואיה עם אנוור ווגדי לא עלו יפה והם התגרשו ב-1954. מיד לאחר מכן נפוצה השמועה שהיא תרמה חמשים אלף לירות מצריות לצה"ל. שיריה וסרטיה הוחרמו לזמן מה עד שהשמועה הופרכה על ידי אנוור ווגדי. מיד אחר כך העניק לה גמאל עבד אל נאצר פרס לתרומתה לתרבות המצרית בעוד שסוריה המשיכה את החרם עליה. ב-1955 השתתפה בסרטה האחרון "אל חביב אל מגהול" ובשיא תהילתה פרשה מאור הזרקורים. היא הקליטה עוד שירים ונישאה עוד פעמיים נוספות. היא ילדה שני בנים, שניהם היום בתעשיית הקולנוע (1). אחד מבעליה היה הבמאי הידוע פטין עבד אל וקאב.

היא נפטרה בגיל 77 ב-1995. לילא מוראד הייתה דמות אהודה בעולם הערבי. סרטיה הוקרנו בישראל ובכל זאת יקשה על הקורא הישראלי למצוא בארכיוני העיתונות המקומית כתבות אודותיה. יוסי אלגוזי יליד אלכסנדרייה היה היחיד שניסה להכיר אותה לקהל. ב-2002 כתב סאמי כמאל אל דין במגזין "נסף אל דוניא" אודות ראקיה אברהמים, כארבעים ושמונה שנים לאחר שהיא עזבה את מצריים: "באחת מהופעותיה של רשל אברהם לוי נכחה בהיגה חאפז (שחקנית, בימאית ומפיקה). היא פנתה אליה ואמרה לה: 'אני רוצה שתבצעי אחד התפקידים הראשיים בסרט 'אל דחאיה' (הקורבן, 1935), אך אני מקווה שתשני את שמך כדי להקל על הציבור לזכור אותנו ולקבל אותו...אולם רשל, אשר 'מיצרה' את שמה...לא יכלה למצר גם את ליבה...את שיכלה ואת נשמתה היהודייה". ראקיה אברהמים נולדה בקהיר, בחארת אל יהוד", ב-1919, התחנכה בבתי-ספר צרפתיים והייתה סולנית המקהלה. החלה להקליט בבית-השידור עד שגילה אותה מנהל להקת תיאטרון, זכי טלימאת. היא הופיעה בהצגות, ברובן בשפה הערבית הספרותית.

ב-1937 היא שיחקה בשלושה סרטים, ביניהם בתפקיד מרכזי ב-"סלאמה פי חייר" אשר הביא אותה לתודעת הציבור המצרי. ב-1944 נבחרה לשחק לצידו של מוחמד עבד אל וקאב בסרט "רסאסה פי אל קלב" בו הם שרים את הדואט המוכר ביותר במוסיקה הערבית "חכים עיון" אשר זכה להצלחה גורפת בציבור. על אף זאת יכתוב העיתונאי כמאל אל דין במאמרו כי הסרט "כדור בלב" לא היה אלא כדור בליבו של הסופר תאופיק אל חכים, מחבר הסרט, מפאת הזדהותה של השחקנית לשאיפות הציונות ולעם היהודי. ב-1946 נשלחה לפסטיבל קאן יחד עם משלחת חשובה, כמפיקה וכגיבורת הסרט "דוניא". בחזרה למצריים היא סירבה לגלם דמות של בדווית המגויסת לצבא המכין עצמו למלחמת 48. על כן ספגה ביקורת מהעיתונות המצרית. ועל אף זאת ב-1952 גילמה ראקיה את דמותה של זינב, בסרט שנושא שם זה, על פי ספרו של מוחמד חוסיין היכל. כמו לילא מוראד, מסמלת זינב את מצריים, מצריים של הפלאח הקשור לאדמתו. ראקיה אברהמים עזבה את מצרים ב-1955 לארה"ב, לאחר ששיחקה בעשרים סרטים. היא מוזכרת בכל ספרי הקולנוע בשפה הערבית. ראקיה נותרה בחיים עד היום ולפי שמועה, בשם רחל אברמוביץ.

כאמיליה. ליליאן לוי כהן נולדה ב-1929 באלכסנדריה מאימה יהודיה ואבא איטלקי שחזר לאיטליה לאחר לידת ביתו. היא נתגלתה על ידי השחקנית אלהאם חוסיין שהכירה אותה לבמאי אחמד סאלם. בהסכמת האם לקח הבמאי את ליליאן לקהיר, שינה את שמה לכאמיליה והכניס אותה לתעשיית הקולנוע. מסרטה הראשון ב-1947 "אל קנאע אל אחמר" (הצעף האדום) עם יוסף והבי, הספיקה להשתתף ב-19 סרטים, תוך ארבע שנים בלבד. בין הסרטים המפורסמים בהם שיחקה: "איחר כד'בה" ב-1950,

כשחקן הוא היה גם מורה לריקודי-בטן והוא לימד את הרקדניות המפורסמות: *לבלבה ופיירזו*.

נגוא סאלם. *נינט סאלם* נולדה בקהיר ב-1933. החלה את קריירת המשחק שלה בתיאטרון לצידם של *נגיב אל דיחאני* ו*זדיע חירי*. אחת המחזות הידועים שבהם השתתפה הייתה ההצגה "חסן, מרקוס וכהן" אשר עובד לסרט ב-1954 ושגם שיחקה בתפקיד בתו של כהן. להבדיל מסרטיו של טוגו מזרחי אשר מציינים יהודים כבני המקום, כאן כהן אמנם לובש גלבייה ועליה ז'קט, אך הוא ניקרא חיזאגה (זר). כהן מתואר באופן סטריאוטיפי: קמצן, רודף בצע ומאנפף. אך הקולנוע המצרי נהג להשתמש בדימויים סטריאוטיפיים בהצגת זרים. גם הסעידיים זכו לסטריאוטיפים משלהם ("טיפשות"). כך גם היוונים, התורכים, הבריטים. נגוא סאלם שיחקה בסך הכול בחמישה סרטים. הייתה בעיקר שחקנית תיאטרון ויותר מאוחר הופיעה גם בטלוויזיה שם הפיקה סדרות דרמה. היא נישאה למבקר עבד אל פתאח אל ברודי ונשארה במצריים (וכנראה גם ביהדותה). בשנות ה-70 קבלה פרס ההוקרה מאנואר אל סאדאת. היא נפטרה שם ב-1988.

כל אלה וגם אחרים כמו *גיניאן רפעת*, *עבד אל עזיז אל משרקי*, *פיפי יוסף*, *בבה*, *חלאלה* הם רק חלק מרשימה ארוכה של שחקנים, מפיקים, בעלי אולפנים, צלמים, ועוד... אשר פעלו במצריים עד לשנות החמישים ולפעמים מעבר להן. למעט שמותיהם, אין כל מידע עליהם ולא כולם הספיקו להגיע לתהילה. לפל אל מסרי, למשל, החל את הקריירה שלו במצריים בגיל צעיר מאוד, היה מונולוגיסט, והשתתף במספר סרטים בתפקידים משניים. הוא נאלץ לעזוב את מצריים ובכך נקטעה הקריירה שלו. בעיקר היו אלה נשים שהשתלבו בתעשיית הקולנוע במצריים: שחקניות, רקדניות, מפיקות בעלות עמדת כוח בעולם גברי. אלה שנשארו במצריים זכו שם להכרה והוקרה. מדי שנה הטלוויזיה של מצריים מזכירה אותן ומקרינה סרט בו השתתפו. אחרות כמו *פאיזה רושדי*, *סועאד זכי* או *נרגס*, שעלו לישראל והצטרפו ל"תזמורת הערבית של קול ישראל", קולן שלהן נשכח והיה נעלם לגמרי אלמלא אנשים כמו מפיקת הטלוויזיה פורטונה אשר שדאגה לקלטותיהן או הבימאית סיגלית בנאי שידעה למצוא עושר תרבותי בהצגת היחיד של יפה טוסיה כהן "אנא פאיזה" וליצור מכך סרט חכם ורגיש.

***הערה מסכמת: כפי שידוע לי ממקורות מהימנים, אחד הבנים של לילא מוראד נמצא במצרים ועוסק בתחום המלונאות. הבן השני חי בקנדה, שם חזר ליהדות בעזרת הזרם הדתי לובביץ.**

לצידו של פריד אל אטרש. כאמיליה הייתה ידועה כשחקנית "מתירנית". ברוב סרטיה שיחקה בתפקי הנערה היפה והמפתה. יתכן ש"מתירנות" זו היא שגרמה לכך שסיפורים רבים נשמעו על פרשיות אהבים שניהלה עם כל "המי ומיי" של מצריים בשנות הארבעים, לרבות עם המלך פרוק. כותב עבדה עלי שכל הסיפורים האלו אינם נכונים. חייה של כאמיליה היו כטרגדיה מתחילתם ועד סופם. בגיל צעיר היא נאנסה על ידי חמישה חיילים אוסטריים ואירוע זה גרם לה הן נזק נפשי והן נזק גופני. גם אם סיפור זה אינו נכון, הרי שמותה היה טראגי. בחדש אוגוסט 1950 היא עלתה על מטוס TWA שהתרסק בדרכו לשויץ. הייתה בת 21.

נגמה איברהים נולדה בקהיר ב-1914. הצטרפה ללהקת התיאטרון של *נגיב אל דיחאני* באלקסנדריה. היא שרה, רקדה ושיחקה, אך יותר מכל התפרסמה כמונולוגיסטית מוכשרת בהצגות של פרנקו-ערב.

ב-1929 נגמה אברהים הצטרפה כזמרת ללהקת *פאטמה רושדי* השחקנית, הבימאית והמפיקה הידועה. בשנות השלושים העלתה מספר הצגות מוצלחות יחד עם רקדנית- הבטן *זדיעה מסבני* והקומיקאי *בשארה ואקים*. מאוחר יותר הצטרפה ללהקת התיאטרון של *חסן אל ברודי* עד שהקימה להקת תיאטרון בעצמה והעלתה את ההצגה הידועה "ראי וסכינה", מחזה מפורסם המבוסס על מקרה פלילי אמיתי שהתרחש באלקסנדריה בשנות ה-20.

בסרטיה נגמה איברהים שיחקה בתפקיד האישה הקשה, פעמים רבות אף מרושעת כמו ב "אל יתימתאן" ב-1948 או ב"רנת אל חולתאל" ב-1955. זאת בגלל מבתיה המאיימים וקולה המוחוספס מלבד כשרון המשחק שלה. להבדיל מדמויות אותן גילמו לילא מוראד, רקיה איברהים וכמיליה שהיו ברובן בורגניות, כמעט כל הדמויות אותן גילמה נגמה איברהים היו של נשים מוסלמיות מן המעמד הנמוך או הבינוני-נמוך.

נגמה נשארה במצרים ותהילתה רק הלכה וגברה והיא קיבלה פרסים יוקרתיים על מפעל חייה ועל תרומתה לתרבות במצריים. היא שיחקה ב-33 סרטים ובעשרות הצגות קלאסיות: "המלך ליר", "סאפוי", "החטא ועונשו", "שהרזאד" ועוד. ב-1976 נפטרה ונקברה בקהיר.

השחקן **אליאס מואדב** נולד בקהיר ב-1920 מאב לבנוני. החל את דרכו כמונולוגיסט ונהג להופיע במועדון אל-אוברג' שם הכיר את הקומיקאים *בשארה ואקים* ו*אסמאעיל יאסין* שפתחו בפניו את עולם הקולנוע. הוא שיחק בתפקידים משניים ב-21 סרטים, ביניהם "חביב אל עמר" עם *פריד אל אטרש*, "ענברי" עם *לילא מוראד*. הוא גילם לעיתים דמות של איש עגלגל ממעמד הביניים המדבר בלהג לבנוני.

הוא לא התחתן מעולם ונפטר ב-1954. לא נמצא אוזותיו הרבה חומר כתוב אולם אחייניתו אשר מתגוררת בישראל ידעה לספר שבנוסף לכישוריו

מלחמת העולם וארץ ישראל

מתוך ספרו של בן-ציון טראגאן

(פרטים רבים מדמאמר זה נמסרו לי מפי ידידי המנוח דוד יודילוביץ ז"ל)

בחודש אב המובן לפורענות בהיסטוריה היהודית, הביאה התפרצות המלחמה העולמית לתושבי א"י דאבון לב ומפח נפש: ולפתע פתאום נקרעה א"י מהעולם הגדול. גם במובן הכלכלי וגם במובן החברותי, האשראים פסקו, הבנקים נסגרו, חדלו אפילו לשלם בפקדונות, גם האמידים שהיו להם כספים בבנקים נעשו עניים; הדואר החל לבוא שלא כסדר, ולבסוף חדלו האניות להגיע כליל, וא"י שחיתה בעיקר על צנורות ההשפעה של אחינו בגולה, הישוב הראשון ע"י החלוקה והישוב החדש ע"י תמיכה למוסדות ולבתי-הספר, סבלה מהמלחמה יותר מכל הארצות; מחיר צרכי אוכל נפש נתיקרו, ואין כסף במזומנים לקנותם.

ובשעה נוראה ואסיומה כזאת זכרו יהודי א"י את דברי החיבה והרחמים של האדם הנעלה מר הנרי מורגנטאו; ועפ"י בקשתם שלח קונסול אמריקה בירושלים תלגרם להאמבסדור מורגנטאו ויתאר בדברים נמרצים את מצב המשבר ונחיצות העזרה והתכופה והמידית.

ומר מורגנטאו לא אחר אף רגע מלהודיע את תוכן התלגרם הזה למכירו ולראשי "אמריקן ג'וינט קומיטה" בבקשה להחיש עזרה תכופה ליושבי ארה"ק במידה הגונה וגדולה, ויהודי אמריקה הבליתו את יהדותם. וברגע אספו את הסכום ההגון של חמישים אלף דולאר וגם נוסד ועד מיוחד לעבוד במרץ כל הזמן שתמשך המלחמה לטובת הסובלים. הועד הזה שם את עינו ביחוד לטובה על אה"ק והציל ממש את יושביה מחרפת רעב. גם הציונים באמריקה החליטו אז בהתחלת המשבר לאסוף חצי מליון פראנק לטובת המושבות היהודיות בא"י. בראש ועד הכספית עמדו ד"ר מגנס נתן שטראס וברדיס.

הועד הבין כי במשלוח כספים לא יושעו תושבי א"י תשועה אמיתית, שרוב צרכי המזון בא"י היו מובאים מחו"ל, וחפני הסגר החופים היו הולכים ומתמעטים, ובעוד זמן קצר לא יהיו בכלל במציאות; ולכן השכיל הועד האמריקאי לקרוא לכל יהודי שרגש הרחמים בוער בלבו לנדב מכל מאכל אשר יאכל; ויהודי אמריקה הראו את גודל לבבם וימהרו להביא איש איש כמסת ידו עד כי נתקבלה כמות גדולה של תשע מאות טון מכל מיני מזון, וממשלת ארצות הברית הואילה לתת את אנית המלחמה לועד הזמני לעניני הציונות באמריקה לשלוח על ידה הכמות הגדולה הזאת. הידיעה הזאת עוררה שמחה וששון ושביעות רצון רבה בין יהודי ניו יורק.

בא כח ועד הסיוע מר לואיס לוין נסע באניה ותבה חתומה על שם הקונסול האמריקאי בירושלים.

כל זה אירע עוד טרם נכנסה תורקיה לתוך גבולות המלחמה, וכאשר נכנסה בדצמבר 1914, אז נמלאה הסאה של צרות נוראות ואיומות ליושב העברי. המלחמה התחילה ברדיפת הציונות, המושלים שנאו את הציונות תכלית שנאה, מטרתם היתה להשמדה ולאבדה ואת כל מי שדוגל לשמה. ולתכלית זו לא נרתעו משום דבר שבעולם; מלשינות בקושטא, רדיפות שטניות. ענויים אכזרים לכל איש החשוד בעיניהם. אין פה המקום לספר את פרטי הרדיפות הידועים לכולנו.

ביום הרביעי כ"ט כסליו תרע"ה (דצמבר 1914) באנאניה איטלקית לפני הצהרים. הקאימקאס היפואי צורר ישראל בהא אל דין, רצה להשתמש בהזדמנות זו להיפטר בשעות אחדות מכל היהודים נתיני הממשלות האויבות שעוד לא הספיקו להתעתמן, ויפרסם פקודה נמרצה בשעה שתיים אחה"צ, שכל היהודים נתיני רוסיה צריכים לעזוב את העיר במשך שעות אחדות עם האניה האיטלקית העוגנת בחוף. נקל להבין את הבהלה שהתעוררה בקרב הציבור היפואי לשמוע פקודה נמרצה זו שלא היו מוכנים לה כלל וכלל. ובשעה ארבע אחה"צ התחילו שוטרים וחילים לתפוש את היהודים מתוך הבתים ולהביאם אל השראיה. חטפו אנשים ונשים וטף מהרחובות, ממקום העבודה ולהובילם ישר אל האניה בלי חפצים, בלי פרוטה. ובחוצות יפו נראתה תמונה מזעזעת זו; מחנות של ילדים נשים וגברים, דחופים ומבוהלים הובלו כשגויים אל החוף, כל אחד וצוררו על שכמו, מה שהספיק לחטוף מהבית ברגע האחרון. קשה לתאר את הרושם שעשתה תהלוכה זו של המגורשים בחוצות העיר, עדרים עם צורתיים וחבילותיהם על שכמיהם ואנשים, נשים וטף הוכו נסחפו עד החוף, החיילים והשוטרים עשו את מלאכתם באמונה והכו על ימין ועל שמאל. הגולים נקבצו כולם אל המנזר הארמני שעל יד החוף, בינ יום היו מחוסרי אמצעים שלא הספיקו ולא היתה להם האפשרות להשיג את הסכום הכי קטן לצרכי הנסיעה. את המגורשים הכניסו אותם לתוך סירות גדולות משמונים עד מאה נפש בכל אחת, והתחילו להעבירם אל האניה האיטלקית שעגנה בחוף. בעלי הסירות הורידו פתאום את המשוטים באמצע הים וידרשו פונט מכל נוסע מתוך איום שאם לא תמלא דרישתם ישליכו את כל הנוסעים המימה, פשוטו כמשמעו.

אי הסדר היה נורא! החפצים של הנוסעים נתערבו והרבה משפחות התפרדו ולא מצאו אחת את השניה, הרבה אמהות ומשפחות הועברו על האניה בעת שילדיהן נשארו בעיר, המלחים לקחו מקודם מהאנשים את כל הכסף והחפצים יקרי ערך ואמרו להם כי כל זה הוא על חשבון הנסיעה.

ספרים שהופיעו בארץ ובעולם

"המטבח של אמא ושאר דברים טעימים"

ספרה של אתי שאול

הובא על ידי: מירה דעואל

מי אמר שלספר אין ריחות...תאמינו או לא, הצלחתי לחוש בריחות ובטעמים כשדפדפתי בהנאה רבה בספר "המטבח של אמא של אתי".

אני משוכנעת שכל אחד מאיתנו, כאשר הוא יעלעל בדפים המצולמים, בתמונות המעוררות זכרונות, יזכר בדמותה של אימו או סבתו עומדת ליד הכיור ומקלפת ערימות של תרמילי אפונה או פול טרי, שאף שקית של סנפרוסט לא תישווה לאותו טעם של ירק טרי! טרי! טרי! מי מאיתנו לא זוכר את הרמת הגבות, שהן ביטוי להתפעלות וקולות השמחה של יושבי השולחן, כאשר אמא הגישה את המרק הסמיך והנוזלי שנקרא "מלוחיה", וברקע נשמעו קולות הילדים שמלמלו בשקט מחשש לנזיפה: "איכס, זה מזכיר לי...."

סוף סוף, גם לנו "המצרים" יש ספר בישול עם מתכונים נפלאים כמו: "פול מדמס", סופריטו, מדיאס ועוד, שנוכל להכין ולשחזר את הסעודה המפוארת שהיתה מנת חלקנו בילדותנו...

אז למי שלא טרח, כמוני, לקחת מתכונים לאחר שראה את אימו עומדת שעות במטבח, מקלפת, חותכת, לשה ויוצרת. ולעצלנים שבינינו, אל דאגה! היום ניתן להשיג את כל הירק- רחוף, קפוא ועטוף בניילון אטום. תודה לך, אתי, שבזכותך, ישובו בני משפחתי ללקק את האצבעות. בתיאבון.

"במיה ומלוחיה"

מאת ניסים זוהר

ספר זה יופיע בקרוב בהוצאת ידיעות אחרונות. הצגת יחיד של ניסים זוהר תופיע בנצרת העתיקה ב-12/05/06 בתיאטרון דיואן אל לאג'ון.

"מבחר משלים ופתגמים מארץ הנילוס"

מאת אריה אביגור

שיתוף פעולה בין שלושה בני משפחה הביא להוצאתו לאור של חיבור זה, הכולל 397 משלים מארץ הנילוס, ערש ילדותנו. המשלים והפתגמים נרשמו כפי שהצטללו לאוזנינו, וכפי ששמענום מפיהם של הורינו. המשלים שגורים עדיין בפיו, המבוגרים שבינינו, בעיקר דוברי השפה המצרית.

המשלים הנתונים כאן מחולקים ל-46 קטגוריות. במקרים בודדים אותו משל השתייך ליותר מאשר קטגוריה אחת.

המקור ובעל הזיכרון הבולט שממנו שאבתי את רוב המשלים – ואשר רובם המכריע ידועים גלי – הוא בן דודי אלברט לוי תושב עכו. אביו הוא אחי אמי, ולשנינו ישנה אותה מורשת לשונית.

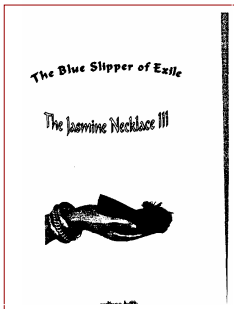
השותף השלישי – לאחר העריכה הראשונית – הוא אחייני אברהם אבידור, מורה לערבית בבית ספר תיכון, בעל תואר שני במזרחנות ועוסק גם בתחום זה. אברהם עבר על כל החומר, תיקן את הטעוץ תיקון בתחום הביאור, הוסיף פתגמים בעלי משמעות דומה, העיר והאיר ככל הנדרש וחיבר את דברי ההקדמה שבראש חיבורנו זה. אפשר לציין כי התוצר הסופי כפי שהוא מוצג כאן, לאחר שטופל על ידי, הוא פרי עבודתו.

לשני שותפיי הנ"ל נתונה הערכת המלאה, ומודה אני להם מקרב לב.

פרטים נוספים ניתן דרך אריה אביגור טל. 08-6442821

"בחזרה לפורט סעיד"

מאת סילביה מודלסקי
הובא על ידי אלי מאיו

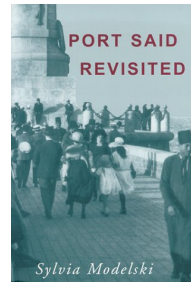

"The Jasmine Necklace III: The Blue Slipper of Exile" Sultana Latifa

מאת סוזאן וידל
הובא ע"י סוזאן בן-אברהם

לאחרונה יצא לאור הכרך השלישי והאחרון של הטריולוגיה של סולטנה לטיפה, שמה הספרותי של סוזי וידל. סוזי וידל מקדישה את סיפורה לכל אלה שידעו גלות. היא מתארת את המסע הארוך של יציאתה ממצריים עם משפחתה הקרובה והמורחבת בסוף שנות החמשים.

את ההתנתקות הכואבת מארץ המולדת, את התחנה הקצרה בישראל ולבסוף את הגעתה למילאנו, מקום שבו משפחתה בחרה לחיות. היא משתפת אותנו בניסיונותה להתאקלם לסביבתה החדשה: לקור, לשפה, למהננים ולהתגבר על געגועיה למצרים.

ספרה המעניין, כותבת סילביה מודלסקי על אכזבתה הגדולה מביקורה בעיר בה נולדה - היא מצאה עיר שונה מאוד ממה שהכירה.

תעלת סואץ יחד עם נמל פורט סעיד נבנו בשנת 1859 על ידי פרדיננד דה לספס. אירוע זה הביא לסכסוך בין המעצמות הגדולות על השליטה בה.

בחלק הראשון של הספר, מתארת סילביה מודלסקי על האנדרטות שהיו קיימות, ואשר פוצצו על ידי המצרים לאחר פלישת הכוחות הבריטיים והצרפתיים, בשנת 1956, לפורט סעיד כדי לשלוט על תעלת סואץ יחד עם נמל פורט סעיד נבנו בשנת 1859 על ידי פרדיננד דה לספס. אירוע זה הביא לסכסוך בין המעצמות הגדולות על השליטה בה.

בחלק הראשון של הספר, מתארת סילביה מודלסקי על האנדרטות שהיו קיימות, ואשר פוצצו על ידי המצרים לאחר פלישת הכוחות הבריטיים והצרפתיים, בשנת 1956, לפורט סעיד כדי לשלוט על תעלת סואץ, אחרי ששליט מצרים גאמל עבד אל נאצר הלאים את התעלה.

הספר אינו מושלם. בסיפורה על חיי יהדות פורט סעיד אין שום אזכור על אירועים משמעותיים בתקופה הרלוונטית שנשזרו בחיי הקהילה היהודית. למשל, היא אינה מציינת את מלחמת העולם השנייה, כאשר חיילים של הגדוד העברי (The Jewish Brigade) היו צועדים ושרים שירים עבריים ברחובות פורט סעיד בדרכם לבית הכנסת Le Petit Temple שמייסדו והחזן בו היה אבי, שמואל מאיו ז"ל. לאחר התפילה כל החיילים היו מוזמנים אלינו הביתה לקידוש ולארוחה.

יהדות לחיילים הני"ל, רבבות של צעירים יהודים מפורט סעיד, הצליחו לצאת ממצרים לכיוון ארץ ישראל. בנוסף לכך, המועדון היהודי המפואר

U.U.J.J "Union Universelle de la Jeunesse Juive" היה מארגן מסיבות רבות בחגים כגון סוכות, חנוכה פורים וכיוצ"ב. לצערי שם המועדון הוחלף ל-C.J.J Cercle de la Jeunesse בגלל לחץ השילטונות Juive.

ועוד הערה: בימים אלה שוקד סמיר ראפת על מהדורה חדשה ומורחבת ל ספרו על מעאדי הכולל פרקים חדשים על התפתחות השכונה בשנים האחרונות.

”ימי תפארתה של קהיר” Cairo, The Glory Years

מאת סמיר ראפת

הובא על ידי מישל מזאל
תירגמה: ריטה מטלון

”ירושלים שלי, ארץ ישראל שלי, העולם והאדם”

מאת שפרה דאהן

הובא על ידי פרופ' אריה שלוסברג

אלבומה המפואר של שפרה דאהן ילידת ירושלים מלווה בשפע תמונות מכל תקופות חייה ומעשיה בשטח החינוך, הפעילות הציבורית והציונות בארץ ובחו"ל.

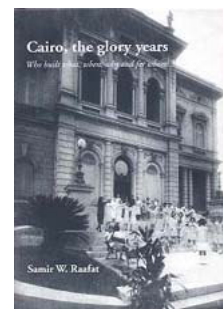
שפרה מקדישה פרק נכבד על שהותה 16 שנים במצרים משנת 1926 עד 1942. היא הייתה בין הגננות הראשונות בא"י שפעלה בקהיר במסגרת גני ילדים, אשר גם יסדה ברוח א"י ומלמדת עברית גם בביה"ס היהודי "אברהם בטש" בהליופוליס.

ראשית דרכה ברובע היהודי ובסקקיני ופעילותה לאחר מכן במסגרת "העברי הצעיר" בביה"ס בו לימדה עברית. דורות של צעירים חונכו על ידה.

מוכרת כמחנכת מסורה מקבוצת כנרת, שליחת רצון לא"י, מפיצת השפה והתרבות העברית. ייסדה את הגן העברי הראשון, והקדישה מזמנה כמתנדבת לתנועות הנוער החלוציות במשך שנים רבות, וללא הפסקה עד שובה ארצה. פעילות ציבורית וציונית זו נמשכה שנים רבות, והאלבום נכתב על ידה כשהיא בת שמונים.

ילדים ותלמידים רבים שחינכה במצרים המשיכו את הקשר איתה בעלותם ארצה. תמונות רבות מאיירות את האלבום בכלל ושהותה במצרים בפרט. האלבום מתאר בצורה חיה את הפעילות הציונית בארץ במשך מאה שנה.

לפני עשר שנים פרסם ההיסטוריון והעיתונאי המצרי סמיר ראפת ספר מצוין על שכונת מעאדי בו תיאר את תולדותיה ואת עברה היהודי. ספרו החדש, "קהיר, שנות התהילה" אשר יצא לאור באביב בהוצאת Harpocrates מאחד שורה של מאמרים מפרי עטו על עברה של בירת מצרים אשר

התפרסמו בשבועונים בשפה האנגלית, לרבות ב- *Cairo Times*, יחד עם פרקים חדשים.

דומה שכל רובע, כל בית, כל ארמון או גינה מוזכרים כאן בהרחבה. סמיר ראפת בקי בכל פרט ופרט ויודע לספר מי בנה כל בניין בעל עניין בעיר, מתי ומה ולמה עלה בגורלו מיום היווסדו ועד ימינו. אגב סיפורים אלה, אנו פוגשים גלריה של דמויות מרתקות, בינם יהודים רבים אשר היו חלק בלתי נפרד מן החיים התוססים של העיר עד למלחמת העולם השנייה. חובבי הנוסטלגיה ימצאו כאן את קהיר של פעם: עיר יפה ומסודרת, מרכז חיי רוח ותרבות. עיר של מועדונים יוקרתיים וגנים לתפארת ושל וילות מסוגגנות אשר תוכננו על-ידי מיטב אדריכלי התקופה. מרביתם אינם עוד, וכל שנותר הן התמונות. סמיר ראפת מגולל בעצב אמיתי את ההרס ואת ההזנחה שהפכו נחלתם של מרבית רבעי העיר. את ההרס וההזנחה מיחס המחבר למדיניות הסוציאליסטית הכושלת של הממשלה. החוק להגנת הדייר מנוצל לרעה כך שדיירי דירות פאר במרכז העיר משלמים סכומים מגוחכים לבעלי הבתים ומשכירים אותן לדיירי משנה תמורת אלפי לירות. בנסיבות אלה, אין לבעל הבית אין שום עניין בתחזוקת הנכס וכל תקוותו היא שנכס זה ייהרס מה ככל הניתן על מנת שיוכל להיבנות רב-קומות אשר לא יהיה כפוף לאותו חוק אבסורדי. התוצאה? עשירי העיר נמלטים מן המרכז אל שכונות חדשות בפריפריה. תופעה זו רק מגבירה את תהליך ההידרדרות.

אם כי הספר נכתב באנגלית, מביא המחבר את תקוותו שפרסומו יתרום לשימור סיפוריה של העיר האגדית עבור מיליוני המצרים הצעירים אשר אינם יודעים דבר על תולדותיה של "אם אל-דניא".

בהחלט שווה קריאה.

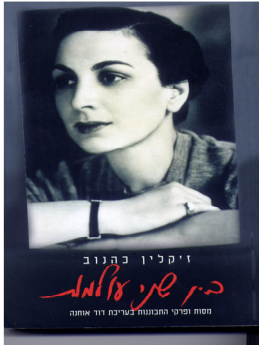
חוברת לזכר

"בין שני עולמות"

מאת ז'קלין כהנוב

ערך : פרופ' דוד אוחנה

הוצאת כתר

בחלוף השנים גוברת והולכת חשיבותה של ז'קלין כהנוב, סופרת ומבקרת ילידת מצרים. דקות ההבחנה שלה, כישרון הניתוח שלה והשכלתה הרחבה, שבאים לידי ביטוי בכתיבתה, יצרו את אחד הקולות המעניינים והמובחנים שנשמעו בתרבות הישראלית. במסותיה היא קוראת תיגר על הגבולות שבין הכתיבה האישית, הכתיבה

הספרותית והכתיבה האקדמית, מה שמאפשר לה לבחון מזווית מקורית את ההגדרות בנושאי זהות ועדתיות ולבטל את המרחק בין הפרטי לציבורי. המסות ופרקי ההתבוננות ב"בין שני עולמות" הם כרטיס כניסה הכרחי לעולמה הרוחני, המשתרע על פני תחומי עניין מרובים: תיאורית של קטעי ילדות באלכסנדריה לצד בחינה מעמיקה של היהדות ומקומה המחודש במרחב הים תיכוני; ניתוח נפשו של משורר מקולל לצד חשיפת חשיבותה של המוזיקה כמכשיר ליצירת שינויים חברתיים; עיסוק בשאלות של מגדר והגדרה עצמית לצד סקירת ממדים שונים של התרבות הלונטנינית.

מרק רומנו

1928-2004

מרק רומנו ז"ל

אירית רומנו, אשתו של ידידנו מרק רומנו (1928 – 2004) כתבה עבורנו כמה מלים על החוברת שיצאה לזכרו.

לזכרו של מרק רומנו הוציאה המשפחה חוברת ביום השנה לפטירתו.

בחוברת באים לידי ביטוי חייו במצרים, כמי שנולד וחי באלכסנדריה עד שמלאו לו עשרים שנה.

חייו באלכסנדריה, כפי שמתוארים בחוברת, אפייניים ילדים ולנערים שחיו שם באותה התקופה (שנות השלושים והארבעים למאה העשרים).

כמו-כן ניתן למצוא בחוברת את עלייתו לישראל ואת ההתערות וההסתגלות של בחור צעיר ללא הורים וללא משפחה, צעיר שבא לתרום את חלקו מיד אחרי קום המדינה, שמפלס לו את דרכו בכוחות עצמו, מקים משפחה שמייצגת שילוב של מזרח ומערב, ובמשפחה באים לידי ביטוי חיים ישראליים חדשים של עבודת כפיים והישגים אישיים. מרק רומנו היה חלוץ שבא לארץ כדי לתת ולא כדי לקחת.

הוא היה איש תרבות מאופיין בנימוסים והליכות שהביא עמו מביתו באלכסנדריה, מוסיקאי מוכשר שניגן בכמה כלים, והכלי האהוב עליו היה סקסופון. בעירו, הרצליה, לימד נגינה לילדים טעוני טיפוח, והיה צועד בחברתם במצעדי יום העצמאות.

כל הדברים האלה ועוד על האיש נעים ההליכות מופיעים בתמונות ובמלים בחוברת לזכרו.

מרק היה בין מקימי העמותה לחקר מורשת יהודי מצרים ופעיל בשורותיה.

לשון יהודית מצרית

פרק מתוך החוברת על יהודי אלכסנדריה

מאת: אריה אביגור

יהודי אלכסנדריה, כשאר היהודים ברחבי במצרים וברחבי תבל, נהגו להשתמש בשוחחם ביניהם במלים ובביטויים הלקוחים מן העברית, על פי רוב מן העברית של מקורות היהדות. הזיקה לתבל את לשונם באלמנטים עבריים נועדה לשלול מן הגוי, העלול להאזין לשיחתם, את האפשרות לקלוט מידע "חסוי". השימוש בלשון יהודית מקומית פתח ערוץ תקשורת ייחודי בין היהודים לבין עצמם.

להלן כמה דוגמאות מתוך עשרות רבות של ביטויים ששמעתיים מהוריי, מקרוביי ומשאר היהודים באלכסנדריה ואשר מופיעים במלואם בספר:

חֲרֻצוּבוֹת לְמוֹתָם: היהודים נהגו להסוות את דעתם על טיב הסחורה הנמכרת בשוק. חוות דעת הקונים היהודים על סחורה כעל סוג גרוע עלולה הייתה לעורר את רוגזם של המוכרים המוסלמים. כאשר יהודי אחד אומר לחברו **חֲרֻצוּבוֹת לְמוֹתָם**, פירוש הדבר: לא כדאי לקנות. סחורה גרועה.

מְקוֹר: כִּי אֵין חֲרֻצוּבוֹת לְמוֹתָם, וּבְרִיא אֹלָם. תְּהִילִים עַד,
חֲרֻצוּבוֹת: הבלים, מכאובים.
חֲרֻצוּבוֹת לְמוֹתָם: גם בשעת מיתתם אין להם ייסורים.

אֶלְאֲתוֹן: במטרה שהגוי לא ידע על מי מדברים בשיחה בין שני יהודים, וכדי שלא להזכיר את שמו של פלוני מבין הגויים, נהגו להשתמש במלה **אתון** במקום הזכרת שמו. לדוגמה: **האתון בא.**
מְקוֹר: אתון - חמור ממין נקבה. לא יכלו להשתמש במלה חמור, שכן צלילה מאוד קרוב למלה הערבית **חמא**.

שְׂתָא: שתוק. משתמשים בביטוי זה במקרה ומתעורר צורך פתאומי להפסיק שיחה שלא נוגעת לגוי בגלל נושאה הרגיש.
מוטב שהגוי לא ישמע את מה שאנו אומרים. לדוגמה: **שתא, אלאתון** בקרבת מקום, כלומר: שתוק כי הגוי הזה עלול להאזין לשיחתנו. בנקבה - **שְׂתָאִי**, רבים - **שְׂתָאוּ**.
מְקוֹר: השורש העברי - **ש.ת.ק.**

יְפִשֵׁר: להכשיר, כלומר לעשות אותו כשר לפסח. השימוש בפועל זה בבניין פועל שגור היה בפי כול, גם בפי אלה שאינם מודעים לשורש העברי שלו. גם העוזרות המוסלמיות שעבדו אצל יהודים ידעו להשתמש בפועל זה.

אֶעְלָה: אֶגְלָה. זוהי אחת מפעולות הכשרת הכלים בפסח. בעברית: **הַגְעֵל הַכֵּל**. הגעלת כלים היא הבלעת כלים במים ורתחים, כגון: כוסות, צלחות וכדומה. הגעלה נבדל מ**מליצון**, כלומר הבאה באש כלים (ולא במים) כמו

סכינים, שיפודים וכדומה. ייתכן גם שהמושג גזור מן השורש הערבי **غلى** שפירושו **רתח**.

מָא פִיש (אין) **אמונה בגוי:** אין אמונה בגוי. גוי, הכוונה למוסלמים. זהו ביטוי מעורב בערבית ובעברית.

בית החיים: בלשון סגי נהור, כינוי לבית הקברות. רק בו השתמשו כאשר נאלצו להזכיר את בית הקברות. עד ימינו אלה משתמשים בו זקני העדה, שטרם הסתגלו לעברית הישראלית.

מְאִיךְ: תופעה דינומינאטיבית – גזירת פועל (**לאיך**) משם (**איכה**). עושה פרצוף של **איכה**. **איכה** = יום תשעה באב. יום תשעה באב כונה אז **"יום איכה"**. **מְקוֹר: איכה ישבה בדד העיר רבתי העם. מגילת איכה א,א**

בְּגֵב: גונב. שורש עברי, והשימוש בו בבניין פועל. כדי למנוע מן הגוי לתפוס את מה שהתכוונו להביע, נהגו להשתמש בפועל העברי והמוסכם בין יהודים. המטרה למנוע סכסוכים ולשמור על יחסים תקינים עם השכנים המוסלמים.

חשוב: טוב, נוח. נאמר על בן אדם טוב שאינו יהודי. זוהי המלצה להתעסק אתו, כי הוא משדר אמינות. הגוי הזה **ח ש ו ב**. ב' רפה לא קיימת בערבית.

בְּבֵד: במלה זו ציינו תכונה מסוימת למישהו, כגון: אנטיפאטי, 'פוסטימה'... הבי' דגושה כי בערבית, כאמור, אין ב' רפה.

אֶשְׁקָאלוֹת: איזו צורה, איזה או אילו טיפוסים! כמה מוזר!

מְקוֹר: המלה הערבית: **شكل- שְׂכַל=צורה**. ברבים: **أشكال- אֶשְׁקָאל=צורות**.

מי שהשתמש בצורה זו הוסיף את סיומת הרבות - **ות** בעברית על הצורה הערבית המקורית.

בר מנן: ביטוי בארמית שפירושו חוץ ממנו, לא עלינו. המשמעות של בר מנין ככינוי למת לא הייתה ידועה. היה גם שימוש בביטוי **חס וחלילה** באותה המשמעות.

חֲזֵן בְּסִתְנָא אֲדִישׁ: חזן מחכה לקדיש. זוהי אימרה בה מציינים כמה להוט פלוני לעשיית דבר, שהוא בקיא בו, או שבו הוא מבקש להפגין את הידע שלו.

הַלְךְ: הלך, הסתלק מן העולם הזה, וזאת במקום להשתמש בפועל **מ.ו.ת.**, במטרה שהגוי לא יעמוד על תוכן השיחה בין יהודים. השורש הוא **ה.ל.כ.** השורש העברי **מ.ו.ת.** שווה לשורש הערבי **م.ت.** זוהי סיבה להשתמש ב-**ה.ל.ך.** אין משתמשים בדרך כלל בצורה זו על יהודי שנפטר.

חֲזִי: הבט, ראה, שים לב. יהודי מבקש להפנות תשומת ליבו של חברו למשהו שמתרחש ברחוב. בין שיניו הוא מסנן: **ח ז י**. ברור כי זהו שורש עברי. **ח ז ה** – לראות להביט.

רַע בְּלִיעֵל: נאמר על אדם רע (יהודי או גוי). שתי המלים נאמרו בנשימה אחת בשל הדמיון בצליל הגאיהן.
מְקוֹר: איש בליעל כורה רעה. משלי טז, כז.

תח'ביל מורנו: שטויות למיניהן. דברים מוזרים ולא מובנים. נוספה המלה העברית 'מורנו' משום מה. **ב'ח'בל** -אומר שטויות'. עושה שטויות.
השורש **ח' ב ל - ח'בל** בערבית = לקה בשכלו.

בני עמנו: "זה בני עמנו" במקום לומר יהודי, דבר שהיה עלול לעורר תשומת לב.

פרשנדתא: הכוונה לנאום ארוך ומיגע, או לפרשה המתמשכת ואין לה סוף. **פרשנדתא** היה אחד מבני המן. בין השם הזה ל'**פרשה'** אין שום קשר זולת הצליל.

יעמל (יעשה) **נדר:** ינדור. המקבילה הערבית: **نذر - נזיר**
מקור: **נדר** יעקב **נדר**. **בראשית כח, כ**

מתסנאת = כעסן, רוטן. מן השורש העברי **ש. נ. א** : שימוש בשורש עברי בנטיה ערבית, כגון: **מתעלם** (=מלומד). **ביתסנאת**, בהווה כועס ורוטן. על משקל **בכתב - בכתב**, כותב.

גם זו לוטוב: שיבוש הגייתו של הביטוי השגור בפיו "גם זו לטובה".

מצוה: מלה זו קיבלה במצרים משמעות נוספת- **לוח**. כשאמרו: היום יש מצווה ז"א - לוויה.
מקור: מת מצוה. **עירובין יז:** מת שאין מי שיתעסק בקבורתו והוא עלול להיות מוטל בבזיון.

אאדי אלבח'ת ואאדי אלמ'אל: זהו **הבח'ת** (מזל) וזהו המזל. לא הסתפקו במלה הערבית, אלא חייבים היו להוסיף את המלה העברית להאדרת הבעת הייאוש. מניב זה מנשבת רוח של פסימיות.

ט'יח מ'לו: קללה שפירושה - שמזלו ייסתם, יאבד. ייתכן שהפועל גזור מן השורש העברי **טחח**, כגון: **טחו עיניו מראות**, או ישנה אפשרות שהשורש הוא ערבי. **طاح** (ט א ח) במשמעות אבד, כלה, נפל.

קול דור ההמשך

הרהורי הדור הצעיר

מאת רונית מוסקונה

אכן אכסניה מכובדת. לצערי קראתי בו הספדים על חברים שנפטרו. אני רוצה, מקווה שבגיליונות הבאים יתווספו עוד מודעות: מודעות המבשרות על איחולי חתונה, לידה, בר מצווה. מודעות המלוות את כל מחזור החיים ולא רק מסיימות אותו.

ולבסוף בקשתי מכל אלו שרואים עצמם דור ראשון, שני או שלישי ליוצאי מצרים- אם יש לכם רעיונות כיצד ניתן לשמור על קשר, אנא צרו קשר עם רונית מוסקונה בכתב או בעל פה, על מנת שנוכל לפעול בהתאם. טל. 04-8257520

אל תנתקו את השרשרת!

מי מאיתנו לא שמע סיפורים מבית אבא והיה מוקסם,

מי מאיתנו לא אכל מטעמים מבית אמא וסבתא.

חשוב שנמשיך את השרשרת וננחיל את המורשת

לדורות הבאים!

אבא שלי, מרק רומנו ז"ל, ניסה כל הזמן לעניין אותי בעמותה ובענייני העמותה. בין אם זה היה רק בעיצוב לוגו ובין אם זה היה קשור לאנשים ולסיפורים אישיים שלהם. אני ידעתי והרגשתי את חשיבות הדבר, אבל לא הבנתי את דחיפותו. לא תיארתי לעצמי עד כמה הזמן קצר, כמה מעט זמן נותר לי לבלות עם אבי. היה לי ברור מאילוני כי אבא שלי ימשיך להיות אבא שלי לתמיד. וכך דבר רדף דבר, עבודה חדשה, הילדה חולה, טיול לחו"ל, ואפילו שינוצים בבית. תמיד יש מה לעשות. כאלו הם החיים, אף פעם אין זמן לעצור לרגע ולהסתכל קצת מעל, קצת מעבר לדרישות היום-יומיות.

עד אשר קרה הנורא מכל. אבא נפטר.

ביהדות יש לנו מנהג נהדר- ה"שבעה". הדת, המסורת מחייבת אותנו לעשות פסק זמן. לפנות שבוע ימים ולשבת לזכר הנפטר. הגיעו לנחם אותנו אנשים מכל תקופות החיים, ובהזדמנות זו אני באמת רוצה להודות לכל אלו שהגיעו לחזק את ידינו. ישבו, סיפרו סיפורים, העלו זיכרונות.

ומתוך כך עלו לנגד עיני כל מראות העבר- כיצד היו נפגשים ה"מצרים", או ה"גרעין המצרי". ההורים היו יושבים ומדברים, ואנחנו הילדים שחקנו ביחד. מתוך ראייה של ילדים, חשבנו שהמבוגרים נפגשים רק בעצם כדי שאנחנו הילדים נוכל לשחק ביחד...חלפו השנים וכל אחד התפור ונפנה לעיסוקיו. שוב לא נילונו להורים עם ביקוריהם. יתרה מזאת, חלקנו עקרו לעיר אחרת, חלקנו אף מעבר לים. הורינו ששאפו כל-כך להדגיש את היותנו ילדי הארץ לא טרחו להזכיר לנו כי לכל הווה יש גם עבר. והעבר שלהם נטוע במצריים.

עד שהוקמה העמותה. בשבילי היא תמיד מקושרת בנשימה אחת עם פרופ' אריה שלוסברג. ואבא ז"ל כל-כך בקש שאשמור על קשר. שנה עברה והחלטתי כי חלק מהזיכרון לאבא שלי, יתממש דרך פעילות בעמותה, לחיזוק הקשר עם הדור השני. כיום רשומים בעמותה רק ילדי מצרים והם אלו שמגיעים לאספות השנתיות. לכן אני פונה אליכם: פנו לילדיכם, לנכדיכם ובקשו מהם שיצטרפו לעמותה. שיבואו לאספות יחד אתכם. שייטלו ביד את העלון שמפיצה העמותה ויקראו בו. אולי גם יכתבו בו. כל עשייה תהייה מבורכת. בבתי ספר מעודדים את הילדים להכין עבודות על חקר השורשים. מה יותר יפה יהייה מפרסם עבודות אלו ולהתגאות בהן! אנא, שלחו לעמותה עבודות משפחתיות אלו.

קראתי את העיתון בפעם הראשונה לאחר פטירת אבי. העיתון מכובד, תוכנו מעניין מאד וברמה אקדמאית.

ההגירה וההתיישבות של יהודים מחצי האי היווני במצרים במאה ה-19 וה-20

מאת פרופ' יצחק כרם, אוניברסיטת אריסטוטל, סלוניקי יוון

ykerem@actcom.co.il

הגירת יהודים מתרבות איטלקית, ספרדית ורומית מחצי האי היווני במהלך המאה ה-19 ובמחצית הראשונה של המאה ה-20 הוותה מרכיב משמעותי של הקהילות היהודיות של מצרים. כאשר רובם התיישבו בעיר הקוסמופוליטית אלכסנדריה, אחרים הגרו לקהיר, פורט סעיד ומקומות אחרים. מחקר חדש גילה שגלי ההגירה מחצי האי היווני לא התחילו בשנות ה-1880 כפי שצוין קודם, הם התחילו לאחר התפוררותן של כ-11 קהילות יהודיות בפלפוניז ואטיקה במהפכה היוונית ב-1821 - 1822, אז יהודים דוברי יוונית ולדינו ברחו מהקהילות ההרוסות בפלפוניז ומצאו מקלט במצרים. רוב היהודים שבאו בעשורים הבאים היו מקורפו ואיים איוניים אחרים ומקבוצת האיים האיגאיי, מרודוס דווקא. יהודים אלה החזיקו באזרחות איטלקית במשך 2 - 3 דורות לאחר מכן במצרים.

יהודים קורפיוטים עם מוצאם האפוליאני, היסטוריה של חיים תחת שלטון ונציאני ומושפעים מתרבות ושפה איטלקית השתלבו יפה בתוך הקהילה היהודית האיטלקית באלכסנדריה. יהודים קורפיוטים רבים החזיקו באזרחות איטלקית, והרבה רבנים קורפיוטים היו איטלקים וכמה מהם לכאורה שרתו באלכסנדריה כאשר הם חזקו את הקשרים בין יהדות קורפיוטית ואלכסדר.

פסגת ההגירה היתה בין שנת 1840 כאשר מוחמד עלי עידד יהודים להתיישב במצרים ו-1854 כאשר היהודים האיטלקים באלכסנדריה התארגנו לקהילה אוטונומית. כבר בשנות ה-1840 סוחרים יהודים עזבו את קורפו למנצ'יסטר לכאורה על מנת לנצל את המהפכה התעשייתית ולסחור בכותנה. יהודים קורפיוטים אחרים התמקמו במצרים כדי לייצא כותנה מצרית למנצ'יסטר ומקומות אחרים באירופה. בנקודה זו באלכסנדריה, יהודים אלה מחצי האי היווני התערבבו עם היהודים האיטלקים האחרים והם לא קיימו קבוצות תפילה נפרדות או התאחדויות. רבנים מכובדים באו למצרים מארץ ישראל, תורכיה ואיטליה. רבי אליהו בן יצחק שיריזלי מ-סרס התיישב בקהיר ב-1807 שם הוא כהן כראש

אב בית-דין, ובא אחריו בנו המוכשר הרב יום-טוב שיריזלי שכהן גם כן כרב ראשי. הרב משה ישראל - 1740-1860 כהן כרב ברודוס - ולמרות שהוא לא סבל את התנהגותם הלא נאותה של הקהילה הניל, הוא המשיך לשרת את הקהילה עם כמה הפסקות, אבל בסוף ימיו - 1738 - 1740 - הוא התיישב באלכסנדריה. צצאיו מהשושלת היהודית המשיכו לכהן כרבנים ברודוס ואלכסנדריה בדורות הבאים. במאה ה-19 הרב ישראל מוזס חזן מירושלים, יליד איזמיר, כהן בקורפו 1857 - 1863 וזכה להתפרסם משמעותית כתלמיד הלכה. הוא פרסם "נחלה לישראל", "נצח ישראל" ולאחר ההתפוררות (החורבן) "כרך רומי" - אוסף של תשובות מתנאי משרד ברומא ומצרים.

אלכסנדריה היתה תערובת נעימה של איטלקים, יוונים-אורטודוכסים, לבנטינים ויהודים במחצית הראשונה של המאה ה-20. אומנם היו מתחים במחצית השניה של המאה ה-19 בין היוונים-אורטודוכסים והיהודים. באלכסנדריה ובערים אחרות בתוך מצרים שבהן חיו שתי האוכלוסיות -

ארעו מעשי פנאטיות דתית של יוונים-אורטודוכסים באלכסנדריה נגד יהודים במצרים בערים אחרות שבהן חיו שתי האוכלוסיות

הקהילות היהודיות במצרים הן מטרות של הרבה הסתות דמים בראשונה מכוונות ע"י יוונים-אורטודוכסים. בקורפו, יוון, היו מתחים גדולים בין היוונים-אורטודוכסים המקומיים והיהודים, ואותם מתחים נמשכו במצרים בין הקורפיוטים ויהודים אחרים, ובין אוכלוסית הגולים היוונים-אורטודוכסים. העתונות היוונית הבליטה הפרעות אלו במצרים וצירה אותן ע"י דברי שבח לפושעים היוונים-אורטודוכסים, או שחרורם מאשמה, ודמוניזציה של הקורבנות היהודים.

ב-1881 באלכסנדריה כאשר נער יווני-אורטודוכסי אבנגלי פורנקי נעלם ונרצח, 3 אנשים ממשפחת ברוך היהודית קורפיוטית של אלכסנדריה הוחזקו בקורפו למעלה מ-6 חודשים באשמת הפשע הזה, אולם הם זוכו בסופו של דבר. ב-1882 באלכסנדריה חוללו כמה בתי כנסת ואפילו נשרפו במהלך הבריונות. ב-1883 בפורט סעיד קרו התפרעויות אנטי-יהודיות ע"י פושעים בטכס שריפת המגן דוד בפסחה

העתון "קאירוי" מ-13 למרץ 1892 ציין שהקהילה היוונית-אורטודוכסית של פורט-סעיד היתה מודאגת במיוחד מחטיפתה של נערה צעירה יווניה ע"י היהודים. העתון טען שהמקרה היה הוכחה להקרבה אנושית של ילדים יוונים ע"י היהודים, וחזק את הדעה הקיימת של הנוצרים.

המאמר היה תחת הכותרת: "השואה של הנוצרים" וכאן הקורא יכול להוכיח מהיוונים שהרעיון של השואה מתיחס לקורבנות אנושיים.

וכך אנו רואים שאדם יווני (בהתייחס ליווני-אורטודוכסי דובר יוונית השייך לתקופה ההיסטורית הזאת) - כהאשמה מזויפת נגד יהודים שמבצעים -כביכול- טכס רציחה המבוסס על התפיסה הניל.

רוסנו 3 מפעלים, למשפחת בוטון היו 2 חברות תוך בסחרות, כ"כ הם היו רשומים כמתוכי דברי ערך.

בסביבות שנות ה-1930 ו-1940, יהודים סלוניקים ויהודים יוונים אחרים היו מסודרים יפה באלכסנדריה ובקהיר. במלחמת העולם השנייה, קהיר היתה בסיס של הממשלה היוונית הגולה, ויהודים רבים שרתו במצרים בצבא היווני.

היהודי האתנאי: סלבדור קלמרו כהן כשר רווחה בממשלה היוונית הגולה. בסוף 19 42 נציג הסוכנות היהודית - יעקב צ'רנוביץ - לא הצליח להשפיע על הקרין של הבי.בי.סי. בקהיר לשדר אזהרות ליהדות יוון לסרב לפקודות הגרמנים.

רפאל רקנאטי - הסלוניקי - ארץ ישראל היה שליח באלכסנדריה ב-1943 כדי להקים את תנועת החלוץ והוא חזר ב-1946 כשליח ההגנה כדי לארגן את העליה הבלתי לגאלית לפלסטינה.

מאות יהודים סלוניקים נעצרו ב-1947 על שייכות ציונית, כולל הבנקאי הסלוניקי עובדיה סאלם שארגן תרומות עבור הקרן הקיימת לישראל.

ב-1956, כאשר יותר מ-250 אלף יהודים אולצו לעזוב את המדינה, רבים מאלה ממוצא יווני התישבו ביוון, ישראל, איטליה, צרפת, ברזיל וארצות הברית. וראוי לציין את שמם של : הזמר ג'ורג' מוסטקי, לשעבר הזמר היהודי קורפיוטי מצרי שהגיע לפופולריות בצרפת והבנקאי אשר משפחתו מוצאה מסלוניקי ש נפטר לאחרונה - ג'ילברט דה בוטון מבנק השקעות בלונדון.

יהודי יוון היו פחות בולטים מאשר רבים מאיזמיר ויהודים ספרדים אחרים במצרים, אבל הם תרמו את חלקם בחיים היהודיים שם. נוכחותם היתה קשורה גם לפזורה היוונית-אורטודוקסית במצרים, והיחסים נעו בין מתחים דתיים לשתוף פעולה במסחר ופעילות ציונית.

בנוסף שהחזיקו באזרחות איטלקית, יהודים רבים אחרים מחצי האי היווני היו נתינים יוונים ולדבר היה פן נוסף לנוכחותם במצרים בעיניים תרבותיים ופוליטיים.

בתקרית של פורט-סעיד ילדה יוונית-אורטודוקסית כבת 3, בתו של קסו אנדריי חציווסילוס, שחקה ליד פתח ביתה עם ילדים אחרים בגילה. הבית היה ברובע היהודי וקרוב לבית הכנסת. העתון קיאירווי דווח שיהודי חטף אותה ולקח אותה עמו. ההמון היווני-אורטודוקסי שהתאסף, וביחד עם האם חיפשו את הילדה, תוקפים את ביתו של היהודי, כאשר שמעו בכי מחוץ לדלת. האם אספה את הילדה וכמה יוונים כועסים - יוונים-אורטודוקסים - היכו את היהודי באכזריות. היהודי נלקח ע"י המשטרה. מחוץ למשרדו של המפקח חכה המון יווני שהתכוון לחסל את היהודים, אבל בקשתם נדחתה.

בינתיים פרץ מאבק בין השוטרים והיוונים, שהתכוונו להתפרץ לתוך משרדו של מפקח המשטרה על מנת לנקום ביהודי. הם מצאו אחד מעמיתיו היהודים והכו אותו עד מוות. כ"כ הם התעללו בשתי נשים יהודיות.

בהמשך להסתת הדמים ב-1892, העתון האתני - בריטניקוס אסתיר - הוכב הבריטי, יצא בבקורת פראית נגד היהודים. הוא פרסם סדרת מאמרים שמאשימים בהפוקרטיות את הגורמים ביוון שפועלים בסלחנות כלפי היהודים וחשפו את קוראיהם למאמרים אנטי-שמיים מאת כותבים שכולם היו אזרחים יוונים-אורטודוקסים שגרים ביוון.

לאחר הסתת הדמים רחבת הממדים של 1891 בקורפו, יוון, כ-2 שליש מהקהילה היהודית עזבו זמנית את האי ורבים התישבו בקביעות - בעדיפות בטריאסט אבל גם באלכסנדריה. אוכלוסיה קטנה אבל משמעותית של יהודים קורפיוטים קבלה חיזוק כמותי באלכסנדריה. היה מנין קורפיוטי שנפגש בתדירות במרתף בית הכנסת אליהו הנביא. ב-1913 נוסדה התאחדות יהודי קורפו באלכסנדריה לטובת היהודים ממוצא קורפיוטי

באלכסנדריה בהתחלת המאה ה-20 אוחדו מגרשים של יהודים סלוניקים ואיוניים. הראשונים. לרוב סוחרים עמידים וחלפני כספים התישבו באלכסנדריה בפרברי העיר על החוף והיה להם שם בית הכנסת שלהם. ליהודים דוברי יוונית איוניוטי, רומניוטי - היה מנין עצמי לחגים. באלכסנדריה, יהודים רבים בלטו כיצואני כותנה. אנשים אלה, ביחד עם יוונים עמידים דוגמאת ג'ון סקלרידיס שגלו את זן הכותנה ארוך הסיבים - שנושא את שמו -היו גם כן מתווכים חיוניים בקידום המסחר בגידול כותנה באזורים הפנימיים. באלכסנדריה במיוחד הרבה יהודים

יוונים מקורפו וסלוניקי היו בולטים בקונפקציה, עסקי נדל"ן ומתוכי (ניירות): ערך

גרהולם כתב אודות תפקידם המוביל של יהודים אלכסנדרונים בחיי הכלכלה של אלכסנדריה ערב מלחמת העולם הראשונה. יהודים - ובעקבותם יוונים-אורטודוקסים במיוחד, הובילו פעילות כלכלית בעיר. כאשר ליהודים יוונים וספרדים, הוזכרו השמות הבאים:

למשפחת מתתיהו היו 2 מפעלים של קונפקציה, למשפחת נחמן היו 2 עסקים כמתוכי בנינים, למשפחת

מי היה זקוק לחנויות כל-בו במצרים? מ"אורוסדי-באק" ל"עומר אפנדי"

מאת דר' אורי מ. קופרשמידט

kpfrschm@research.haifa.ac.il

לנוסטלגיה של יוצאי מצרים יש פנים רבות. היא נוגעת בדרך-כלל לחיים הטובים, לבילויים, למזון ולאקלים, ולעתים באופן ספציפי לחנויות הכול-בו היוקרתיות. הזיכרון של הצריכה הראוותנית, אופן הצגת הסחורות, ופאר האדריכלות של פעם, קיים בכל מקום בו אבד הקלח על הייחודיות של מוסדות עירוניים אלה. אולם נראה ששמות כגון שיכורל, האנו, שמלה, עדס, בן-ציון גאטניו ואחרים שמרו על צליל מיוחד. אפשר להתווכח אם מדובר בענף מסחרי יהודי אופייני, לרבות באירופה או באמריקה, כפי שפעם נטען. אולם במצרים אכן רוב ה"grands magasins" הוקמו ע"י יזמים יהודיים, ונשארו בידיהם עד לעידן ההלאמות. נכון, הזיכרון לפעמים סלקטיבי ומשכיח למשל את חנויותיהם של סדנאוי (שהיו סורים) או של דווייס בריאנס (שהיו וולשים), אבל אלה היו החריגים. ההסברים לכך נגזרים מן ההגירה הגדולה מאז מחצית המאה ה-19, ובתוכה מהגרים יהודים בעלי קשרים בינלאומיים ובעלי חיוניות כלכלית, וכמובן מן ההזדמנויות הכלכליות החדשות המזדמנות במצרים, והיציבות הפוליטית המזדמיינת כתנאי הכרחי לעסקים רווחיים.

רבים מכירים את חנויות הכול-בו של "אורוסדי-באק", שהיום נודעות יותר בשם "עומר אפנדי", אבל מעטים מודעים לכך שמוצא הרשת היה דווקא באסתנבול. השם אורוסדי-באק חוזר לשתי משפחות יהודיות ממוצא אוסטרו-הונגרי. שמו המקורי של המייסד היה למעשה אדולף שנאבל, בטרם הצטרף כקצין ללאיוש קושוט, מנהיג המרד ההונגרי הנכשל (9-1848), ואימץ באותו זמן את השם ההונגרי אורוסדי. קושוט מצא מקלט באימפריה העות'מאנית, יחד עם קומץ נאמנים. אורוסדי הגיע תחילה לעיר לחלב, ככל הנראה בפמלייה של הגנרל הפולני יוסף בם, שהתאסלם ואף כיהן לתקופה קצרה כמושל העיר תחת השם מוראד פאשא. קיים רמז שגם אורוסדי אימץ את השם המוסלמי עלי. מכל מקום, בנו הבכור ליאון נולד בעיר לחלב, אבל ב-1855 אנחנו כבר מוצאים אותו ברובע גאלאטה באסתנבול, שם פתח בית-מסחר לבגדים מוכנים. אכן, ידוע שאחרי מלחמת קרים גבר הביקוש לקונפקציה לפי האופנה המערבית. בענף זה התבלטו היצרנים האוסטרים. זה היה עידן בו סוחרים בגדים וחייטים יהודיים רבים מן אזורי האימפריה ההבסבורגית השתקעו באסתנבול. בית-הכנסת האשכנזי הראשי שם מוכר עד היום "כקהילת תופרי בגדים" (ובית-הכנסת שלהם כ-Schneidertempel). פנקסי הקהילה הזאת מעידים על הולדת הבנות של מתילדה אורוסדי ובעלה הרמן באק. למעשה זה היה

קשר חיתון שני בין שתי המשפחות. מקורה של משפחת באק, ככל הנראה מאזור פרסבורג, בטרם עברה לוינה שם ניהלה עסקים בענף הטקסטיל.

מדובר בעניין משפחתי. בשנת 1885, ליאון ופיליפ אורוסדי, והרמן ויוסף באק נהיו המייסדים של עסק מסחרי משגשג. הם עגנו את חברת-המניות שלהם בבורסה הפריסאית, שם היא רשומה עד עצם היום (גם אחרי שנמכרה מלפני כעשור לתאגיד צרפתי גדול). אכן, מייסדי הרשת בעצמם השתקעו בפריס, התאזרחו בצרפת, ואף התנצרו וחיתנו את בנותיהן עם הבורגנות הצרפתית הגבוהה.

תוך כעשור או שניים מאז 1880 בערך, הם הקימו רשת רחבה של נקודות מסחר סיטונאי ברוב הערים הגדולות של המזרח התיכון, ואלה התפתחו בהדרגה לחנויות כל-בו. הרשת הקיפה קהיר, סלוניקי, חלב, בירות, תוניס, בגדאד ועוד ערים קטנות יותר.

באסתנבול הקימו בהתחלת המאה ה-20 בניין מרשים באיזור בהציה-קאפי, בין הבזאר המקורה המפורסם לבין תחנת הרכבת ומזחי רובע אמינונו על גדות הבוספורוס. רכישת המגרש במקום מובחר כזה מצביע על קשרים מיוחדים עם השלטונות. זה האתר שנקרא במקור "עומר אפנדי חאן". הבניין שופץ לאחרונה וימשיך לשמש חנות כל-בו. אגב, גם בבירות, באדנה, בתוניס, ולבסוף בבגדאד, הקימו בניינים מפוארים משלהם, כנאות לחנויות כל-בו מן התקופה ההיא.

תוך שנה אחרי אסתנבול, בשנת 1856, התבססו גם בקהיר. כמעט באופן טבעי, זה היה ברובע המוסקי, הוא "רחוב הפרנקים" דאז, אזור מסחרי כאילו בין ישן וחדש, בו ניתן היה למצוא עוד סוחרים ואנשי-מלאכה זרים שהגיעו באותה תקופה או קצת יותר מאוחר (כגון מאיר וטירינג מוינה, שיכורל מאזמיר, סדנאוי מסוריה ועוד). לימים פתחו גם חנויות באלכסנדריה, בפורט-סעיד, ואף – לעשור או שניים – בזקאזיק ובטנטה.

ב-1908 אורוסדי-באק פתחו בניין מפואר חדש בקהיר, בן שש קומות, בפנינת הרחובות עבד אל-עזיז ורושדי, לא רחוק ממידאן עטבה הסואן. הבניין קיים עד היום במלא פארו החיצוני (מלבד טשטוש חריטת הסחורות בשפה הצרפתית על החזית) והוא משמש את "עומר אפנדי". האדריכל היה הצרפתי רנה ברנדון, שעיצב גם את בניין הבורסה היפה בקהיר. שרטוטיו וציוריו נרכשו לא מזמן ע"י מוזיאון ד'אורסיי בפריס. בחירת המיקום מעניין, כי מתחריהם כגון שיכורל, שמלה, האנו, ועדס העדיפו דווקא את אזור הרחובות פואד אל-אוול ועמאד אך-דין המפוארים יותר. ייתכן שאורוסדי-באק רצו להישאר צמודים יותר לאזורי המסחר המסורתיים, העממיים יותר, כפי שהיה המקרה גם באסתנבול ובבירות.

אגב, לרגל יובל ה-100, בשנת 1956, פתחו אורוסדי-באק חנות חדשה נוספת ברחוב עדלי דווקא סמוך יותר למרכז העסקים של האליטות. בהקשר לרחוב זה, אפשר לציין עוד פרט מעניין: לבניית בית-הכנסת "שער-השמיים" (1899) באותו רחוב אחד התורמים היה פיליפ

באק, אח של המייסדי הפירמה ומנהל של הסניף בקהיר (בן-אדם שדגל גם בתמיכה בחפירות ארכיאולוגיות וחזר בסוף להונגריה ונהיה שם בארון). אשר למיקום הראשון, גם משפחת סדנאוי הסורית הקימה לא רחוק משם בניין מסחרי יפהפה, במידאן חיזנדאר, שקיים גם הוא עד היום. במידאן עטבה עצמו שולטת עד היום הכיפה הנשגבת של בניין טירינג, המוכר לכל תושבי קהיר ומבקריה, אבל בית מסחר זה הוזנח מאז. גם מבית-המסחר של שטיין, שפעם התפאר בחזית רחבה של חלונות ראוה ובמעליות, לא נשאר הרבה.

סיפורם של היזמים האוסטרו-הונגרים נקטע במלחמת העולם הראשונה, כשהבריטים נקטו נגדם כ"אויבים", צעדים נוקשים, מהם לעולם לא התאוששו. אבל, בעוד שטירינג, שטיין, מאיר, ושטרס נעלמו מן האופק המצרי, אורוסדי-באק החזיקו מעמד – אמנם בויכוחים מסוימים עם הבריטים והצרפתים על נאמנותם הלאומית, וזאת בזכות העובדה שמושבים היה בפריס.

ב"עידן אחר של גלובליזציה", כפי שנוהגים לומר היום, אורוסדי-באק שיווקו ביגוד, לרבות דברי-סריגה (bonneterie), כובעים, צרכי-נסיעה, כלי-בית, מוצרי-פירזול, וריהוט. למעשה, כל מה שהוגדר כ-nouveauté וכ"חפצי-פריס" (articles de Paris) אופנתיים. אורוסדי-באק היו חברת מסחר בינלאומית מובהקת, שניסתה לנצל כל הזדמנות לפתח עסקי יבוא חדשים למזרח התיכון. לשם כך החזיקו משרדי קנייה במגוון ערים תעשייתיות באירופה כגון וינה, מנצ'סטר, ברמינגהם, ליון, ברמן, חמניץ זיאבלונסק, ולמשך כעשור אף ביוקוהמה ביפן. מקומות גיאוגרפיים אלה הפכו להיות חלק של הפרסום שלהם. לזמן קצר בהתחלת המאה ה-20, אורוסדי-באק ניסו להיכנס לשוק הפונגורף החדש. הם הקליטו את הזמר המפורסם יוסף אל-מניאלאוי ושיווקו את תקליטיו, מה שמצביע על קהל לקוחות מעורב. אגב, באותו עשור היה להם גם מפעל לייצור שעונים בלה-שו-דה-פונד בשוויץ, אם כי נראה שאלה היו מיועדים בעיקר לשוק היפני, כל עוד מדינה זאת לא התחילה לעודד תעשיית השעונים משלה. באסתנבול הרכיבו שמשיות, מחלקים מיובאים, מצרך אופנתי מבוקש ע"י נשים מן המעמד הגבוה. בכמה מקומות במזרח התיכון אורוסדי-באק שימשו נקודות הפצה למכונות-תפירה המפורסמות של סינגר (אולם במצריים הייתה לסינגר סוכנות משלה). בהקשר זה, יש להבין שסיפקו כל המצרכים לתפירת בגדים, מבדים עד לחוטים וכו'. תצוין במיוחד הצלחתם בהקמת תאגיד של יצרנים אוסטריים בסטראקוניץ (צ'כיה), שהשיג כמעט-מונופול בשיווק תרבושים ברחבי האימפריה העות'מאנית (לכן החרם של 1908 נגד מוצרים אוסטריים, בעקבות סיפוח בוסניה והרצגובינה, פגע בהם קשות).

על רקע ההתעניינות המחודשת של חוקרי ההיסטוריה החברתית בדפוסי צריכה, היה אתגר מחקרי גדול במעקב אחרי התמורות בתחום זה באזור, ובמיוחד בשאלת הפצת מוצרים (לכל הפחות) גם לשכבות

הביניים. שחזור התהליך היה צריך להתבסס חלקית על מודעות מסחריות בעיתונות ובמדריכי-מסחר (לא נמצאו עד כה הקטלוגים שפורסמו), וחלקית על זיכרונות כתובות או בעל-פה. לא מעט תושבי מצריים (או ארצות אחרות) שרואינו, זוכרים פרטי-הלבשה (כולל נעליים, תחתונים או פיג'אמות אופנתיים) שקנו באורוסדי-באק ובחנויות כולבו מתחרות.

בוודאי היה קיים דירוג בין חנויות הכול-בו, עם שיכורל בראש ואורוסדי-באק במקום יותר נמוך, אבל אין ספק שכולן שימשו קודם את האליטות, לרבות נשים שיצאו לערוך קניות בגפן. חלק מן הפרסונל היו זרים ושפות אירופיות נשמעו בהן יותר מן השפה הערבית. אולם, מזיכרונות כתובים מסוימים דווקא של מצרים ניתן גם להתרשם שבאופן הדרגתי גם שכבות הביניים המקומיות התחילו להימשך אליהן, מה גם שאורוסדי-באק ואחרים התחילו לפרסם מודעות בעיתונות הערבית משנות ה-30 ואילך. כמו-כן הביקורת שנשמעה לעתים בעיתונות או אף בתיאטרון נגד הצריכה הראוותנית של חפצים מערביים שנקנו בחנויות אלה מצביעה על הצלחתן.

יחד עם זאת, כבר ניכרת נסיגה יחסית בתקופה שבין שתי המלחמות: גברה התודעה הכלכלית והצרכנית הלאומית-המצרית, התקיימו לסירוגין הליכי חרם נגד מוצרים מיובאים, הוקמו חנויות כול-בו מצריות אותנטיות, ואף ייתכן שהקלת הנסיעות לאירופה של נשות האליטה פגעה בפרנסתן של החנויות היוקרתיות. אגב, בתורכיה, שעודדה הרבה יותר את הייצור המקומי, אורוסדי-באק נדחקה לשוליים עד אשר הסניף הראשי באסתנבול נמכר ב-1943 לסומר-בנק, תאגיד ממשלתי.

ב"שבת השחורה" של ינואר 1952 הוצתו כמה מחנויות הכול-בו הידועות. יצוין כאן ששיכורל ברחוב פואד אל-אוול, היום רחוב ה-26 ליולי, נבנתה מחדש בעזרת משטר הקצינים, ולא מעט בזכות נאמנותה ההסטורית ליעדים לאומיים מצריים. אורוסדי-באק לא נפגעה, ייתכן בגלל מיקומה קרוב יותר לאזור הארמון. אולם לא לזמן רב: ביטול הקפיטולציות וחוקי החברות החדשים של סוף שנות ה-40 כבר בישרו את ההלאמות של שנות ה-60 (ואת יציאת רוב הזרים שלא ספק היו לקוחות חזקים). יחד עם זאת, כמו בארצות אחרות, משטר הקצונה לא חיסל את חנויות הכול-בו, אלא ניסה להסב אותן למטרות תעשייתיות וצרכניות לאומיות. רשת אורוסדי-באק עוקלה, לבסוף נמכרה ב-1958 (לפי תנאים שלא הצלחנו לברר), והולאמה. התחיל עידן שונה, - של "דוכנים משעממים וקואופרטיבים בצבע חאקי" במלים של סמיר רעפת, או של "בינוניות ביורוקרטית אפורה וסחורות נדושות במחירים מנופחים" לפי מקור מצרי אחר. עם הנהגת מגמת ה-אנפתאח, הסתמנה תפנית נוספת: במסגרת מדיניות ההפרטה נמסר בשנה שעברה שרשת "עומר אפנדי", על 82 החנויות שלה, ת

הגירת יהודי סוריה בלבנון למצרים

מאת ד"ר ירון הראל – מרצה בכיר אוניברסיטת
בר-אילן

harely@mail.biu.ac.il

כאשר אדם מהגר לארץ חדשה הרי שעליו להתמודד עם שורה של בעיות הנובעות מן הצורך להגדיר את זהותו בסביבה החדשה. השתייכותו לדת מסוימת מגדירה מראש את מקומו בחברה ואת נאמנותו בדרך מסורתית. כמהגר, הוא חולק עם מהגרים נוספים, גם אם הם בני דתות שונות, רבים מן התנאים החברתיים והכלכליים בסביבה הנכרית החדשה. הביטוי הסימבולי לתחושות הללו הוא הנטייה של המהגר לזהות את עצמו ולהזדהות עם יתר המהגרים אשר כמוהו הגיעו לארץ החדשה מאותו אזור מוצא. אשר על כן, אך טבעי הוא כי יוצאי דמשק במצרים יזהו עצמם עוד זמן רב לאחר הגירתם אליה כ"דמשקאים" ויוצאי חלב יזהו עצמם כ"חלבאים". אני מדגיש במקרה שלנו את הזיהוי הקהילתי מכיוון שבמאה ה-19 עדיין לא הייתה קיימת, בודאי שלא בקרב היהודים, הזהות הלאומית הסורית. זיהויו והזדהותו של האדם נעשו על פי משפחתו הקרובה והרחבה, דתו, קהילתו, עירו וכדומה.

כדי שתקיים אינטגרציה והזדהות של המהגר עם מקום מושבו החדש, צריכים להתקיים מספר תנאים, בעלי השפעה רבה על משך הזמן שייקח תהליך חילופי הזהויות. ככל שכמות התחומים בהם נאלץ המהגר לבצע שינוי בסיסי ויסודי גדלה, כך ביחס ישר מתארכת תקופת ההסתגלות למקום החדש שאחריתה הזדהות המהגר עם מקום מושבו החדש וטשטוש זהותו הקודמת הקשורה עם מקום מוצאו. כך למשל, יהודי סוריה שהיגרו למצרים, לא נאלצו להחליף את שפתם או שמא אומר שפותיהם. השפה השגורה בפהם, הערבית – אמנם בשינויים מסוימים של הדיאלקט – הייתה גם השפה המדוברת במצרים. האליטה המשכילית שהגרה מסוריה יכלה למצוא במצרים שכבה חברתית מקבילה של יהודים אירופים שהיגרו למצרים ושפתם וכלל האוריינטציה התרבותית שלהם, הייתה צרפתית. יש לזכור כי ילדים יהודים לא מעטים בסוריה רכשו את השכלתם בבתי הספר של חברת כל ישראל חברים, או לחילופין בבתי הספר של המיסיונים השונים, בין אם היו אלה צרפתים ובין אם היו אלה אנגלים. זאת ועוד, יש לזכור כי המהגרים היהודים מסוריה נקלטו לא אל תוך החברה המצרית אלא אל תוך החברה היהודית המקומית שגם אם הייתה בחלקה מקומית מזה דורות, הרי שחלק נכבד ממנה היה חברת מהגרים שחיה לפחות באלכסנדריה, אבל במידה מסוימת גם בקהיר, בתוך אזוריה קוסמופוליטית-לבנטינית, שבה התערבבו יסודות מקומיים עם יסודות אירופיים. אשר על כן, היו למהגרים היהודים מסוריה מספר פרמטרים על פיהם

ימכר אולי לחברה כוייתית. אולם אין זאת עוד תקופת הזהויות של חנויות הכול-בו, כי גם בקהיר כבר התחילו להופיע

ה shopping-malls שכובשים את העולם. ואולי אלה, במהותם, דווקא דומים יותר לבזאר המזרח תיכוני.

ד"ר אורי מ. קופרשמידט מכהן כמרצה בכיר בחוג להסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת חיפה. מחקרו "חנויות כול-בו אירופאיות ולקוחות מזרח תיכוניים: הסאגא של אורוס-די-באק" זכה בדצמבר 2005 בפרס מטעם מרכז הארכיונים והמחקר של הבנק העות'מאני באסטנבול (בשילוב עם המוסד התורכי להסטוריה) ונועד לפרסום בסוף 2006. קהל הקוראים מוזמן לשלוח תגובות וזיכרונות ל kpfrschm@research.haifa.ac.il

חנות אורוס די באק (מסרי אפנדיל) התמונה באדיבות ד"ר קופרשמידט

יכלו להגדיר את עצמם: הפרמטר הדתי, הפרמטר של קהילת המוצא, הפרמטר המקומי, הפרמטר התרבותי, והפרמטר הכלכלי.

אמנם, החברה המצרית הקולטת השתמשה במספר מונחים להגדרת המהגרים מסוריה. הכינוי הכללי לכל הסורים מוסלמים ונוצרים היה Shuwam (יחיד שאמי), כלומר אנשים שהגיעו או מסוריה בכלל או מדמשק בפרט. דומה כי ליהודים המהגרים מסוריה לא יוחד כינוי זה על ידי החברה המצרית המוסלמית מכיוון שמבחינתה הללו היו דיימים כאחיהם המקומיים. מן המקורות שלפני לא נודע לי אם החברה היהודית המצרית הקולטת השתמשה באותו מונח בכדי לציין את המהגרים היהודים מסוריה.

אני מבקש לעסוק עכשיו מעט בתולדות ההגירה מסוריה למצרים ובמניעה. בראש ובראשונה יש לזכור כי ההגירה היהודית לא הייתה תופעה ייחודית אלא חלק מגלי הגירה גדולים של אוכלוסייה סורית למצרים.

תומס פיליפ בספרו *The Syrians in Egypt 1725-1975* משרטט שני גלי הגירה עיקריים. הגל הראשון התרחש בין השנים 1730-1780. בגל זה הגרו למצרים כ-4000 איש רובם בני הקהילה היוונית קתולית. בגל השני שהתרחש החל מאמצע המאה ה-19 ונמשך עד לפרוץ מלחמת העולם הראשונה, הגרו מסוריה למצרים כ-35,000 איש. אמנם גם הפעם רוב המהגרים היו יוונים קתולים, אולם אליהם הצטרפו הפעם גם יוונים אורתודוקסים, מרוניים, מוסלמים ויהודים. אנו נעסוק כמובן בגל ההגירה השני. אעיר כאן רק בהערת אגב, שתומס פיליפ בספרו איננו מתייחס ליהודים כלל ועיקר ורוב דבריו עוסקים בקהילה היוונית קתולית.

אמנם, מאז ימי הכיבוש המצרי קימת הייתה תופעה של הגירה מסוריה, בעיקר למצרים. הגירה מתרחשת בגלל מכלול של סיבות שמיד אפרטן. על כל פנים, בתקופת שלטונו של מחמד עלי בסוריה דומה כי מניעי ההגירה של יהודים למצרים היו בעיקר כלכליים, או אפילו בעידוד השלטונות שחיפשו לכח אדם מיומן במרכז השלטון במצרים. אולם קיימת עוד סיבה. במסגרת מאבקי הכח בין פקידים יהודים לפקידים נוצרים על עמדות ההשפעה בקרבם של מושלי סוריה, דחקה משפחת פרחי היהודית את רגלי משפחת בחרי היוונית קתולית. משפחה זו היגרה למצרים ותפסה שם עמדות מפתח בקרבת מחמד עלי. עם כיבוש סוריה על ידי מחמד עלי בשנת 1831, שב ראש המשפחה חנא בחרי לדמשק והתמנה לתפקיד צראף באשי – הממונה על האוצר – ודחק את רגלי בני משפחת פרחי היהודית. הפעם נאלצו פקידים יהודים להגר למצרים. נוסף על כך מצרים בתקופתו של מחמד עלי נודעה כארץ ליברלית יחסית ושימשה אבן שואבת למהגרים יהודים שנמלטו מרדיפות בארצות מושבם. אחרים הגרו בשל האפשרויות הכלכליות החדשות שנפתחו במצרים.

תופעה ההגירה החלה מתגברת בשלהי שנות השבעים עד אשר הפכה מאמצע שנות השמונים לתנועה המונית שהקיפה את כל סוריה. תנועת ההגירה הקיפה את כל העדות ואת כל שכבות האוכלוסייה, אולם האפיון העיקרי שלה, לפחות בשלביה הראשונים, היה כאמור כהגירה של מיעוטים דתיים – נוצרים ויהודים – ויש בו בכדי להצביע על הרקע הדתי-עדתי שמאחורי ההגירה.

בעקבות הטבח בנוצרים בדמשק בשנת 1860 החלה מסתמנת הגירה נוצרית מסוריה למקומות בטוחים יותר. היהודים, שלא נפגעו במהומות, עדיין לא הביאו שיקול זה של חוסר ביטחון כמניע להגירה, אלא מאוחר יותר משהתאכזבו אף הם מהרפורמות העת'מאניות. האכזבה נבעה בעיקר משום שהם הוסיפו לחוש בחוסר בטחון חייהם ורכושם בסוריה, ובהגבלות ואפילו על רקע דתי-פוליטי. זאת, למרות חילון הרשמי של מערכות השלטון והמשפט. מכיוון שהחברה המוסלמית לא הטמיעה את ערכי השוויון, חששו היהודים מפני ההתפרצות האלימה הבאה נגד המיעוטים הלא-מוסלמים. עקב כך, נסחפו גם היהודים בזרם ההגירה הנוצרי שהלך וגבר בשל חוסר היציבות הפוליטית באזור.

הגם שהמניעים הפוליטיים והמאבקים הבין-דתיים היו חשובים דיים בכדי לעודד הגירה, אין להתעלם מחשיבותו של הגורם הכלכלי, שהיה הדומיננטי ביותר בהגירת היהודים מסוריה. כבר בשנות החמישים החלו יהודים מחלב להגר לערי מסחר מערביות ולפתוח בהם סניפים של בתי מסחר. פתיחתה של תעלת סואץ, שהעבירה את ציר המסחר העיקרי בין מזרח למערב אל מחוץ לסוריה, גרמה להרס עצום בכלכלתה של סוריה ולהדלדלותם של סוחרים רבים. פתיחתה של סוריה וחשיפתה ליבוא של מוצרי צריכה זולים מאירופה מוטטו את התעשייה המיושנת בחבל ארץ זה, שסבל בלאו הכי מניהול מעוות ומחוסר תכנון לטווח רחוק של הכלכלה בתחומי התעשייה, המסחר והחקלאות. האזור סבל עקב כך גם ממשברים פיננסיים חוזרים ונשנים שהגיעו לשיאם בפשיטת הרגל של האימפריה בשנת 1875. "התכוצותם" של המרחקים בין היבשות, בשל השתכללות אמצעי התחבורה הימיים והיבשתיים, הקלה אף היא את ההגירה על אלה אשר יצאו לחפש את עתידם ומזלם ב"עולם החדש". אמנם, בשנות השבעים ובמחצית הראשונה של שנות השמונים עדיין הייתה מצרים יעד ההגירה הראשון, אך במקרים רבים היא שימשה אך ורק כתחנת מעבר וכקרח קפיצה לאמריקה.

על המניעים הכלכליים, הפוליטיים והדתיים להגירה יש להוסיף מספר סיבות בעלות אופי מסייע. אחד הגורמים שהשפיעו על הרצון להגירה בקרב הציבור הנוצרי היו המיסיונרים האירופים שפעלו בסוריה. מבחינה זו מילאה כייח תפקיד דומה בקרב הקהילות היהודיות. לא המיסיונרים ואף לא שליחי אליאנס עשו מאמץ כלשהו, לפחות לא בשנות השבעים, לעידוד ההגירה מסוריה למערב. אולם החינוך שהעניקו לצעירים היהודים והנוצרים בסוריה פתח בפני צעירים אלה עולם חדש ומודעות לאפשרויות הרבות המימנות להם במערב. זאת ועוד, בדומה למיסיונרים שהטיפו נגד עזיבתה של סוריה, גם כייח שמה לה בראש ובראשונה למטרה להביא להשתלבותם של יהודי המזרח התיכון בתחומים רבים ככל האפשר כאזרחים שווים במדינותיהם. אולם לימוד הצרפתי, ההיסטוריה, הגיאוגרפיה, הספרות והתרבות של העולם המערבי, שנתפשה כנעלה על מה שנקרא התרבות המזרחית המסורתית, משכו את ליבם של הצעירים שטעמו את טעמו של המערב והריחו, באמצעות העלאת הצגות ומופעים, את ניחוחות תרבותו, לצאת ולחפש את מזלם בעולם הגדול. צעירים אלו, עוד בהיותם בסוריה, התאימו את שאיפותיהם הפוליטיות וערכיהם

התרבותיים למקובל בארצות המערב. באופן שכזה הם הפכו למעשה לגורם זר בחברה המקומית, לא רק מבחינה דתית אלא גם תרבותית.

אם הנסיעה למערב הייתה יקרה ורחוקה מידי, הרי שמצרים הפכה להיות יעד אטרקטיבי יותר להגירה לאחר ההשתלטות הבריטית עליה בשנת 1882, שפתחה אפשרויות והזדמנויות כלכליות חדשות. זרם ההגירה שהיה מינורי הפך אט אט לנחשול. כך תיאר בשנת 1886 שליח חברת כ"י"ח בדמשק את התרחשות הדברים:

יש כאן כבר התחלה של הגירה לכיוון מצרים. ששה מתלמידינו מצאו משרות מאוד מכובדות. אני משוכנע כמעט לחלוטין שדוגמא זו תמצא ראויה לחיקוי, ושהצעירים שלנו, שהיו עד עתה כל כך יושבי אוהלים וכל כך מעט נוטים להתיישב בארצות חדשות, יווכחו לראות כי אין בעבורם אמצעי אחר להתפרנס, אלא באמצעות הגירה לארצות חיות יותר ופעילות יותר, המציעות מקורות מחייה מגוונים.

ברוב הקהילות הסוריות ברחבי העולם נשמרה הזהות הקהילתית החלבית או הדמשקאית לפחות בצורה של בתי כנסת מיוחדים או אפילו מוסדות קהילתיים עצמאיים מפותחים. (להוסיף כאן דברים מתוך מאמרי על מנצ'סטר). במצרים לא כך היה הדבר. עובדה היא למשל שהאנתרופולוג המנוח וולטר זנר שהקדיש את כל חייו המדעיים כמעט לחקר התפוצה החלבית ברחבי

העולם לא הקדיש בספרו – A Global Community:

The Jews from Aleppo, Syria לא פרק אחד העוסק רובו ככולו ביהודי סוריה במצרים. לטענתו היו אומנם בין יהודי סוריה שהיגרו למצרים כמה אישים חשובים ובעלי ממון אך הרוב באו מן המעמדות הנמוכים, שהחלו את חייהם במצרים כרוכלים בכפרים או שמכרו דברי סידקית על אופניים ברחובות אלכסנדריה וקהיר. בערים הקוסמופוליטיות הללו באו המהגרים הסורים במגע קרוב ותכוף יותר עם לא-יהודים. רבים מהם שלחו את ילדיהם לבתי ספר אירופים שם ישבו על ספסל הלימודים בסמוך לילדי נכרים. אין בכך חידוש גדול שהרי גם בסוריה נשלחו לא מעט מן הילדים היהודים לבתי ספר מיסיונרים או לבתי הספר בעלי תכנית הלימודים האירופית של חברת כ"י"ח.

הגדלת תחומי החיכוך עם נכרים, כך טוען וולטר זנר הביאו לידי כך שניתן למצוא למשל בקהיר ובאלכסנדריה, יהודים נושאי שמות חלבים מקוריים המציגים מגוון רחב של תפיסות עולם החל בציונים, עבור דרך מומרים לנצרות, קומוניסטים בצד רבנים המבקשים לחזק את היהדות האורתודוקסית המסורתית. דברים אלה נכונים גם לגבי יהודים ממוצא דמשקאי. מה שחשוב יותר הוא שבמצרים, שלא כמו במקומות אחרים, המהגרים היהודים מדמשק ומחלב התערבבו באופן חופשי, כולל נישואין בינעדתיים, עם יהודים ממקומות אחרים. במצרים, אחיזתם בדת התרופפה.

במצרים לא הקימו היהודים הסורים מסגרות קהילתיות נפרדות ואפילו לא בתי כנסת מיוחדים. בתי הכנסת המקומיים, דוגמת "שער השמיים" בקהיר, קלטו אל תוכם גם את המהגרים הסורים שויתרו על הנוסח המיוחד להם או שהצליחו לשלב חלקים ממנו בנוסח המצרי המתהווה כל הזמן בשל הגעתם של

מהגרים רבים ממקומות מגוונים. עדות מעניינת קבלתי ממר אברהם שוויכה בנו של חכם אהרן שוויכה מייסד ישיבת "אהבה ואחוה" בקהיר. לדבריו, רק בימים הנוראים היה סבו, חכם מנחם שוויכה, מארגן באוהל גדול בחצרו מניין חלבי ייחודי, אליו היו נקבצים בעיקר עשירי המהגרים החלבים. גבאי בית כנסת "שער השמים" התלונו בפני החכם באשי חיים נחום כי בכך נמנעות מהם כל ההכנסות השמנות של הימים הנוראים מקניית העליות לתורה וכל נדרי. הרב חיים נחום ניסה להשפיע על חכם מנחם שוויכה לחדול ממנהג חלבי מתבדל זה, אך בסופו של דבר, הוסיף מניין מיוחד זה להתקיים לפחות עד למותו של חכם מנחם בשנת תרצ"ד. הרדידות של עולם התורה במצרים הייתה הסיבה המיידית לכך שרבנים ממוצא סורי הפכו לרועים הרוחניים ולסמכות ההלכתית של כל הקהל היהודי. חכמים לא מעטים, דוגמת חכם יוסף ענתבי, חכם יהודה חיים הכהן טראב מסלתון וחכם שלמה קצין, עמדו בראש בתי הדין במצרים במחצית הראשונה של המאה ה-20. למרות ששמרו על קשרים עם חכמים שנשארו בסוריה, ואף היו כתובת לשאלות הלכתיות מקהילות יוצאי סוריה ברחבי העולם, לא עמדו חכמים אלה בראש קהילה סורית במצרים. יתכן שהתקבלותם של החכמים הסורים כרועים הרוחניים של הציבור כולו, סייעה לכך שלא הצטרפו לייסד קהילה מבני עדתם בכדי לעמוד בראשה.

אפילו ישיבת "אהבה ואחוה" הנזכרת, שנוסדה בשנת 1928 בקהיר על ידי שני תלמידי חכמים יוצאי חלב, חכם אהרן שוויכה וחכם יעקב דוויך, ושרבים מתלמידיה היו יוצאי סוריה, לא הגדירה עצמה כשיבה חלבית. למרות הימצאותם של תלמידי חכמים סורים רבים בקהילות המוצא, העדיף חכם אהרן שוויכה, בהתייעצות עם חכם עזרא עטייה, ראש ישיבת "פורת יוסף" בירושלים, להביא לישיבה כריש מתיבתא וכדיין נוסף בבית הדין של הקהילה, דווקא אברך ממוצא בגדאדי, הרב עובדיה יוסף.

שמירה על מוסדות קהילתיים מיוחדים הייתה מאפשרת לנו אולי לקבל נתונים על מספר היהודים הסורים במצרים. אולם מכיוון שבקהיר ובאלכסנדריה היהודים הסורים היו חלק מן הקהילה היהודית הגדולה, שאף היא הייתה ברובה חלק מן האוכלוסייה האירופית והלבנטינית, אין בידינו נתונים על סדר הגודל של מספר המהגרים הסורים. אני מבקש להדגיש עוד דבר. חלק גדול מן המהגרים היהודים הסורים למצרים שהיו בעלי אוריינטציה תרבותית מערבית, ראו בישיבתם במצרים מצב ארעי. מצרים הייתה עבור רבים מהם תחנת מעבר בדרך אל המערב החדש. בחברה קוסמופוליטית המורכבת ממהגרים רבים שזוהו עוד זמן רב על פי ארץ מוצאם, וההתייחסות אל הישיבה במצרים כזמנית בלבד, הביאה לכך שלא נוצרה אצלם בדרך כלל הזדהות וזהות מצרית מקומית. הזהות היהודית שלהם כיחידים שמרה את המקור הסורי, בין אם המדובר היה בדמשק או בחלב.

זהות זו נתחדדה בשעה שבה נקלעו קהילות המוצא בסוריה למצוקה במהלך מלחמת העולם הראשונה. מדובר היה בעוני, רעב, מחלות, משפחות שנותרו ללא מפרנס בשל גיוס גברים רבים לצבא, התרבות מספר היתומים ועוד ועוד. לא אלאה אתכם בפרטים שהרי תוכלו

לקרוא על כך במאמרי "מחורבן יפו נבנתה דמשק" – המפגש בין גולי ארץ ישראל לקהילת דמשק ותוצאותיו, ו"קידמה גדולה": ועד הצירים וקהילת דמשק! מצוקה זו עוררה את יוצאי סוריה במצרים להתאחד בכדי לסייע לאחיהם בקהילות המוצא. יש מקום להנחה כי גם פעילות הגולים הארצישראלים במצרים שימשה כמודל לפעילות פילנתרופית ראויה שהאיצה את הקמתו של גוף שנקרא: Comité d'assistance aux juifs indigents de Syrie (ועד הסיוע ליהודים נזקקים בסוריה). אחת ממטרות הוועד שנוסד ב-1 בינואר 1919, הייתה להגיש סיוע חרום באספקת סחורות, מזון ובגוד ליהודים הסובלים והנצרכים בסוריה – בקהילות חלב, דמשק וביירות. המטרה השניה הייתה להגיש סיוע מוסרי, עידוד וסיוע כספי לפעילות מקומיות של סולידריות יהודית ובעיקר למרפאות, בתי יתומים, בתי ספר וכדומה.

בראש הוועד עמדו אלברט נגר – נשיא, מנשה מנשה וחיים סקל – סגני נשיא, א' ביג'ו – גובר, וג' פרחי עורך הדין – מזכיר. יתר 20 חברי האסיפה הכללית שבחרו את הוועד, אף הם בעלי שמות סורים אופייניים כגון עדס, בטיש, ג'דע, הררי, ששון ורומנו. את הדחיפה להקמת הוועד נתן אמנם ז'ק מוצירי, מראשי יהדות מצרים, ששימש באותו הזמן כמזכיר ועד הצירים. יש לשים לב שהמייסדים ביקשו ליצור את החושם כי הוועד הוא גוף כלל יהודי-מצרי ולא רק של יוצאי סוריה. הבחירות לוועד נעשו כפי הגדרת אנשיו מבין the Jewish Notabilities במצרים אולם כאמור, רוב הנבחרים היו מיוצאי קהילות סוריה. גם שלושת האנשים שנבחרו כמשלחת לבדיקת המצב בסוריה היו במקור מקהילות סוריה – שאול מנשה, יליד חלב, סלים שוע מביירות, ומוריס הררי שאמנם נולד באלכסנדריה אך מוצא משפחתו היה מדמשק. גם עיון ברשימת התורמים לפעילותו של הוועד מעלה כי הרוב המכריע של התורמים היה מיוצאי קהילות סוריה.

לסיכום, שלא כבקהילות אחרות של יוצאי סוריה ברחבי העולם, במצרים לא נשמרה הזהות הקהילתית של המהגרים היהודים מדמשק ומחלב. עם זאת, ברמה האישית הוסיפו המהגרים לזהות את עצמם עם קהילת המוצא. מצוקת יהודי סוריה בעת מלה"ע הראשונה יצרה הזדמנות לארגון ועד סיוע על בסיס סורי- עדתי אולם יוצאי סוריה בחרו שלא להציג אותו ככזה. עם פירוקו של הוועד, לא נותרו במצרים כל מוסד בעל זהות סורית ייחודית.

*** הערות לתוספת למאמר ***

שוק ח'אן אל חמזאווי Khan al-HAMZAWI היה המרכז של הפעילות המסחרית של המהגרים הסורים במאה ה-18 - על פי תומס פיליפ, עמ' 39

אסירי ציון במחנה אבו-קיר, 1948-1949

מראד פרג ליסע (1867 – 1956)

ערך: ד"ר יוסף מרזוק
marzouk@netvision.net.il

מראד פרג ליסע היה האישיות הקראית הבולטת ביותר במחצית השנייה של המאה ה-19 והמחצית הראשונה של המאה ה-20.

הוא נולד למשפחה של צורפים, רכש השכלתו הגבוהה בכוחות עצמו, ושאר למצוינות בכל אשר עשה. הוא זכה להערכה מצד הממשל המצרי, חכמי הרבניים ומנהיגי הקראים. מראד העניק יחס אבהי ונדיב לחניכו ועוזרו מוריס שמאס (אבו פריד).

מראד פרג למד משפטים בכוחות עצמו מחוץ לפקולטה למשפטים בקהיר אשר הוקמה ב-1886 כשהיה בין 19 והוסמך כעורך דין.

מתוך רצון ללמוד לעומקה את הדת היהודית וללבן את ההבדלים בין הקראים לרבניים, למד עברית והתעמק ברזי השפה והדקדוק.

עוד כתב שירים בערבית ספרותית משובחת, וזכה לשבחים מאמיר המשוררים המצרי אחמד שוקי. מראד היה גם עיתונאי וסופר שכתב בנושאי היום יום במגמה לחנך ולהדריך.

מראד פרג כתב ספר על לימודי המשפט, הפקולטה למשפטים בקהיר אימצה ספר זה כספר ללימוד חובה. בשנת 1901, הגן על צעיר יהודי מפורט סעיף שנידון על עלילת דם, הצליח להפריך את כל העדויות נגדו והוציאו זכאי.

מורד מונה ב-1901 לראש הלשכה המשפטית של אלח'דיב עבאס חלמי וקיבל תואר "בכ".

מראד פרג מונה ב-1901 חבר במועצה הדתית, ויועץ משפטי של העדה הקראית במצרים וכהן בתפקיד זה במשך הרבה שנים.

כתב את הספר *شعار الخضر* ספר החוקים של בתי הדין הקראים, באפריל 1917.

שהוא מפרט כללי מנהגים וחוקים בנושאי אישות אצל הקראים *الأحكام الشرعية في الأحوال الشخصية للأسرانيين* *القرائين*.

בספרו *الفروق* סיכם את ההבדלים והמשותף בין חוקי הדת והחוק האזרחי.

כתב ספר על ירושת הבת *كلمة في ميراث البنات عند الأسرانيين*.

לימוד העברית התעמק בלימוד השפה והדקדוק העברי ועל כך כתב *ملئقي الغتئين* 5 כרכים על מפגש השפות העברית והערבית. כתב ספר בערבית על התורה, *تفسير التوراة* המכוון לאנשים שלא קוראים או מבינים עברית. תרגם שני ספרים מהתורה לערבית, משלי שלמה ואיוב. בשנת 1925 כתב ספר *أستاذ العبرية* ספר לימוד הדקדוק העברי. וספר נוסף שהינו בקורת על ספר לימוד עברית שכתב פרופסור מצרי *انتقاد كتاب "الكنز في قواعد اللغة العبرية"* מאת מחמד בדר.

התעמקות בדת היהודית כתב ספר *اليهودية - معنى وعقيدة* על הבנת עקרונות הדת והאמונה היהודית. וספר נוסף על ההבדלים בין האמונה של הקראים לרבניים.

מראד פרג המשורר: חלק גדול מיצירותיו היו בשירה כולל תרגום ספר משלי שלמה, בו הוא הקפיד על השימוש בשורש המילה הערבית הזהה למילה העברית בתורה. ספרו *ديوان مراد* 5 כרכים הינו אוסף שירים שכתב.

אמיר המשוררים המצרי אחמד שוקי, כתב על שירתו של מראד:

"מצאתי שירת מראד נאות דשא בבתולים,

אין דומה לה בחן ביופי

ובבשמים

סבא מתנובת הדיון שלו ואם סרת,

מימיו השופע ספר בלי

גמגומים

וכל צרה צרורה שלא יפדוה שירי,

המנחמים קרא שירתו

תמצא תנחומים".¹

מראד העיתונאי, המנהיג והמחנך

בראשית דרכו ערך עיתון בשם *ألتهذيب "החינוך"*, אומנם הוא הפסיק את עריכת עיתון זה כעבור פחות מ-3 שנים, אך מגמת המחנך נשארה הן בחיבוריו והן בבחירת הנושאים עליהם כתב או הספרים שהוא תרגם.

הוא השתתף בעריכת שבועון או ירחון כמו "אלארשאד"

الأرشاد (המכוון) מ-1908 עד 1909. הוא עזר בהקמתה של המהדורה הערבית של השבועון "ישראל" (אשראל)

أسرائيل בשנת 1920, יותר מאוחר נהג סעד מאלכי עורך העיתון לפרסם שירים של מראד בשבועון.² מראד היה

העורך של "אלאתחאד אלאשראלי" *الاتحاد الأسرائيلي*

מאפריל 1924 עד 1926 ו"אלשבאן אלקראין" *الشبان*

القرائين בשנת-1937.

ובסוף היה כותב טור קבוע ב"אלכלים" *الكليم* מפברואר

1945 עד 1956.

מראד הסופר, מראד היה מעורה באירועים הן בפוליטיקה המצרית והן במתרחש בקהילה היהודית במצרים ובעדה הקראית במיוחד.

חיבוריו הקיפו נושאים מגוונים, כגון *محاذا النهلسات*.

הוא רצה להעביר לסביבה המוסלמית שהיהודים שולטים בערבית כעמיתיהם, בספרו *الشعراء اليهود العرب*

אוסף שירי משוררים יהודים שחיברו שירה בערבית. חלק גדול מהמאמרים שכתב נמצא בספרו "מקאלאת

מראד" *مقالات مراد*.

יחסו למחלוקת בין הקראים לרבניים הוא שאף לקירוב

לבבות וצמצום מחיצות. בספרו "אליהודיה" *اليهودية*

סיפור אהבה ונישואין בין קראים לרבניים, וכדי לשמור על איזון מדובר בשני זוגות פעם הגבר קראי והבחורה

¹ תודה למר עובדיה גמיל מאשדוד שתרגם את דברי אחמד שוקי.

² תודה למר עובדיה ירושלמי שמסר לי מידע זה.

מרמד פראג לישע בעת קבלת תואר ב' מידי סולטאן חוסיין
התמונה באדיבות ד"ר יסוף מרזוק

רבנית ובזוג השני הבחורה קראית והגבר רבני. מראד זכה לאימון והערכה של הרב מסעוד חי בן שמעון, שביקש ממראד להכין יחד איתו חוקי השיפוט של בתי הדין של העדה בספר תחת השם *الأحكام الشرعية في الأحوال الشخصية عند الأسرائليين*.

אישיותו ונועם הליכותיו זיכו אותו לאהדת רבבות ממגוון העדות, במיוחד הערכה של הרב נחום אפנדי "חכם פישה" של יהודי מצרים. מראד הקדיש לו 2 ספרים "המשוררים היהודים- ערבים" *الشعراء اليهود العرب* והספר השני הוא הכרך השני של הספר מפגש השפות בשנת 1936 *ملتقى الغتين الجزء الثاني*.

בביקורי במצרים בשנת 1984, התרשמתי מאוד מהעובדה שכל המצבות בבית הקברות באל בסאתין גולחו מהמצבות ובלט קברו של מראד שהיה שלם, עדות על ההערכה שלה זכה גם מהצרים.

יחסו של מראד לציונות אהבתו לארץ ישראל לא עמדה בניגוד לנאמנותו למצרים. הוא כתב ספר "אל קדסיאת" בערבית וגם בעברית *القدسيات*.

בעמוד 46 של הספר בערבית משנת 1923 כתב:

"היהודים רוצים להשתקע בארץ ישראל אחרי נדודים וגלות של דורות רבים, אך הפלסטיניים מסרבים ³ *يأبون*. לו היה שיתוף פעולה, הדבר היה מביא לרווחה לשני הצדדים."

חולשת המנהיגות של העדה באותה התקופה, שלא יכלה לנקוט עמדה, אילצה את המשכילים ליטול יוזמה, וכך הצטרף הנוער לתנועות הציוניות.

פרק 38 מהספר החל מעמוד 68, מוקדש להסבר על המקומות העיקריים במדינה באותה תקופה, כאשר הערים מסודרת לפי האי ב'.

יחסו לביקורת עליו הכנת ספרו על חוקי השיפוט בבתי הדין הקראיים שבעיקרו תרגומים ופרוש פרקים נבחרים מהספר "אדרת אליהו" של החכם אליהו בשייצי ז"ל שיצא לראשונה בשנת 1530. קבוצה מהקראים, מתחה ביקורת על מראד, הוא רכז את תגובתו בספרון תחת הכותרת *رد أطراد*.

³ المنجد : ابي = لم يرغب لم يرضى

הקהילה היהודית במצרים - עדות מיד ראשונה

מתוך הספר "ובכל זאת שלום"

מאת אפרים דובק -

שגריר ישראל במצרים בשנים 1990-1992
ובצוות הראשון במצרים 1980-1983

הקברות בבסטין (אזור ליד מעאדי) נמכרו לקבלני בנייה. הדבר לא הוכח אבל שוב, עובדה היא, שמצב בית הקברות היה חרפה שאין כפרה עליה, הגובלת בחילול הקודש. כל המצבות חסרות, קברים רבים נעלמו ומרבית האחרים לא ניתנים כלל לזיהוי. גם בנידון זה, המצב באלכסנדריה היה הרבה יותר טוב ולמעשה בתי-הקברות היו נקיים ומוחזקים היטב, כן היה רישום עדכני של מקומות הקבורה ואפשרות מיידית לאתר קברי הקרובים - תוך דקות אחדות איתרתי את קברו של סבי שנפטר ב-1946.

היהודים נסו לערב את השגרירות במריבותיהן וכל קבוצה חתרה לגייס את תמיכתה נגד קבוצות יריבות. כל צוות השגרירות נזהר מליפול במלכודת ונשמר "בשבוע עיניים" מלהיגרר אחרי "מלחמות היהודית". השגרירות שמרה על ניטרליות מוחלטת והבהירה חד-משמעית שאינה רואה עצמה מוסמכת להתערב בענייניה הפנימיים של הקהילה. היא העמידה את עצמה מעל לקבוצות השונות, לא שפטה איש על פעלו או אי-פעולתו, לא הביעה דעה לכאן או לכאן ואף לא התערבה בניהול חיי היום-יום של הקהילה. יחד עם זאת, היא התגייסה להשגת עזרה חומרית מגורמים שונים לטובת עניי הקהילה. ניצה בן-אלישר הקימה קרן לה תרמו כל עובדי השגרירות סכום חודשי קטן והניעה גורמים מסחריים בארץ לתרום ציוד וביגוד.

בית-הזקנים שופץ מכספים אלה וכל שבוע רעיות העובדים היו מחלקים מאכלים ודברי מתיקה לזקנים. הן היו מגיעות לפינוק הנדחות ביותר ומושיטות סיוע חומרי ומילה טובה. כן, השגרירות הצליחה להחזיר "צלם אנושי" לעניי עמך כאשר הניעה את הגיוינט להעניק קצבה חודשית קטנה למאה מקרים קשים במיוחד (45 לירות מצריות שהיו שוות באותה תקופה ל-35 דולר) ובנוסף, לחלק לכל הקהילה בחגים חבילות שי המכילות קופסאות בשר, יין ודברי מתיקה.

בכהונתי השנייה, הפעם כשגריר, התברר לי שתמיכות הגיוינט איבדו מחצית מערכם כתוצאה מהידרדרות הלירה המצרית ועליית יוקר המחיה. הצטרכתי לעמול קשה ולהפעיל גורמים שונים בארץ ובחו"ל על מנת להניע את הפקידים הממונים להסכים לעדכון ערך התמיכות ולבטל מגבלות ביורוקרטיות מיותרות. הם גם הסכימו לקחת על עצמם תשלום דמי האשפוז והתרופות של הנתמכים מבלי לתבוע השתתפות הקהילה (המחוסרת מקורות הכנסה בלאו הכי) כפי שדרשו קודם לכן.

השגרירות הצליחה גם לרתום את משרד הדתות הישראלי להושטת עזרה ליהודי מצרים והשר אבנר שאקי, אישית, הנחה את אנשיו לפעול מפנים לשורת הדין. השגרירות הפכה, מטבע הדברים, לגורם מלכד ולכתובת מסייעת. בכל החגים היא נהגה להזמין את כל היהודים, ללא יוצא מן הכלל, לקבלות פנים ולארוחות חגיגות, בבית השגריר או בבתי הסגל הדיפלומטי או בבית הכנסת המרכזי. סדר פסח ויום העצמאות היו

ב-1980, בטרם צאתי למצרים כציר בשגרירות ישראל, נפגשתי בארץ לשיחה ארוכה עם ראש הקהילה היהודית דאז, עו"ד דנה ז"ל, נושא דרכון איטלקי. הוא בא ארצה לביקור קרובים ולהסדרת עליית בניו במסגרת עליית הנוער. קבלתי ממנו דווח מפורט על מצב היהודים במצרים. הוא תאר בפניי המציאות העגומה במילים בוטות ולא נסה להסתיר או ליפות את המצב. אף על פי כן, בביקורי הראשונים בקהילה ובמוסדותיה, הוכיח בתדהמה ובחלחלה לנוכח המצב אליו התדרדרה "שארית הפליטה" של היהדות המצרית המפוארת כפי שהכרתיה בצעירותי. בכל מצרים, נשארו אז כ-300 יהודים רשומים, מהם 200 בקהיר ו-100 באלכסנדריה. היו וודאי עוד כמה מאות אבל, רובם המכריע העדיפו להישאר באלמוניותם מפני היותם נשואים עם מקומיים או מפני החשש לגורלם. אחדים מהם בכ"ז נחשפו ביום כיפור כשהם באו לבית הכנסת לשמוע את תפילות החג או כשנפטר בן הזוג המקומי) הגוי (והם נזקקו לסיוע חומרי.

רוב היהודים היו זקנים וחולים וחסרי אמצעים. הם התגוררו בתנאים מחפירים בשכונות העממיות או בבית הזקנים של הקהילה בעבסייה. "חאריט אל יהוד" - הגטו היהודי - היה ריק מיהודים. נשארה רק זקנה עיוורת אחת שהתגוררה בחדר קטן עם ערבי צעיר אשר טפל בה במסירות נפש ללא שכר וללא תגמול. בעלי האמצעים שהיו מתי מעט, התגוררו בדירות מרווחות במרכז העיר ונשארו על כתפיהם העבודה הקהילתית. במקביל, הייתה גם קהילה קראית קטנה של לא יותר מ-20 איש אשר המשיכה לקיים מוסדות נפרדים ובית הכנסת בקהיר העתיקה. המצב של רוב היהודים באלכסנדריה היה הרבה יותר טוב מבחינה כלכלית והם גם היו יותר מלוכדים ביניהם.

בקהיר, הקהילה הייתה מפוצלת למספר קבוצות קיקיוניות המתחרות ביניהן על "השלטון" או יותר נכון, על השליטה בנכסי הקהילה. האשמות והאשמות-נגד על שחיתות רווחו בקהילה ואין ספק שלא היה "עשן בלי אש" ולא ארחיב בכך. עובדה היא שנכסים וקרקעות קהילתיים הועברו באורח סמוי לגורמים עסקיים שונים ולא כל הכספים הגיעו לקופת הקהילה. רווחו שמועות שאפילו מצבות השיש של בית

מרגשים במיוחד. כל היהודים התקבצו יחד לבושי בגדי תג ולבם גדוש גאווה ושמחה. כואב היה לראות שאחדים מהם "סוחבים" אוכל מן השולחנות ומחביאים אותו בתיקי היד שלהם. ברור שהיינו מעלימים עין ושולחים המלצרים למלא את המגשים מחדש. בהזדמנויות חגיגיות אלה ובכל ימות השנה, צוות השגרירות היה מעניק לפרנסי הקהילה יחס של כבוד מופגן והדבר חיזק את מעמדם בעיני הקהילה והשלטונות המקומיים כאחת.

בית הכנסת הגדול בקהיר (ברחוב עדלי) עבר שיפוץ יסודי בראשית שנות ה-80. נסים גאון, שערך טכס נישואיו בבית כנסת זה, לקח על עצמו את המשימה וגייס למטרה זו מליון דולר. במרוצת השנים, מצבו התדרדר שוב בהעדר אחזקה נאותה ובשובי למצרים, דאב הלב לראות עד כמה הוזנח. גם בית הכנסת הרמב"ם ברובע היהודי, המפורסם בסגולות המרפא שלו, שופץ בשנות ה-80 ע"י נסים גאון אך גם הוא לא הוחזק כראוי ובשנות ה-90 היה מוצף במים ולא ניתן היה להיכנס אליו. בית הכנסת "אבן עזרא", בית הכנסת העתיק ביותר במזרחית שבו נמצאה גניזת קהיר, אף הוא עבר בתחילת שנות ה-90 שיחזור כללי בהשקעה של יותר משני מליון דולר שנתרמו ע"י משפחת ברונפמן. בית הכנסת בשכונת מעאדי תחזיק ע"י צוות השגרירות שהשתמשו בו בעיקר בימים הנוראים. יתר בתי הכנסת בקהיר היו סגורים ומסוגרים, ריקים מתחולה ומאדם ושמורים בפני פלישה ע"י שוטרים חמושים. באלכסנדריה, בית

הכנסת נביא-דניאל במצב מצוין אך יתר בתי הכנסת נעלמו.

ה-"בוסיס" האמיתיים של הקהילה הם מפקדי אותה מחלקה לענייני יהודים בשירותי הביטחון המצרים אשר נשארה על כנה גם לאחר שהיהודים חדלו להוות גורם אפילו שולי. היה להם שליטה מוחלטת בכל, נהגו ברכוש הקהילתי כבתוך שלהם, הציבו שוטרים בכל מקום והחזיקו בידיהם את המפתחות למבנים השונים ובעצם היהודים היו מחויבים לקבל מהם רשות כדי להיכנס לרכוש הקהילתי. הם גם השתתפו בכל ישיבה של הנהלת הקהילה ובכל פגישה בין אנשי השגרירות לפרנסי הקהילה, למעט אותן פגישות שהתקיימו בשגרירות. הם התערבו באופן פעיל בשיחות וידעו על הנעשה בקהילה וברכושיה יותר מהפרנסים עצמם. בכל חג ומפגש קהילתי, הם התיישבו כדבר מובן מאליה במקום כבוד.

היה פתטי לשמוע שפע המחמאות שחולקים להם היהודים בכל הזדמנות. הם קבעו גם מי יכהן בוועד הקהילה ומי לא. אחרי מותו של עו"ד דנה ז"ל, הם אילצו מר רוסו, פקיד בנק בדימוס, לשמש כנשיא הקהילה (כיום משמשת בתפקיד זה, הגב' כרמן ווינשטיין) ואף רצו לכפות עליו לשנות תקנות הקהילה כדי לפסול חברותם של יהודים בעלי נתינות זרה או חסרי נתינות. צעד זה, היה פוגע ביותר ממחצית הקהילה ומזרז את היעלמותה הסופית כשהיורש לרכוש הקהילתי, על פי החוק, היא ממשלת מצרים.

יאמר לזכותו של מר רוסו שהוא סרב לעשות זאת ועמד בגבורה בסירובו למרות הלחצים הנשנים וחוזרים. השלטונות ערכו גם רישום קפדני של ספרי התורה ותשמישי הקדושה בשלושת בתי הכנסת שעודם פעילים (בית הכנסת הגדול במרכז העיר, בית הכנסת המרכזי באלכסנדריה ובית הכנסת של הקראים ברובע הישן של קהיר) ואוסרים להוציאם מהמקום. את ספרי התורה (יותר מ-60) ותשמישי הקדושה מיתר בתי הכנסת נאספו ואוכסנו במרתפי הספרייה הלאומית המצרית. כל מאמצי השגרירות, ואישים יהודים וישראלים שביקרו במצרים, לשכנע את השלטונות המצרים (לרבות שרי החוץ שהתחלפו והנשיא מובארק עצמו) להסכים להעברתם לישראל או לקהילות היהודיות ברחבי העולם, נתקלו בסירוב עיקש בתואנה שזהו רכוש האומה המצרית וחלק ממורשתה התרבותית.

מעניין לציין, בהקשר זה, שהשלטונות המצרים נהגו בחכמה רבה בכל הקשור לרכוש הקהילתי והפרטי של יהודי מצרים ולא נראה שתהיה בעתיד עילה משפטית לתבוע החזרת הרכוש הזה לידי בעליו. תחילה, הרכוש הקהילתי הופקע ונמסר לניהול האפוטרופוס אולם כעבור מספר שנים, הוא שוחרר והוחזר לקהילה היהודית אך, במקביל, היא אולצה למכור, או להחכיר לממשלה המצרית בדמי חכירה זעירים ולתקופה בלתי-מוגבלת בזמן, את מבני בתי הספר, בתי-החולים, בתי היתומים וחלק מקרקעות בתי-הקברות, וכו... את בתי הכנסת, בנין הקהילה, האדמות התפוסות של בתי הקברות הושארו בידי היהודים במגבלות שפרטתי דלעיל. בעוד מספר שנים, הקהילה תעלם "העלמות טבעית" וכאמור על פי החוק המצרי, הממשלה היא היורש החוקי. באשר לרכוש הפרטי, חב רובו היה שייך ליהודים בעלי אזרחות זרה וממשלת מצרים "הסדירה" עניין הפיצויים המגיעים לבעלים. היא הגיעה עם כל מדינה בנפרד "להסדר כספי" על הרכוש שנעזב במצרים ע"י אזרחים) לרבות היהודים שבהם. (בעקבות הסדר זה, מדינות אלה שילמו סכומים סמליים לאזרחיהם והחתימו אותם על אישור שאין להם תביעות נוספות. יהודים בעלי אזרחות מצרית או נטולי אזרחות, נכללו במסגרת חוק "להחזרת רכוש מולאם או מוחרם" שחוקק בסוף ימי סדאת ב-1198 ונתן שהות של חמש שנים להגשת תביעות להחזרת רכוש לבתי המשפט המצריים בתנאי המפורש שמגישי התביעה חזרו בינתיים להתיישב במצרים. מאוחר יותר בית הדין העליון נתן אורכה נוספת (כמדומני עד סוף 9591) וביטל חובת הישיבה במצרים. מצרים רבים, לא יהודים, זכו להחזרת רכושם כתוצאה מחוק זה (בשעורים נמוכים בהרבה מערכם הריאלי ובמקרה של נכסים דלא-ניידי במצב של התפוררות מתקדמת). לצערי, על אף כל מאמצי השגרירות, אף יהודי לא ניצל אפשרות זו ואם החוק לא הוארך שנית, ניתן לומר שפרשת הרכוש היהודי שנעזב במצרים הגיעה לסוף פסוק) במילא, בהסכם השלום עם מצרים נקבע שהתביעות ההדדיות לפיצויים יוסדרו במו"מ עתידי אשר, ככל הנראה, לעולם לא יתקיים.

היו להם חברים. לא היה מקום ללחוץ ולשכנע והרפינו מהנושא. אחדים עלו ביוזמתם אך רוב הקהילה נשארה במקום. בשליחותי השנייה, נושא עליית "שארית הפליטה" לא עמד כלל על הפרק ואין לי ספק שמעט היהודים שנשארו כיום במצרים יסיימו את חייהם במקום בו נולדו, התבגרו והזדקנו. עלינו להשלים עם כך ולקבל זאת בהבנה. בשבילם, הפור נפל מזמן ואין "להחזיר את הגלגל אחורנית". מתפקידנו לסייע להם לחיות את מעט השנים שנשארו להם בכבוד ולהבטיח שאחרי מותם ייקברו בצורה אנושית ושתוקם מצבה על קבריהם כפי שמגיע לכל יהודי ולכל אדם באשר הוא. זה מגיע לשרידיה האחרונים של קהילה עתיקת יומין אשר במשך דורות רבים הייתה מן המפוארות שבקהילות ישראל. אין זה, מעל לכוחם של העם היהודי ושל מדינת ישראל!!!

שגריר ישראל לשעבר אפרים דובק ורעייתו בבית הכנסת "אליהו הנביא" באלכסנדריה התמונה באדיבות השגריר אפרים דובק

בעיה כאובה במיוחד היא בעיית בית הקברות בקהיר לא רק מפני המצב הנורא בו הוא נמצא אלא גם מפני הפלישה לתחומו, למטרת מגורים, של אלפי משפחות מצריות בהיותו פרוץ מכל עבר) בקהיר, יותר משני מיליון איש גרים בקביעות בבתי הקברות הפזורים בעיר (והחילה איטית של אזור התעשייה הסמוך לתוכו תוך חילול קברים רבתי. יש לציין גם שממשלת מצרים התאכזרה במיוחד וסללה, למרות כל הזעקות, כביש החוצה את בית הקברות לכל אורכו והרסה במועד מאות קברים. אולם חמור מכל, היא בעיית הקבורה היהודית בקהיר. בהעדר חברה קדישא, הקבורה מופקדת ע"י הקהילה בידי קברן קופטי בתשלום נמוך מאוד. הקברן מקבל את הגופה מבית החולים ומסיע אותה ישירות לבית הקברות ללא כל טכס דתי ולרוב מבלי נוכחות של נציגי הקהילה. הוא קובר את הגופה בבור לא עמוק ומכסה אותה בעפר לא מהודק. שום מצבה, אפילו הפשוטה ביותר, לא נבנית על הקבר.

יהודים רבים ספרו לי שראו כלבים נוברים בקברים ומוצאים חלקי גופות ועצמות. פניתי לא אחת לקהילה בעניין זה והם אשרו שאכן מחזות אלה די שכיחים אך טענו שאין ביכולתם לממן הקמת מצבות או לערוך טכס קבורה יותר מכובד. הגיוינט השיב לפנייתי שהוא דואג ליהודים חיים ולא ליהודים מתים. משרד הדתות הישראלי טען שקבורת יהודים בחו"ל מחוץ לסמכותו. גם התאחדות עולי מצרים לא הצליחה לגייס אמצעים למטרה זו, היא יזמה מגבית מיוחדת אך לא היו תוצאות ממשיות. שוב פניתי לנסים גאון והוא גייס כ-100.000 דולר, לא לקבורה, אלא להקמת חומה סביב לאותם חלקים בבית הקברות שלא נתפסו עדיין. במהלך העבודות, נמצאה גנוזה חדשה באחוות הקבר של משפחת מוסרי. פרופסור יוסי גינת, מנהל המרכז האקדמאי באותה תקופה, התגייס להציל גנוזה זו והצליח להעביר אותה, באלף ואחת תחבולות, למקום מבטחים. כמויות עתק של מסמכים ארוזים בשקים הועברו, באשור השלטונות, לאולם בבית הכנסת הקראי ששופץ במיוחד למטרה זו מתקציב המרכז. למיטב ידיעתי, המסמכים שוכבים שם כאבן ללא הופכין ומחכים לאישור אגף העתיקות המצרי בשביל התחיל במחקרים ובגיוס האמצעים הדרושים לביצועם.

מיד עם פתיחת השגרירות ב-1980, האמנו שנצליח להעלות מעט היהודים אשר נשארו לפליטה במצרים. גיושים אצל השלטונות המצרים הראו שאין להם התנגדות עקרונית לכך ובלבד שהדבר יעשה בשקט ובמעין "התגנבות יחידים". התחלנו לפעול בקרב עניי הקהילה שתנאי מחייתם היו קשים ביותר. למרבית ההפתעה, מצאנו מעט מאוד היענות ורק בודדים ניצלו את ההזדמנות אשר נפתחה בפניהם. רבים מאלה שעלו, חזרו כעבור כמה חודשים. הם פשוט לא מצאו את מקומם בישראל והרגישו זרים לסביבה ולחברה. במצרים, לפחות הייתה להם פינה משלהם, הם ידעו את השפה, היו מעורים בתרבות המקומית ומעל לכל

השמש האחרון

מאת פרופ' ששון סומך

sassonsom@yahoo.com

שחאתה איברהים מוסא השמש האחרון של בית הכנסת "בן עזרא" בקהיר התמונה באדיבות פרופ' ששון סומך

יש לנו ידיעות על כ-1000 שנות קיום רצוף, ואולי אף יותר. אבל עיקר המוניטין של בית הכנסת בא לו בזכות היותו המקום שהו התגלתה, בסוף המאה ה-19, גניזת קהיר הנודעת. למען האמת, השנה מלאו 100 שנים לאירוע המהמם הזה, כאשר אלפי מסמכים, רובם מימי הביניים, הוצאו מעליית הגג של בית הכנסת והובאו לידיעת העולם כולו. מסמכים

אלה ספרים ורסיסי ספרים, גווילים, מכתבים וסתם קרעי נייר, שינו את ידיעתנו על ההיסטוריה של הקהילות היהודיות בעולם האיסלאם בימי הביניים, ואף הוסיפו מידע חיוני על עולם אגן הים התיכון בימי הביניים - כלכלתו, תרבותו, חיי היום-יום של תושביו, יהודים כלא-יהודים.

מסמכי הגניזה, הפזורים עתה בספריות אוניברסיטאיות שונות במערב (קיימברידג', אוקספורד, סנט פטרבורג ועוד), מעסיקים עשרות רבות של חוקרים בארץ ומחוצה לה, ועדיין לא הסתיימה מלאכת מיונם ובדיקתם. בקיץ הבא יתכנס בירושלים הקונגרס הבינלאומי הי"ב למדעי היהדות בסימן מאה שנות מחקר לאורם של מסמכי הגניזה.

שחאתה היה האיש שהופקד במשך כיוכל שנים על שמירת בית הכנסת בן - עזרא, גם בשעות קשות, כאשר יהדות מצרים הועזבה מארצה, ובית הכנסת היה עזוב ושומם כמעט. בשנים האחרונות הייתה לו, לבן עזרא, עדנה. הוא שופץ ושוקם הודות למרצה של קבוצת יוזמים בראשותה של האדריכלית הקנדית פיליס למברט. למעשה, אמורה הייתה להיערך השנה "חנוכת הבית", לאחר שפעולות השיקום הסתיימו והבית עומד עתה במלוא יופיו המקורי, אולם דוד שחאתה (כך קראו לו הכל "עם שחאתה") לא יחזה באירוע, ומי יודע אם זכרו יועלה כמי שלא נטש את המקום עד רגעיו חיינו האחרונים (הוא היה שכיב-מרע במשך השנתיים האחרונות, אך סירב לעבור לבית זקנים או לבית חולים, ונותר במיטתו באחד מחדרי בית הכנסת).

רבות ישראלים שביקרו בקהיר בעשורים האחרונים הכירו אותו. שחאתה איברהים מוסא היה שמש בית הכנסת בן עזרא בקהיר העתיקה, היא פוסטאט. במותו בשבוע שעבר, בשיבה טובה, נעלם, אולי, הסמל המוחשי האחרון של חיים יהודיים במצרים.

בית הכנסת בן עזרא (ויש אומרים "עזרא", ע"ש עזרא הסופר) הוא אחד משלושים בתי כנסת שהיו בקהיר בדורות האחרונים. יהודי מצרים היו רובם ככולם אנשים מודרניים, לא דתיים במיוחד, אך שמרו על קשר עם קהילתם וביקרו בבתי הכנסת בחגים ומועדים. כל בתי הכנסת האלה, להוציא שניים, סגורים ונעולים עכשיו, והקהילה הגדולה ששכנה בעיר הזאת, קהילה בת כמאה אלף איש, הצטמקה לכדי עשרות. רוב אנשי הקהילה, אם לומר זאת בלשון המעטה, אינם צעירים כיום, וחיים הקהילתיים מצומצמים. גם אם בחודשים האחרונים ניכרת התעוררות כלשהי בקרבם, הרי שוב אין הם אלא זיכרון זהוי לאחת הקהילות התוססות והמשגשגות ביותר ביהדות זמננו.

קהילה זו הצמיחה מקרבה סופרים מחוננים כאדמונד ז'בו וז'קלין כהנוב; ענקי כלכלה נסיקורל וטוארט; פוליטיקאים כקטאוי פאשא, שר האוצר של מלכי מצרים, ואנרי קוריאל, ראש-וראשון לקומוניזם המצרי; מוסיקאים כדאוד חוסני ושחקנים כלילא מוראד (שאף היא הלכה לעולמה לפני כשנה).

שחאתה קיבל את באי בית הכנסת בחיך מלבב ובכמה מילים עבריות כגון "ברוכים הבאים" או "תג שמח". הוא לא היה תלמיד חכם. אך הוא הבין, ללא ספק, את חשיבות המבנה שעל שמירתו הופקד, וידע היטב מדוע אנשים כה רבים, ישראלים, אמריקאים, יפנים ואחרים, פוקדים את בן עזרא. שכן, בית הכנסת הזה לא היה מפואר או המרכזי ביותר בקהיר בדורותינו. אולם אין ספק שהוא אחד מבתי הכנסת הנודעים והחשובים בעולם כולו. חשיבותו

באה לו בין השאר, בשל עתיקותו. כאן נשא הרמב"ם דרשות ומדי יום היה יוצא מביתו באזור זה, רכוב על חמורו, לעבר אל-קאהרה (הלא היא קהיר) כדי לטפל בחולי בית המלך והוויזיר הגדול.

קבוצה קטנה פחות מ-2,000 נפש מצאו בית חדש באוסטרליה.

לאחר גירושם בכת, רוב היהודים במצרים היו צריכים להמתין בבירות איופה בטרם הם התקבלו לארצות ההגירה כמו ארצות-הברית ואוסטרליה. היהודים שעלו היו יוצאי דופן.

בתקופת מעבר זו סוכנויות יהודיות ובנילאומיות עזרו למהגרים וסייעו להם. ניתוח הסיבות שהמרואינים נתנו לבחירת אוסטרליה, הצביע לרוב שרצונם היה להתאחד עם משפחותיהם. הם היו צריכים להתגבר על האפליה הגזעית ממדיניות ההגירה של "אוסטרליה הלבנה" כלפי יהודים ממוצא מרכז אירופאי, ועשו זאת הודות לעזרת מנהיגי הקהילה היהודית האוסטרלית ומאמציהם הממושכים.

הודות למיומנותם בידיעת שפות רבות וזהות רבת, יחד עם כושרם הטבעי להסתגל ולתקשר עם קבוצות אתניות שונות, הצליחו יהודי מצרים לקבע את מעמדם בארץ לא מוכרת אשר הסתייגה בהתחלה לקבלם עם הפלורוליזם שלהם. בתור שכאלה, ניתן לומר שהם הצליחו להסתגל ולהתאים את עצמם לחברה האוסטרלית תוך שמירה על רב-גוניותם התרבותית.

בהשוואת המדגם האוסטרלי למדגם הצרפתי אפשר להצביע על שונות ודמיון ביניהם. הקבוצה הצרפתית נמנתה מעל 10,000 נפש והאוסטרלית פחות מ-2,000 נפש. ברור ששוני מספרי זה השפיע על מעמדם כקבוצה אתנית ברורה ובמיקומם בתוך הקהילה האתנית-דתית שלהם בחברה הרחבה שקיבלה אותם. מובן מאליה שהמספר הרב יותר תוך שמירה על של יהודים מצרים החיים בצרפת נתן להם יתרון כדי לקבוע את זהותם בקרב הקהילה היהודית הצרפתית הוותיקה יותר, תוך שמירה על אופיים המיוחד, בפרט כספרדים שהם הקבוצה השולטת אצל יהודי צרפת.

עם הזמן, יהודי מצרים כקבוצה אופיינית ומיוחדת הולכת ונמוגה. תולדותיהם תהווה חלק של התמונה הכוללת יותר של יהודים מארצות ערב והתפזרותם בישראל ובעולם המערבי. יש להסיק מסקנות מההגירה של יהודי מצרים לאוסטרליה ולצרפת, בדבר תהליך החיבור ובנית זהותם מחדש על-ידי אסטרטגיות שונות אשר סייעו להם להסתגל תרבותית וסביבתית תוך זהות רב-שכבתית.

תהליך זה היה הולך לאיבוד ללא חקירת הנושא, ולכן חיוני לתעד מכל אלה שסיפורם לא נמצא בספרי ההיסטוריה ואשר קולם לא היה נשמע מחוץ לחוגי המשפחה לשם השלמת הבנת הצלחת התאקלמותם.

מצרים יודעת היטב את ערכו ההיסטורי והתיירותי של בית הכנסת. רשות העתיקות והתיירות אפשרו למשקמים להשלים את מלאכת החידוש הממושכת ואף תמכו במעשיהם. בימים אלה מוקמת והולכת ספריה קטנה בחדר הגבאי של בית הכנסת. ספריה שתכיל את הספרים העבריים שהועברו לשם מבית הכנסת על-שם חנון לאחר שניזוק קשר ברעידת האדמה לפני ארבע שנים. בן-עזרא הוא נקודה בולטת במפת התיירות של קהיר, ומידי יום ביומו פוקדים אותו מאות תיירים מקצה העולם. תיירים אלה אהבו לצלם את שחאתה על רקע הבניינים העתיקים, והוא למד לומר "צי"ז" בטרם החל תקתוק המצלמות היפניות. אין לי ספק שדוד שחאתה ז"ל היה השמש המצולם ביותר בתולדות ישראל. אבל כמה מהתיירים הללו הבינו שמצלמתם הנציחה את השמש המצרי-יהודי-ערבי האחרון.

חווית ההגירה של יהודי מצרים לאוסטרליה 1948-1967

מאת רשלין ברדה

rbarda@bigpond.net.au

מחקר זה הוגש לעבודת דוקטורט לאוניברסיטת סידיני באוסטרליה במרץ 2006.

מטרת המחקר היתה לנסות להגיע לניתוח כוללני של קהילה יהודית ממצרים המוגדרת בצורה ברורה, הא מבוסס על תיעוד בעפ"י של מספר יהודי

מצרים שהיגרו לאוסטרליה ולצרפת ורואיינו לצורך מחקר זה.

הנושא בנוי מסביב למסגרת תפיסתית הבנויה על הגירה מאולצת, השתלבות והקניית הרגלי תרבות כחוויה מוצלחת של קבוצת מהגרים בחברה האוסטרלית והצרפתית.

ככל יתר הקהילות היהודיות מארצות ערב, הקהילה היהודית המצרית אינה קיימת יותר, ואין תקווה לחידושה בעתידמאחר והם גורשו או נאלצו לעזוב לאחר שלוש מלחמות בין ישראל לערבים בשנים 1948, 1956 ו-1967.

התזה טוענת שלאומנות מסוג ערבי-איסלמי טהור יחד עם האיום ההולך וגדל של פונדמנטליסטים והתגברות המאבק הערבי-ישראלי הן היו הסיבות הבסיסיות לסופה של הקהילה היהודית. כתוצאה מזאת, חצי מיהודי מצרים עלו לארץ. האחרים התפזרו בעולם המערבי בצרפת, בדרום ובצפון אמריקה.

לזכר חברים

ד"ר חיים סעדיה ז"ל

מאת פרופ' נחם אילן

לפני חנוכה הלך לעולמו ד"ר חיים (ויקטור) סעדיה, בשנתו ה-1982.

ד"ר סעדיה נולד בבירות ובגיל 3 הגיע עם משפחתו לקהיר. כישוריו כמנהיג ניכרו כבר בצעירותו. בשנת 1948 היה ראש "בני עקיבא" שם. עם קום המדינה נדרש לארגן את יהודי מצרים הרבניים לעלייה. הוא השיב במברק נחרץ למחלקת העלייה בסוכנות היהודית כי "כל יהודי מצרים עולים כאיש אחד", וכוונתו הייתה גם ליהודים הקראים, וכך היה. תוך כדי לימודי הרפואה עסק בפעילות ציונית ומחתרתית; הוא זה שגייס את ד"ר משה מרזוק למחתרת. חלק מעמיתו במחתרת הכירוהו בכינויו וְהָ אָס (V.S.). לפרנסתו עבד תחילה כמגיה בעיתון קהירי בצרפתית, ומשעמדו עורכי העיתון על טיבו מינו אותו לכתב בפרלמנט המצרי.

משעלה ארצה התעקש לעסוק ברפואה ציבורית במקומות הנחוצים ביותר, וכך היה בין מקימי שירותי קופת חולים בבאר שבע ובמושבי הנגב המערבי. בשנות השישים עברה משפחת סעדיה לבת-ים, ושם שימש רופא משפחה, תחום שבו התמחה, הרצה עליו באקדמיה ועסק בו באופן פעיל עד לחודשים האחרונים כשהוא מתעדכן כל העת בחידושי המחקר. מטופליו התרשמו לא רק ממומחיותו אלא בראש ובראשונה ממסירותו ומרגישותו כלפיהם.

בשנת 1968 נפטרה רעייתו פלור. בשנת 1970 נשא בשנית את סימה, אלמנת מלחמה ממלחמת ששת הימים. שניהם השכילו ליצור בביתם אווירה הרמונית, שביטוייה העמוק והמרגש ביותר הם יחסי האחוה בין ילדיו וילדיה, שהיו ושנותרו מופתיים.

במלחמת יום הכיפורים שָׁכַל את בנו הבכור, רב"ט יצחק סעדיה, לוחם בגדוד 17 של חטיבת "גולני", שנהרג בקרב על החרמון.

ד"ר סעדיה הרבה להרצות על תולדות יהודי מצרים בעת החדשה בפני תלמידים, והיה חבר פעיל בקרן להנצחת גיבורי קהיר. כושרו לספר סיפורים בא לידי ביטוי מעורר השתאות בשיחותיו עם צעירים, אשר האזינו לו בדריכות, יהיה נושא שיחתם אשר יהיה.

חיפוש מידע

לכל מי שברשותו מידע על:

משפחתו של חיים דלבורגו ובתו רגינה לוי שנפטרה בשנת 1943.

רגינה נישאה לאלי ניסים בקהיר.

אליזבת בתה הקטנה של רגינה. כיום היא בת 86 היחידה שנותרה ומתגוררת כיום בקנדה.

המשפחה המורחבת עזבה את מצרים בשנות 1960-1962 וחלקם הגרו לישראל.

כל היודע דבר מתבקש ליור קשר עם גבי לבנה רייזר.

טל 050-5818545 E-mail: levanareiser@yahoo.com

איסוף חומר תיעוד ממורביליה

איסוף תמונות, מסמכים, ספרים ועיתונים שנמסרו למרכז

מספר	תורם	סוג	תוכן
01	אליקים שיינן	חוברת	La deusieme sortie d'egypte et so de l'etat d'israel par Elakim Scheinie
02	יוסף חכים	מאמר	Mes annees En Egypte
03	מונה אדגיס	תמונה	תמונת של אלוף האגרוף במצרים בשנת 1936
04	אלמוני	תמונה	תמונות של הנוער במצרים חוגג מתוך עתון LA REFORM
05	אליקים שיינן	מאמר	"זכורות העבר ממצרים"
06	דינה ברכה	מברק	מברק שנשלח מ"EL-TOR" לבי הסוהר של קהיר
07	ד"ר משה זקס	הרצאה	ההרצאה הראשונה שניתנה בשנת 1999 על-ידי המרכז בנושא "יהודי מצרים בשנות ה-90"
08	רחל צרפתי	מאמר	מאמר בנושא אוסף תשמישי קדושה שהיו ברשותו של מר יצחק ידיד
09	פרופ' אורי קופר שמידט	תמונות	תמונות של כל-בו "אורוסדי-באק"
10	מרכז משה דיין אוני' ת"א	חוברת	Newspaper and periodicals of Egypte
11	פרופ' אריה שלוסברג	ספר	International conference on Jewish genealogy
12	פרופ' אריה שלוסברג	תמונה	ממחנה "אבו-קיר" 1948
13	ניסים זוהר	ספר/מחזה	"המרק המצרי"
14	אבי טל	עבודת דוקטורט	דרכי פרשותו של ר' תנחום הירושלמי לספרים מלכים ב', ישעיה, ירמיה ויחזקאל – עפ"י כתבי-יד מספרית בודליאנה ומספרית סנט פטרסבורג
15	פרופ' ויקטור סנואה	ספר	Egyptian Jewry
16	פרופ' יעקב לנדאו	מאמר	Bittersweet Nostalgia: Memories of Jewish Emigrants from Arab Countries
17	פרופ' צבי זוהר	מאמר	מדיניות חברתית, התאבדות והלכה
18	פרופ' ששון סומך	מאמר	אבו פריד ונכדתה של נפרטיטי
19	רינה טלגים וברכה יניב	מחקר/תדפיס	Survey of jewish visual art in Egypt
20	משגב ירושלים	הרצאות	"א"י ומדינת ישראל בתודעתם של יהודי ספרד והמזרח"-אוסף תקצירי הרצאות
21	ג'. וייסמן	מאמר	יציאת מצרים-נוסח תש"י-31/03/1950 – מאמר מעתון מעריב
22	כהן מרי	כרטיס	כרטיס עזרה ראשונה שניתן בצרפת לפליטה כהן מרי-1981
23		חוברת	חוברת על ארון שחאתה 1920-2001
24	אלי נחום	ספרון	ספרון קריקטורה מאת הקריקטוריסט מישה
25	מריאט גרסלוט	מאמר	מאמר אודות הקריקטוריסט מישה
26	טוגו מזרחי	רשימת סרטים	מאת הבימאי טוגו מזרחי – רשימת סרטים בערבים 1935-1946
27	גיו שלום	מאמר	מאמר זיכרון אודות ז'אק חסון 1936-1999
28	פרדי דובק	מכתב	מכתב שנשלח ממחנה "אקסטפ" בקהיר
29	פרדי דובק	תמונה	שגריר ישראל ופמליתו בקהיר
30	אלמוני	הדפס	הדפס מגילת פורים מצרים
31	אהרונוביץ רפאל	כתבי יד	תעוד בכתב יד – זכרונות ממצרים
32	פרופ' אריה שלוסברג	מאמר	מאמר אודות טד קרוס-סוכן סמוי-מעתון 7 ימים ידיעות אחרונות שכתב גיל מלצר 17/03/06
33	ז'קלין כהנוב	מאמרים	מאמר-זכרונות אישיים
34			מאמר-ילדות במצרים
35			מאמר-קריאת בראשית ("רבקה ויעקב")
36			מאמר שחרור האשה והמהפיכה הטכנולוגית
37			דור הלבנטיני
38			נשות ישראל

פרוייקטים בארץ

קהילתנו בקטלוג הספרייה באוניברסיטת תל-אביב

הספרייה והארכיון לידי מרכזנו
נפתחו לשירות החברים -

ברימוזה של גב' סוזאן בן-אברהם

ברשותנו אוסף של יותר מ-100 ספרים על יהודי מצרים מכל ההיבטים, ומעל ל-300 מסמכים היסטוריים המשקפים את עברה המפואר של קהילתנו. פריטים אלו שמורים לעת עתה – חלקם בבי"ס ליהדות באוניברסיטת תל-אביב וחלקם בביתו של פרופ' אריה שלוסברג. אנו הגוף היחידי שאסף מספר רב של ספרים ופריטים לשימור ומניעת הכחדתם. קטלוג הספרייה יכול את רשימת הספרים הקיימים בארכיון וכן ספר/פריט אשר נמצא ברשות החבר שיסכים להשאילו לחבר לעיון. פרטים אצל גב' סוזאן בן-אברהם טל 03-7522405.

הנכם מוזמנים להודיעו בדבר נכונותכם להכיל בקטלוג פריט/ספר שברשותכם.

סקר על קהילת יהודי מצרים בארץ

בתחילת השנה פרסמנו לחברים את
הידיעה הבאה:

לידיעת החברים,

הננו שמחים להודיעך שפרופסור סרג'יו דה-לה פרגולה הסכים ליעץ לסקר שאנו עומדים לבצע לקבלת מידע על קהילתנו במצרים, תנאי יציאתה וקליטתה בארץ.

הננו פונים אליך בבקשה למלא את שני הדפים המצורפים על מנת לקבל את המידע הבסיסי הנדרש. השאלות הינן לרוב סגורות (כן / לא / אחר / או סימון תשובה במעגל או קו).

קיימת גם אפשרות להוסיף מצדך הערות. במידה ושני הדפים אינם מספיקים להכיל את כל מה שברצונך למסור, תוכל לצרף דפים על-פי הצורך. אנו נבקשכם להקדיש את הזמן הדרוש לקבלת מידע חשוב זה בהקדם. (תוך חודש).

הננו מודים לך על שיתוף הפעולה, ונשמח לקבל שמות נוספים של מועמדים על מנת גם להכלילם בסקר זה. אנו נקדיש ערב לדיון בממצאי הסקר, אשר יועבדו, יודפסו ויחולקו לכל המשתתפים.

תנאי קבלת מלגות המרכז

מלגות לעבודות מחקר על יהודי מצרים

העמותה לחקר מורשת יהודי מצרים מכריזה על שתי מלגות למחקרים, בנושא יהדות מצרים בעת החדשה במאות ה-19-20-21.

לסטודנטים לתואר שני תוענק מלגה בסך \$1,000.
לסטודנטים לתואר שלישי תוענק מלגה בסך \$2,000.

כל המעוניינים להגיש בקשה למלגות אלו יפנו:

לועדה האקדמית לידי העמותה לחקר מורשת יהודי מצרים,
ת.ד. 65141 תל-אביב 61651 ישראל.

הבקשה תכלול:

1. תקציר על הצעת המחקר בהיקף של עמוד אחד.
2. המלצת המנחה.
3. פרטים אישיים לרבות כתובת, טלפון, פקס ו-E-MAIL ותולדות חיים קצרים.
4. אפשר להגיש בעברית-אנגלית-צרפתית.

תאריך אחרון להגשת הבקשות הוארך ל- 31/12/06

מטרות המרכז

1. להנציח את מורשת יהדות מצרים - היסטורית, ערכית ותרבותית מימי קדם עד היום.
2. לעודד ולקדם מחקרים על ידי הענקת מלגות בנושא המורשת, ללמדס במסגרות אקדמאיות מקובלות, ובבתי ספר - ולפרסמם.
3. לערוך ימי עיון, כנסים, הרצאות, השתלמויות, פעולות תרבותיות, חינוכיות ולימודיות, על רמה אקדמית, ולתעד אותם.
4. ועדה מדעית תלווה את הפעילות האקדמית.
5. איסוף חפצים, תמונות, כתבי יד, מסמכים, פרסומים וספרים, וקטלוגם במסגרת ארכיון.
6. פיתוח אילנות יוחסין לתולדות משפחות, והכנת פנקס הקהילה.
7. איסוף תיעוד בעל פה של אנשי הקהילה.
8. לפתח אתר באינטרנט ליידע, לקבל פרסומים ולתקשר עם כל התפוצות.

טופס הצטרפות

המרכז לחקר מורשת יהודי מצרים

אגודה רשומה מס' 58.006585.2 פקס: 03-6424065 ת.ד. 65141 תל-אביב 61651 Email: aries@post.tau.ac.il

המעוניין להצטרף למרכז ולקבל חומר שוטף על פעילותו מתבקש למלא את הספח המצורף ולשולחו בצירוף 100 ש"ח

כדמי חבר שנתיים לאדם.

שם: _____ ת.ז. _____

כתובת: _____ מיקוד: _____

טלפון בבית: _____ בעבודה: _____ פקס: _____

סלולרי: _____ דואר אלקטרוני: _____

מקצוע: _____

האם קיים אצלך חומר תיעודי על יהדות מצרים? כן / לא

מהם שטחי התעניינותך במורשת? _____

האם הינך מוכן להתנדב לפחות לשעתיים שבועיות למרכז? כן/ לא

האם אתה מוכן להמליץ לנו על קשר לאנשים נוספים, אם כן פרט?

שם: _____ כתובת: _____ טלפון: _____

שם: _____ כתובת: _____ טלפון: _____

שם: _____ כתובת: _____ טלפון: _____

שם: _____ כתובת: _____ טלפון: _____

הועד האקדמי

חברי המועצה האקדמית המלווים את הפעילות האקדמית של המרכז

פרופ' עמי אילון-אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' רון ברקאי-אוניברסיטת בן-גוריון

פרופ' יואב גלבר-אוניברסיטת חיפה

פרופ' ישראל גרשוני-אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' יאיר הופמן-אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' ג'ימי וינבלט-אוניברסיטת בן-גוריון

פרופ' יעקב לנדאו-האוניברסיטה העברית

ד"ר יורם מיטל-אוניברסיטת בן-גוריון

פרופ' עמנואל מרקס-אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' ששון סומך-אוניברסיטת תל-אביב

ד"ר חיים סעדון-האוניברסיטה הפתוחה

פרופ' אריה שלוסברג-אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' שמעון שמיר-אוניברסיטת תל-אביב

חברי המערכת

פרופ' דוד אוחנה

סוזאן בן-אברהם

עידן בריר

יצחק גורן-גורמזאנו

ריקי גרין

ד"ר ירון הראל

פרופ' יצחק כרם

ריטה מטלון

ד"ר יוסף מרזוק

פרופ' ששון סומך

ד"ר חיים סעדון

פרופ' ירון צור

פרופ' אורי קופרשמידט

פרופ' אריה שלוסברג